

95. évfolyam, 2020/2.

Lelkipásztor

Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Csepregi András \ A megváltott ember cselekedetei. A törvény három és különösen a harmadik használata – hitvallásainkban, gyülekezeteink és intézményeink vezetésében, valamint a társadalommal való kommunikációnkban – 2. rész

Csáky-Pallavicini Zsófia \ A (kis)gyermek és a hit

Orosz Gábor Viktor \ Segítségnyújtás és felelősségvállalás. Teológiai és bioetikai szempontok az ápolás- és gondozásetikában

Reuss András \ Ó, adj nekünk, Jézus, békét. Könyv Káldy Zoltán püspök emlékére

Molnár Lilla \ Kincskeresés Bibliával

Siba Balázs \ A lelkeszi spiritualitás alapjai

Kedves Olvasó!

A megváltott ember cselekedetei című tanulmányának második részében Csepregi András azt vizsgálja, hogy az első részben megfogalmazott szempontok és gondolatok milyen relevanciával bírnak az evangélikus gyülekezetek, intézmények életében és a tágabb környezettel való kapcsolatban. A Valláspedagógia rovatban Csáky-Pallavicini Zsófia *A (kis)gyermek és a hit* című írását közöljük. Az EHE Valláspedagógia Tanszéke a 2019-es év második továbbképzési napjának témája az óvodás és kisiskolás gyermekek hitoktatásának sajátosságai volt. A szerző dolgozata e témakör a valláspedagógia szempontjából releváns fejlődéslelektani vetületeit járja körül, az előadás eredeti gondolatait kiegészítve a résztvevők által inspirált kérdésfelvetésekkel is. *Segítségnyújtás és felelősségvállalás – Teológiai és bioetikai szempontok az ápolás- és gondozásetikában* címmel olvasható Orosz Gábor Viktor tanulmánya a Diakónia rovatban. Az ápolási alapkompenciák az egészségügyben és az ápolásban egyebek mellett az etikus cselekvést is magukban foglalják. Az ápolási etika foglalkozik a gondozók magatartásával és attitűdjével, valamint az ápolási szervezetekben betöltött személyes szerepekkel. A tanulmány az ápolásetika keresztény és bioetikai hangsúlyait mutatja be.

Az igehirdetési előkészítők *ötvened vasárnapjától* *bőjt 3. vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Februári számunk szerzői

Balicza Iván nyugalmazott lelkész – Budapest

Csáky-Pallavicini Zsófia klinikai szakpszichológus,
pszichoterapeuta – Budapest

Csepregi András rendszeres teológus, iskolalelkész
– Budapest

Gáncs Péter nyugalmazott püspök – Budapest

Győri János Sámuel nyugalmazott lelkész – Budapest

Jáni János nyugalmazott mérnök, író – Zalaegerszeg

Kondor Péter püspök – Budapest

Molnár Lilla lelkész, doktorandusz – Budapest

Orosz Gábor Viktor rendszeres teológus, habilitált
egyetemi docens – Budapest

Pethő-Udvardi Andrea lelkész – Sárvár

Reuss András nyugalmazott egyetemi tanár
– Budapest

Románné Bolba Márta lelkész – Budapest

Siba Balázs református lelkész, habilitált egyetemi
docens – Budapest

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Olvasó- és tördelőszerkesztő: Petri Gábor

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 1133282 1120024

Márkajel: a szeretet

Jn 13,35

■ BALICZA IVÁN

„Arról fogja megtudni mindenki, hogy a tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.” (Jn 13,35)

Jelek között élünk. A világon mindennek van ismertetőjele. Ha füstöt látunk, tudjuk, hogy tűz van valahol, ha jeget, akkor tudjuk, hogy a hőmérséklet fagypontra esett. Minden országnak van jele, zászlója. Az állatok is megjelölik saját területüket.

A kereskedelemben különösen fontosak a márkajelzések: ezek olyan megkülönböztető jelölések, amelyek arra utalnak, hogy a márkázott termék a többihez képest lényeges, meghatározó, egyedi tulajdonsággal rendelkezik. A márkajelzéstől fel lehet ismerni az eredetét, a minőséget, a megbízhatóságot. Mindenki ismer ilyen márkajeleket. A Mercedes-csillagos háromszöget vagy az Audi-karikákat, a Shell-kagylót, a Nike-pipát, vég nélkül sorolni lehetne még. Ne hagyjuk ki az evangélikusok márkajelét, a Luther-rózsát sem.

De a jel csak forma, mögötte rejlik a tartalom. A látható jel utal a tartalomra, felismerhetővé teszi a lényegét.

Keresztény voltunk is felismerhető. Jézus ebben az igében adja meg tanítványainak a márkajelét, amikor azt mondja: *„Arról fogja megtudni mindenki, hogy a tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.” (Jn 13,35)* A keresztények márkajele a szeretet. Ez a jel egyértelmű, mert könnyen azonosítható. Egyetemes, mert mindenki számára érthető. Ez a jel vonzó, mert mindenki igényli. És ez a jel hiteles, mert maga Jézus adta.

„Arról fogja megtudni mindenki, hogy tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.” Egyszerűnek hangzik, de mindnyájan tudjuk, hogy nem az. Éppen a szeretet az, amiben legtöbbször mondunk csődöt, ez ellen vétkezünk a legtöbbször. A hozánk legközelebb állók, akiket ráadásul még úgy is hívunk, hogy a szeretteink, ők tudnának erről igazán beszélni. Amikor elfogy a türelmünk, akkor jön az emelt hang, a „hányszor mondjam még?”, a türelmetlen sürgetés, a számonkérő letolás, az indulatos kioktatás és a többi, ami minden, csak nem a szeretet megnyilvánulása. Szép az 1Kor 13, a szeretet himnusza, egyetértünk minden szavával, csak éppen nem tudjuk

megvalósítani. A szeretet türelmes, jóságos, nem gerjed haragra, mindent megbocsát, nem viselkedik bántón, nem rója fel a rosszat? Tényleg így van? Pedig erre mondja Jézus, hogy arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást. Ha így szeretitek, ha az én szeretetemmel szeretitek egymást. Hát, elég messze vagyunk attól – legalábbis én –, hogy ránk kerülhessen a keresztény márkajel.

A jézusi márkajelzés helyett ezért kitalálunk mindenféle más jelet. Van, aki azzal bizonygatja keresztény voltát, hogy az ő családja mindig is keresztény volt; van, aki becsben őrizgeti a keresztelési bizonyítványát; van, aki keresztet hord a nyakában; vannak autósok, akik halas matricát ragasztanak az autójukra. Ezek azonban csupán külső jelek. Márkahamisítás. Egyszer láttam, ahogyan dugóban egy halas matricás autó elé befurakodott egy másik, mire a magát kereszténynek hirdető autós kiugrott, odarohant a másikhoz, és vörös fejjel, iszonyatos káromkodással szidalmazta és fenyegette.

Jézus nem külső jelekre, hanem a belső magatartásunkra alapozza a kereszténység márkajelét. Az ő tanítványainak lényeges meghatározó és egyedi tulajdonsága a szeretet. Ez a szeretet kiszélesíti a látókörünket, nyitottá tesz mások iránt, erősíti a toleranciánkat, háttérbe tolja az egyéni érdekeinket, segít megérteni másokat, és még sok minden másra rávesz minket, ami nem természetes számunkra.

Tudom, hogy ezekre én nem vagyok képes. De Jézus képes rá. Ha benne bízunk, ha vele kapcsolatban vagyunk, akkor az ő szeretetéből kaphatunk nap mint nap annyit, amennyire éppen szükségünk van. Jó hír, hogy nem nekünk kell magunkból szeretetet facsarnunk. Jézus az élő vizet, az ő lelkét, az ő szeretetét ígéri annak, aki benne hisz. Az ő ereje legyőzi a mi szeretetlen természetünket, és képessé tesz minket arra, hogy szeressük embertársainkat. Legyenek azok a mi legközelebbi szeretteink vagy akár ellenségeink. Valóban csoda, ahogyan Jézus át tudja formálni a szívünket, gondolkodásunkat, motivációinkat. Ezért lehet a keresztények márkajele a szeretet. Ez tanúsítja, hogy Krisztus követői – és követői – vagyunk.

A megváltott ember cselekedetei

A törvény három és különösen a harmadik használata – hitvallásainkban, gyülekezeteink és intézményeink vezetésében, valamint a társadalommal való kommunikációnkban – 2. rész*

■ CSEPREGI ANDRÁS

A törvény harmadik használata: gyülekezeteinkben

Mind a teológiai örökségünk alapján, mind a személyes tapasztalataink révén tudjuk, hogy a gyülekezeteink vegyes közösségek abban a tekintetben, hogy együtt élnek benne újjászületett és még újjá nem született emberek. Mindkét körre jellemző lehet egy további kettősség: a még újjá nem születettek között lehetnek, akik őszintén érdeklődnek a Krisztusban megváltott élet iránt, de még nem ismerik az erejét, az újjászületett emberek pedig haláluk percéig vívják a harcukat az óemberükkel szemben. Mindezt nem azért írtam le, mert azt gondolnám, hogy e néhány egyszerű kategória szerint be tudnánk sorolni a gyülekezetünk egyes tagjait. Nemhogy másokat, de sokszor talán magunkat sem tudnánk elhelyezni ezekben a dobozokban. Hanem azért beszélek ezekről a lehetőségekről, hogy érzékeltessem: a gyülekezeteinkben sokféle habitusú ember között igen fontos a törvény hirdetése, mégpedig annak mind a három használata szerint.

Mit értek a törvény hirdetésén? Értem ezalatt a hagyományos egyirányú kommunikációt, a szószéki igehirdetést is, amely nagy erejű lehet, ha a bibliai gyökerekből táplálkozik, és eljut a gyülekezeti tagok konkrét életkérdéseikig, vagy néven nevezi a konkrét bűnöket. Amilyen egyszerűnek tűnik ez a lehetőség, olyan nagy akadályok előtt találja magát, ha a gyülekezet nincs hozzászokva, és az igehirdetőnek sincs a törvény hirdetését megalapozó szilárd teológiai véleménye és kipróbált gyakorlata. Kiforrott teológia és praxis híján anekdoták szintjén tudunk erről egymás között is beszélgetni.

Emlékszem a ma már régóta nyugdíjaskorú egykori fi-

atal lelkész történetére, aki olyan településen szolgált, ahol a jellemző megélhetési forrás a bortermelés mellett a borhamisítás volt. A segédlelkész erre néhány hónap alatt rájött, és a szószékről hirdette, hogy ez nem helyes. Heteken belül elhelyezték ebből a gyülekezetből. Érdekes volt nekem beszélgetni egyszer egy újprotestáns lelkésszel, aki szintén szolgált ezen a településen, és elmesélte, hogy az ő közössége tagjai között is többen borhamisításból gazdagodtak meg, és ők voltak a gyülekezete legbőkezűbb befizetői, fenntartói. Fel sem merülhetett, mondta a kollégánk, hogy a borhamisítás gyakorlatát szóvá tegye.

Szintén az anekdota szintű reflexiókhoz tartozik az a gyakorlat, hogy vendég igehirdetőt hívunk, elmondjuk, hogy milyen bajok vannak a gyülekezetben, és sugalljuk neki, vagy akár nyíltan meg is kérjük arra, hogy ezeket az igehirdetésében tapintatosan tegye szóvá. Mondja el helyettem azt, amit nekem kellene elmondani. Több dolog is állhat e mögött a taktika mögött. Talán úgy gondolom, hogy a gyülekezet által is ismert számos hibám és bűnöm miatt nincs tekintélyem ahhoz, hogy a törvény igéjét hirdessem. Talán azt hiszem, hogy nem tudnék szembenézni az igehirdetés következményeivel, ezért bízom arra a kollégámra, aki ma elmondja, holnap pedig már messze jár. Ha ő mondja, nem én, akkor én, aki holnap is itt leszek, tarthatok egy kis távolságot az üzenettől is és a következményeitől is.

Végül anekdota formájában kaptam örökségül fiatal lelkészként több alkalommal is gyülekezetemnek jóindulatú, engem támogató és a gyülekezet békéjét féltő tagjaitól azt az óvást, hogy: „Tisztelendő úr, csak az ígéről!” – azaz az igehirdetés csak igemagyarázat legyen, és ne érintse a gyülekezet tagjai életének a konkrét részleteit. E mögött az óvás mögött sok tapasztalat állhatott, talán nemcsak olyan, amiben a törvény igéje végezte a maga fájdalmas feladatát, hanem olyan is, amikor az igehirdető indulatosan, részrehajlóan ítélte el vélt vagy valós ellenfeleit a szószékről, vagy

* Tanulmányom első részében, amely a Lelkipásztor előző számában olvasható (2020/1. 2–9. o.), két hitvallási iratunkba tekintettünk bele. A második részben arról gondolkodunk együtt, hogy témánk hogyan lehet releváns gyülekezeteink, intézményeink életében és a tágabb környezetünkkel való kapcsolatban. – Cs. A.

akár csak nem kellően pontos információk alapján prédikált. A sokféle tapasztalatból származó anekdotikus bölcsesség mindenesetre olyan kívánságot szül, ami igen néhezé teszi a törvény konkrét meghirdetését.

Ezek az anekdoták jól mutatják annak a gyülekezeti helyzetnek a korlátait, amikor a kommunikáció egyirányú, a törvény hirdetése pedig az igehirdető személyes feladata, amire választ nem vár, de nem is lehet rá felelni. Ebből a helyzetből emelhet ki minket a törvény közösségi értelmezésének a gyakorlata. Mint láttuk, a törvény közösségi értelmezése jelen van már a bibliai időkben és a Biblia könyveiben – amennyiben komolyan vesszük, hogy az Ó- és az Újszövetség könyvei nemcsak magányos szerzők alkotásai, hanem közösségek tapasztalatait is tükrözik, és közösségek kérdéseire, igényeire is érzékenyen kapták meg a végső megfogalmazásukat. A hitvallási irataink is közösségi alkotások. Ide sorolom a Luther önálló műveként született kátékat is, hiszen az egyházlátogató körút, amelynek tapasztalatai szükségessé tették a káték megírását, közösségi tapasztalat volt, az alapszövegek magyarázatában sok közös felismerés jelentkezik, végül pedig a kátékat az teszi igazán hatékony tanítássá, hogy kezdettől máig széles körben forgatják őket a tanuló közösségek. Az *Egyességi irat* pedig már a megírásának a folyamatában is teológus közösség alkotása.

A törvény közösségi értelmezésének hagyománya mellett inspirációt nyújthat még az egyik püspökünknek a majd' másfél évtizeddel ezelőtt megfogalmazott, püspöki szolgálatának az egyik célját összefoglaló kívánsága: legyünk beszélgető egyház, *ecclesia colloquens*.

A beszélgető egyházban sok más megbeszélő mellett a gyülekezet tagjai néha azért is összejönnek, hogy megbeszéljék, értelmezzék a törvényt. Ezekben a beszélgetésekben a felszínre kerül, hogy melyek a legaktuálisabb kérdések, és gazdag hagyományunk mely részletei világíthatják meg a legjobban a kérdések mélyén fekvő dilemmákat. A beszélgetésben néven lehet nevezni bűnöket és kríziseket, úgy, hogy közben korlátok között tarthatjuk az egyoldalú kommunikáció veszélyeit is, hiszen az állításokhoz hozzá lehet szólni, azokat ki lehet egészíteni, nekik akár ellent is lehet mondani, ha az állítások hamisak vagy tévesek, meg lehet őket cáfolni. Egy ilyen beszélgetésben új szempontok és ismeretek fényében kérdezhetjük meg a régi szövegeket, és lehet, hogy olyan válaszokat kapunk belőlük, amelyeket az előttünk járó generációk még nem hallhattak meg.

A beszélgetés során megerősödhet a törvény egy-egy aktuális részletének a tekintélye is. Hallgatunk rá, már nemcsak azért, mert meg van írva – túl sok minden meg van írva, amire nemcsak nem hallgatunk, hanem talán nem is tartjuk számon –, hanem azért, mert megbeszéljük, pontosítottuk, konkretizáltuk, gondosan elhatároltuk, a szívünk-re vettük, és egymás szívére helyeztük. Röviden: együtt, aktuálisan elköteleztük magunkat mellette.

Ebben a beszélgető közösségben, bármilyen kicsi is az,

egymás mellett ülhet az újjászületett és a még újjá nem született keresztyén, az érdeklődő és az erőforrásokat kereső, az, akinek éppen az új embere erősödik, és az, akinek éppen az őembere mozgósítja az eddig rejtett tartalékait. A közösen megragadott törvény mindnyájuk számára igaz, mindnyájukat megszólítja. Másképp viszonyulnak hozzá, az egyiket félelem tölti el, a másikat lelkesedés és hála, de ugyanazt az igényt jelenti ki mindannyiuk számára.

Ez a közösség tehát karakterében nem különbözik a tágabb környezetétől, hanem leképezi a környezete – a törvényhez való viszonyulás szempontjából lényeges – sokféleségét. Ha tehát ez a közösség a törvény értelmezésében valamilyen döntésre jut, akkor a beszélgetés eredményét minden szűrés és óvatos finomítás nélkül nyilvánosságra hozhatja. A beszélgetést nem leengedett redőnyök és összehúzott függönyök védelmében folytatja, hanem nyitott ablakok mellett. Kihallatszik, amiről beszélgetnek, bárki hallhatja, aki a nyitott ablakok mellett megáll. A „nyitott ablak” természetesen metafora, a mai kommunikációs lehetőségek mindegyikét értem alatta, a nyomtatott és az elektronikus médiában való megjelenéstől kezdve a közösségi hálókön való beszélgetésekig, amelyeken keresztül egy szűkebb vagy tágabb közösséget elérhetünk. Ez a helyzet pontosan felidézi az apostoli levelek, az evangéliumok és az ősegyház életéről szóló tudósítások helyzetét, amelyek egy belső körben kiküzdött üzenetet hordoznak, de a legszélesebb nyilvánosságnak is szánták őket mindazok, akik írták, terjesztették és ismételték őket. Ez a lehetőség pedig végül mára gazdag reflexiót kapott az egyház nyilvános szolgálatával vagy a közteológiával (*public theology*) foglalkozó teológiai kutatásokban.

A törvény harmadik használata: intézményeinkben

Egyházunk életében egyre fontosabb helyet foglalnak el az intézmények, különösen a szociális és az oktatási intézmények. Az intézményekben folyó szakmai munka és egyházi szolgálat mellett arra is figyelniünk kell, hogy rajtuk keresztül találkozzunk a társadalommal a legszélesebb körben és a legközvetlenebb módon. Míg gyülekezeti alkalmainkat vagy akár egy kerületi vagy országos szervezésű missziói napot jellemzően a leginkább elkötelezett evangélikusok belső köre látogatja, míg egyházi sajtónk a média természetének megfelelően nemcsak tudósít az egyházi eseményektől, hanem távolságot is teremt tőlük, addig az intézményekkel emberek sokkal szélesebb körre kerül kapcsolatba, amely az ott folyó egyházi életéről közvetlen tapasztalatokat is szerez. Intézményeink tehát egy olyan találkozási felületet képeznek a környező világgal, egyházi életünknek olyan ablakaivá lettek, amelyek néhány évtizeddel ezelőtt még főleg a gyülekezetekben élő egyház számára nem léteztek. Az intézményekkel tehát indokolt a törvény három használatának témája összefüggésében is külön foglalkozni.

Az alábbiakban iskolalelkészként, az egyházi fenntartású iskolákkal kapcsolatban mutatok meg egy lehetőséget.

Az iskolalelkészi közösség évek óta foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy evangélikus fenntartású oktatási intézményeink számára megfogalmazzunk egy olyan rövid és közérthető teológiai alapvetést, amely mind a pedagógiai programok, mind a házirendek vagy etikai kódexek kiindulópontjául szolgálhat. Ennek a közös erőfeszítésnek a jegyében tettem kísérletet 2018 tavaszán arra, hogy a törvény három használatáról szóló gondolatmenet keretében felvázoljak egy alapvetést. A főszöveget rövid értelmező bevezetéssel láttam el.

Ezt a szöveget a fásori gimnázium tantestületének 2018. augusztusi tanévnyitó csendesnapján megbeszéljük, és úton vagyunk afelé, hogy az intézmény alapidokumentumaiban, különösen is a kialakítás alatt álló etikai kódexben érvényesítsük.

Helyzetünk

Az evangélikus fenntartású iskolák közösségéhez (tanárok, munkatársak, diákok és családtagjaik) ma nagyon sokféle ember tartozik. Hívők (többféle felekezet tanítása szerint), keresők és nem hívők, aktív és passzív gyülekezeti tagok, valamint gyülekezeteken kívül élő emberek. Annak, hogy az evangélikus iskolát választották, sokféle oka van, s ezek között nincs meghatározó többségben a hit megélése iránti vágy. Amikor tehát teológiai alapvetést készítünk, olyan kiindulópontot keresünk, amelyhez mindenki tud kapcsolódni, hívők és nem hívők, gyülekezetben vagy anélkül élők egyaránt. Ettől a kiindulóponttól ugyanakkor azt is várjuk, hogy már önmagában is motiváló erővel bírjon mindenki, felnőttek és gyermekek számára is, valamint előremutasson hitünk céljára, Krisztusra és a vele való közösségre.

Az alapvetés keresésének módszere

Az evangélikus iskolák alapvetése számára az evangélikus teológiai hagyományon belül tájékozódva célszerűnek látszik a törvény és az evangélium megkülönböztetésének és összetartozásának a teológiai reflexiójával foglalkozni. Az evangélikus teológia a törvény három „használatát” ismeri. Az első szerint a törvény mindenkinek megmutatja Isten akaratát. A második szerint a törvény ismerete bűnbánatot ébreszt, hiszen felismerhetjük belőle, hogy nem tudjuk betartani, és Krisztushoz fordulunk kegyelemért. A harmadik szerint a Krisztusban megigazult ember számára (ugyanaz) a törvény útmutatásul szolgál ahhoz, hogy a Szentlélek erejével cselekedhesse a jót. A törvény második használatához kapcsolódóan az evangélium Isten bűnbocsátó és megszabadító igazságáról győz meg, a harmadik használatához kapcsolódóan pedig megszentelő kegyelméről. Az evan-

gélikus teológiai szemlélet belső egyensúlya megkívánja a törvény és az evangélium gondos megkülönböztetését és kapcsolatuk folyamatos kifejezését egyaránt.

A kiindulópont

A helyzet és a módszer tisztázásának találkozásában adódik a teológiai alapvetés kiindulópontjaként az aranyszabály: „*Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a törvény, és ezt tanítják a próféták.*” (Mt 7,12) Az aranyszabály a törvény legtömörebb összefoglalása, amely, mint köztudott, a zsidó-keresztény kultúrkör határain túl is ismert és követni próbált parancs. Jézus a Hegyi beszédben a törvény summájaként fogalmazza meg. Az evangélikus teológia szemlélete szerint az aranyszabály érthető a törvény első használata szerint, mint mindenkinek szóló útmutatás; a második használata szerint, mint bűnbánatra ébresztő és a megigazító evangélium iránti vágyakozást felkeltő kihívás; és a harmadik használata szerint is, mint a tanítványi életet segítő ösztönzés. Ugyanaz a rövid mondat megszólítja a nem hívőt, a keresőt és a hívőt egyaránt. Alkalmas arra, hogy a közösen megalkotott szabályok alapja legyen. Ugyanakkor arra is alkalmas, hogy tükrözze a hívő élet lehetőségeit, és vágyat ébresszen a Krisztussal megélt közösség iránt.

Továblépés a kiindulópontból

Az aranyszabályba tömörített törvény értelmezése az egyetemes kereszténység és evangélikus teológiai hagyományunk szerves része. Már az Ószövetségben a törvény legrövidebb értelmezéseként fogható fel a két nagy parancsolat és a Tízparancsolat; az Újszövetségben a Hegyi beszéd, számos más jézusi tanítás és példázat, majd az apostoli levelek sok részlete. A legismertebb Luther-iratok közül ide tartoznak a káték tízparancsolat-értelmezései, végül nagyon hosszú a korunkig elért gondolatot és hitet ébresztő értelmezések sora. A törvény és az evangélium különbségét és összetartozását reflektáló evangélikus teológia szempontjából különösen izgalmasak a jézusi és páli adaptációk és ezek mai értelmezései. Ha tehát egy evangélikus iskolában összegyűlő nagyon sokféle emberből álló közösség arra vállalkozik, hogy az aranyszabályból kiindulva megfogalmazza iskolája küldetését *itt és most*, olyan reflexiófolyammal kerülhet érintkezésbe, amelyből nagyon sok inspirációt és bátorítást meríthet.

Az alapvetés szerkezete

A fentiek szellemében fogalmazott alapvetés a törvény három használata szerint három rövid szakaszból áll. A szakaszok élére állítjuk a Szentháromság személyeire mutató

utalásokat, ezzel a szöveget kapcsolatba hozzuk az Apostoli hitvallással, ezen keresztül pedig kifejezzük az alapvetés elemi és egyetemes keresztény jellegét. Az evangélikus karakter abban fog megnyilvánulni, ahogyan a törvény és az evangélium kapcsolatát tükrözi a szöveg.

Az alapvetés nyelvezete

Az alapvetés *anyanyelve* az evangélikus teológia 16. században kialakult terminológiája, de azt igyekszünk a kortársak és a távolabbról érkező érdeklődők számára is érthetőbbé tenni. Ezért a *törvény* kifejezést helyenként szinonimával helyettesítjük: útmutatás, jelzőfény; a bűnről pedig nemcsak mint személyes kudarcról beszélünk, hanem strukturális bűnről is, a mások által szőtt hálóról is, amely csapdába ejthet.

A teológiai alapvetés

Az evangélikus iskolában együtt élő felnőttek és gyermekek, az iskola vezetői, tanárai és dolgozói, a rájuk bízott diákok és az értük felelős felnőtt hozzátartozók, valamint a fenntartó Magyarországi Evangélikus Egyház illetékes képviselői elkötelezték abban, hogy az evangélikus teológia iránymutatása szerint alkossák meg és gyakorolják a közösség rendjét, amely az iskolai élet minden résztvevőjére vonatkozik. Elkötelezték abban is, hogy a rendet minden résztvevő képviselőinek a bevonásával alakítsák ki, majd időről időre szükség szerint formálják és pontosítsák. Ehhez a folyamathoz az alábbi teológiai felismeréseket ajánljuk megfontolásra:

A *Teremtő Isten* minden ember számára érvényes erkölcsi szabályt, törvényt alkotott, amelyet Jézus szavai szerint is ismerünk, s a *törvény* legrövidebb összefoglalásának tekinthetünk: „*Amiért tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük...*” (Mt 7,12) Az *arany szabály* útmutatását az emberiség évezredek óta igyekszik követni a zsidó-keresztény kultúrkör határain kívül is, és ma sok olyan kortársunk is irányadónak gondolja, aki nem tartja magát istenhívőnek. Az evangélikus iskolában találkozó keresztények, másképp hívők vagy nem hívők számára tehát az *arany szabály* a közös életet szabályozó rend mindenki által tiszteletben tartott alapja lehet. Ugyanazt kívánja mindenkitől, és ugyanazon kihívás elé állít mindenkit. Egyetlen világos mércét állít minden részletező szabály elé és az iskolai élet minden résztvevőjének szabálykövető vagy szabálykerülő magatartása elé. Minden szabályt kapcsolatba lehet hozni vele, és minden emberi magatartás számára tükröként szolgálhat.

Az *arany szabály* világosságát széles körben megtapasztalhattuk, ezért nem úgy tekintünk rá, mint egy ismeretlen isten által önkényesen ránk erőszakolt törvényre, hanem

mint *útmutatásra, jelzőfényre*, amely a normális közösségi életre vezet. A hívő emberek azt is megtapasztalhatják, hogy az arany szabállyal kapcsolatba hozható isteni parancsok is fényforrásként szolgálhatnak: „*Lábam előtt mécses a te igéd, ösvényem világossága.*” (Zsolt 119,105)

A *Megváltó Isten, Jézus Krisztus* azoknak kínál szabadságot, akik felismerték, hogy nem tudnak eleget tenni a törvény, az *arany szabály* igényeinek. A Názáreti Jézus gyakran találkozott olyan emberekkel, akik megpróbálták félremagyarázni Isten szavát, hogy maguk elől is elrejtsek, hogy rossz úton járnak. Őket Jézus a bibliai üzenet egyszerű és nyilvánvaló tartalmával szembesítette (például az írástudót: Lk 10,25–37). Olyanokkal is találkozott, akik nyílt törvényszegésben éltek, és már feladták annak a reményét, hogy igazságban éljenek (például Zákéussal: Lk 19,1–10). Mások túlbecsülték magukat, és a döntő pillanatban csődöt mondtak (például Péter: Lk 22,54–62). Sokféleképpen derülhet ki valaki számára az, hogy nem tud azon az úton járni, amelyet megvilágít a fény. Jézus azonban mindenkinek szabadságot kínál a saját gyengesége csapdájából is és abból a hálóból is, amelyet mások sötétsége szőtt köré. A jézusi szabadságról szóló jó hírt nevezzük evangéliumnak. Az *evangélium* szerint Isten Jézus Krisztus által minden ember számára ingyen, kegyelemből felkínálja a szabadság lehetőségét. Az evangélikus iskolában a közösen kialakított szabályok gyakorlása során különös figyelmet fordítunk a szabálysértőnek felkínált evangéliumra, aki az iskolai élet résztvevői között mindenki lehet, felnőtt és gyermek, vezető és vezetett egyaránt.

A *Megszentelő Isten, a Szentlélek* a Krisztusban megváltott embert arra ösztönzi, hogy igyekezzen a törvény útján járni. Ehhez az embert a Szentlélek ajándékokkal, karizmákkal erősíti meg, valamint annak megtapasztalásával, hogy életében megteremhetnek a Lélek gyümölcsei. A cél a régi, az *arany szabály* megtartása, de a Krisztusban megújult ember tudatosan építhet az ajándékba kapott isteni szeretetre, és magáévá teheti a Pál apostol által megfogalmazott célt: „*Senkinek se tartoztatok semmivel, csak azzal, hogy egymást szeressétek; mert aki a másikat szereti, betöltötte a törvényt.*” (Róm 13,8) A megváltott ember nem tökéletes, újra meg újra elbukhat, számára is kihívás marad az *arany szabály* teljesítése. A Szentlélek által ébresztett hite és reménysége mégis ösztönzi arra, hogy a bukás után újra felálljon, és igyekezzék a felebarát szeretetének az útját járni. Az evangélikus iskolában összegyűlő közösség tagjai között nagy szolgálatot tölthetnek be a Krisztusban megújult, tanítványként élő és a törvény útján járni próbáló fiatalok és felnőttek. Ők azok, akiknek Isten a szívükbe írta a törvényét, s akik a szívükbe is zárták Isten beszédét (Zsolt 119,11). Nem vonatkoznak rájuk más szabályok, mint a többiekre, nincsenek előjogaik, nem alkotnak a többiektől elkülönült közösséget, de ajándékba kapott új életükkel jelei és hordozói lehetnek Isten közöttünk testté lett szeretetének.

Beszélgetés a nyitott ablakok mellett

A beszélgető egyház részeként, a beszélgető gyülekezethez hasonlóan az evangélikus fenntartású intézményben összegyűlők beszélgetése is nyitott ablakok mellett folyik, amelybe belehallgathatnak, belefeledkezhetnek az érdeklődők.

A törvény harmadik használata: a társadalommal való kommunikációnkban

Az evangélikus gyülekezet vagy az evangélikus fenntartású intézményhez tartozó közösség tagjai nyitott ablakok mellett beszélgetnek a törvény értelmezéséről. Amit együtt végiggondoltak, amire együtt eljutottak, azt megpróbálják együtt gyakorolni is, a gyakorlat során a meglátásaikat pontosítani, ha kell, korrigálni, új szempontokat felvetni, és mindez folyamatos beszélgetéssel jár. Az ablak nyitva van, a beszélgetés az utcán, a társadalom nyílt terében is hallgatható, követhető. Ami kihallatszik, az nem a világnak szóló állásfoglalás, nem is valamelyik aktuális közéleti problémát érintő nyilatkozat, hanem a közösség reflexiója arról, hogy a törvény első, második vagy harmadik használatának a logikája szerint hogyan gondolkodik valamiről, és milyen normák szerint igyekszik élni, cselekedni. Ehhez a reflexióhoz alakíthat ki valamilyen viszonyt a beszélgetést az utcáról hallgató embertárs.

Az eddigi gondolatmenetből az következik, hogy a törvény három használatának az alkalmazásában a törvény – azaz az aktuálisan értelmezett törvény – mindenkihez szól. A „mindenkit” értjük a megszólított teológiaiailag értelmezhető habitusa szerint és egyházi és társadalmi helyzete szerint egyaránt. Habitusa szerint lehet Krisztus által még meg nem érintett, és lehet megváltott és újjászületett, s ez utóbbi körben is lehet az óemberével küzdő vagy az új emberével együtt örülő, de akár mindkettő egyszerre. Helyzete szerint lehet egy gyülekezet elkötelezett tagja, lehet egy egyházi intézmény alkalmazottja vagy szolgálatának igénybe vevője, és lehet az ablakok túlsó oldalán álló valaki, aki hallgatja a beszélgetést. Bármelyik körbe is tartozzon habitusa vagy helyzete szerint, a törvény ugyanúgy szólítja meg és ugyanazt kívánja tőle.

Amikor most figyelmünk az ablakon kívül álló társadalom felé fordul, végiggondoljuk azt is, hogy kiket látunk az utcán. Eddig is velünk voltak, hiszen az ablak mögötti beszélgetéseink sem tőlük teljesen függetlenül folytak. Mi is az utcáról érkeztünk meg, akár a gyülekezet, akár az intézmény terébe. Magunkkal hoztuk mindazt, ami az utca emberét foglalkoztatja, s erre való tekintettel is kerestük a törvény aktuális üzenetét. Most viszont, hogy valamit megfogalmaztunk, kinézünk az ablakon, és megpróbáljuk elképzelni, hogy mit gondolhatnak azok a társaink, akik az ablakon kívül hallgatják a beszélgetésünket. Nem azért nézünk ki, hogy hozzáigazítsuk a mondanivalónkat az ott állók ismert vagy feltételezett elvárásaihoz, hanem azért,

mert dolgunk van nemcsak az üzenet megfogalmazásával, hanem a továbbadásával is. Reflektívnek kell lennünk az üzenet szituációjára nemcsak a megfogalmazás folyamatában, hanem a célba juttatás folyamatában is.

Nincs most módunk arra, hogy részletes rajzot készítsünk az utcán álló emberekről, de néhány alapvonást rögzíthetünk.

Vannak, akik várnak valamit az egyháztól, vannak, akik nem; a többség inkább nem.

Vannak, akik bíznak az egyházban, vannak, akik nem; a többség inkább nem.

Vannak, akik hisznek Istenben, és bíznak az egyházban, de nem gondolják, hogy az egyháznak lehetne a közélet számára érvényes üzenete; a többségünk inkább nem.

Vannak, akik nem feltétlenül hisznek Istenben, és nem is bíznak az egyházban, de támogatják az egyházat az egyháztól kapható erkölcsi támogatásért cserében, ugyanakkor nem tartanak igényt arra, hogy az egyház hozzászóljon a közélethez.

Végül vannak, viszonylag kevesen, akik talán hisznek Istenben, talán nem, talán bíznak az egyházban, talán inkább kritikusak iránta, de tudnak arról, hogy az egyház saját hangja fontos hozzájárulás az európai demokrácia hagyományaiából építkező társadalom, a zsidó-keresztény kultúra forrásaiból merítő közösség számára.

Amikor nyitott ablakaink mögött beszélgetünk, főleg rájuk gondoljunk, és rájuk való tekintettel próbáljuk meg az Isten aktuális akarataról szóló üzenetünket a legvilágosabban megfogalmazni. Nem azért, mert ez csak rájuk tartozik. Nem, ez az üzenet szól azoknak is, akik az egyháztól semmit nem várnak, és nem bíznak benne, azoknak is, aki szerint az egyháznak nincs dolga a közélettel, és azoknak is, akik kifejezetten azért támogatják az egyházat, hogy az ne hallassa a hangját. Mindenkinek szól. Az ablakon túli hallgatóink között viszont azok lehetnek a szövetségeseink, és azok segíthetik továbbvinni az üzenetünket, akik az utolsó csoportba tartoznak.

Lehet, hogy azért szövetségeseink, mert tanult gondolkodók, ismerik Ernst-Wolfgang Böckenförde paradoxonját vagy Johann Baptist Metz új politikai teológiáját, és kíváncsiak arra, hogy ezeket mi hogyan tudjuk megtölteni teológiai tartalommal, élő üzenettel.

Lehet, hogy azért szövetségeseink, mert él bennük a hagyományos magyaros műveltség, és számon tartják az István királytól Kölcsey Ferencen át Bibó Istvánig tartó történetet, amely megmutatja, micsoda jelentősége van annak a gondolkodásnak, amely megpróbálja a kora közéletének kihívásai között megérteni a Biblia üzenetét.

Lehet, hogy mindezekről nem hallottak, de a Biblia egyszerű olvasása során meggyőződtek arról, hogy Isten igéje nemcsak a lélek belső világát szólítja meg, hanem az egyéni és közösségi cselekvést is formálja.

Főleg nekik tartozunk azzal, hogy beszélgessünk, hogy világosan fogalmazzunk, hogy kinyissuk az ablakainkat.

A (kis)gyermek és a hit*

■ CSÁKY-PALLAVICINI ZSÓFIA

Az EHE Valláspedagógia Tanszéke rendkívül fontosnak tartja nem csupán a diploma megszerzéséig kíséreni a leendő hittanárokat, hanem fenntartani velük a párbeszédet hivatásuk gyakorlása közben is. Ezért évente kétszer egy-egy napra meghívjuk a gyakorló és a nálunk képződő kollégákat közös gondolkodásra, töltődésre egy – meggyőződésünk szerint aktuális, mindannyiunkat foglalkoztató – hitoktatáshoz kapcsolódó témában az egyetemre, ahol elméleti gondolatébresztők és gyakorlati műhelyek keretében igyekszünk körüljárni az aznap zászlóra tűzött téma különböző vonatkozásait, ötleteket és friss hitet merítve egymásból, a meghívott közreműködők munkásságából.

A 2019-es év második továbbképzési napjának témája az óvodás és kisiskolás gyermekek hitoktatásának sajátosságai voltak. Az alábbiakban ennek a témának a valláspedagógia szempontjából releváns fejlődéslelektani vetületeit járjuk körül, az előadás eredeti gondolatait kiegészítve a résztvevők által inspirált kérdésvetésekkkel is.

„...útközben” (Lk 24,17)

A kigyermek születése óta úton van. A pszichológia nyelvén mondhatjuk úgy: az individuáció útján. Ám az egyénné válás, a személyiség kibontakozása nem elszigetelt laboratóriumban történik, hanem csodálatos módon kapcsolatokban, kapcsolatok által tapasztaljuk meg önmagunkat, a világot. A kötődés, amely a számunkra fontos személyekkel, dolgokkal kapcsolatban kialakul, ebben a folyamatban fontos „ragasztó”, erőforrás, jutalom és cél is egyben. Kapcsolatokkal megtámogatva a gyermek magára találása és a közösség megtapasztalása tulajdonképpen párhuzamosan, egymásra is hatva zajlik.

A hitre nevelés során arra vállalkozunk, hogy a gyermek kísérőjéül szegődünk, és segítünk neki abban, hogy megtanulja a saját életének eseményeit a hit szemüvegén keresztül, Isten vonatkozásában látni. Tulajdonképpen maga az elnevezés félrevezető: bár a hitoktatáshoz általában – mi magunk is – konkrét tananyagot, tantárgyi követelményeket társítunk, magát a hitet valójában nem *oktatni*,

hanem sokkal inkább *átadni* tudjuk valakinek (miközben persze a hitünkhöz, vallásunkhoz tartoznak tények, ismeretek, információk, sőt akár látásmód is, amelyek mind tanulhatók, taníthatók). Ez pedig csakis úgy érhető, hogy a *sajátunkat* adjuk át, azt mutatjuk meg. Vitathatatlanul nehéz és kockázatos feladat. Ahogy Dorothee Sölle fogalmaz (1976, idézi SEHR 2012): a felnőttek gyakran ijednek meg attól, hogy éppen a személyes tapasztalataikról kéne beszélniük, helyette szívesebben bújnak szakkifejezések mögé. Pedig ahogy Sebastian SEHR (2012) írja, a gyerekeknek nagy szüksége van eligazításra az élet dolgaiban. Ám ezt csakis a felnőttek saját személyes tapasztalatai által kaphatják meg hitelesen, nem elméleti passzusok bebiflázásával.

A hitre nevelés célja

Amikor pedagógusként, nevelőként működünk (akár egy intézményben, akár a saját családjunkban), jó, ha megfogalmazzuk saját magunk számára is, hogy a folyamattal mi a célunk. Ez nem kevés, folyamatosan gyakorolt önreflexiót igényel, újra meg újra ránézni tudást, keresgélést, korrekcióra való készséget.

Annyi bizonyos, hogy nem lehet célunk pusztán *ismereteket* közölni az Istenről. Bár hívőként, teológiában képzett szakemberként meggyőződéssel vallhatjuk, amit évezredek során a nálunk tanultabbak, bölcsőbbek kiérleltek, megfogalmaztak a Mindenhatóról, és amit az egyházunk hitvallása, teológiai írásai rendelkezésünkre bocsátanak, ám egy gyermek Istenhez vezető útjának minden bizonynyal nem a hitvallási szövegek és nem is a teológiai szak kifejezések lesznek az első mérföldkövei.

Gratia supponit naturam – a kegyelem a természetesre épít.

Az Isten ott, abban az állapotunkban talál meg minket, ahol éppen járunk, ahol a természetes emberi fejlődés során tartunk (nem pedig kivárja a találkozással, míg mi beérünk rá, értelmünkkel fel tudjuk fogni őt). Gyermekkorunkban a gyermeki természetes működés keretein belül talál eszközöket önmaga kinyilatkoztatására. A mi emberi feladatunk az ő útjainak előkészítése a magunk eszközeivel. Édesanyaként, édesapaként a gyermek kapcsolódási készségének, kötődni tudásának érlelése a feladatunk – ezzel az eszközzel fog majd tudni mindenki máshoz, az Istenhez is kapcsolódni. Nevelőként, pedagógusként feladatunk lehet

* Jelen szöveg az Evangélikus Hittudományi Egyetem Valláspedagógia Tanszékének *Milyeneké az Isten országa?* című hitoktatási továbbképzési napján (2019. november 9.) elhangzott, azonos című előadás bővített változata.

a kicsik megismerő képességének, kognitív működésének támogatása, fejlesztése – hogy minél pontosabban, megbízhatóbban működő eszköze legyen a világ, az Isten felfedezésére, megismerésére. És hitre nevelő szülőként, hitoktatóként, lelkeszként az lehet a feladatunk, hogy minden segítséget megadjunk ezen felül is, hogy a gyermek Istent a maga számára felfedezze, hogy hozzá közel tudjon kerülni. Mindig az életkorának megfelelő módon és mélységben.

Mihez tudunk kapcsolódni?

Ahhoz, hogy ezen az úton kísérőként is a helyünkön legyünk a gyermek mellett, nem árt tisztán látnunk, tudnunk, hol is jár ő most éppen a fejlődésében. Ebben segítségünkre van a fejlődéslelektan tudománya és a valláspedagógia ismeretrendszere is.

Egy óvodáskorú gyermek – ekkorkák talán az első kis ovis hittanosaink – épp arra fordítja szellemi kapacitása nagy részét, hogy az őt körülvevő világot megismerje. Kérdez, matat, kíváncsiskodik, megfigyel, tapasztal. Az ovisok gondolkodása szemléletvezérlésű és intuitív.¹ Alapvetően az érzékszervileg hozzáférhető dolgokról tudnak gondolkodni. Egyszerre általában egy szempontot tudnak figyelembe venni – és ebben leginkább a saját nézőpontjuk érvényesül. Gondolkodásukat determinálja, hogy a megfordíthatatlanságot még nem képesek felfogni. Jellemző rájuk az animizmus, az egocentrizmus, és egyfajta bájos, realitás és fantázia határain egyensúlyozni képes gyermeki realizmus. A kezdeményezés, a kreativitás fontos mozgató erők lehetnek egy ovis életében (lásd ERIKSON 1997) – ha nem blokkolja mindezt a mindent eluraló büntudat. Az életszakasz második felében kezdi el foglalkoztatni a kicsiket a jó és a rossz témája, innentől az iskoláskorba nyúlóan várható a lelkiismeret igazán intenzív fejlődése.

Fowler az óvodáskor hitvilágát intuitív-projektív hitnek nevezte (OSMER–FOWLER 2007). Ezt a hitszakaszt az észlelés, az érzések, a csapongó fantázia által meghatározott gondolkodás jellemzi, amelyben óriási szerepet kapnak a saját élmények, de a meghallgatott történetek és azok egyszerű szimbólumai is. Az óvodáskorú gyermek a fantáziájával ragadja meg a világot.

A vallási hagyomány rítusai, szimbólumai segítenek neki a rendszerezésben, a megértésben. Foglalkoztatják az élet nagy kérdései – az élet keletkezése, a születés, a halál. Az anyai és apai vonások beolvadnak az istenképbe, amelyet kialakít magában.

A mi dolgunk az, hogy segítsünk neki, támogassuk, hogy a világ felfedezésének folyamatában örömet lelje, sikerrel járjon, és közben biztonságban legyen. Jó, ha a fel-

fedező kedvét nem törjük le felesleges korlátozással (a biztonsága vagy a realitás határainak figyelembevétele persze olyan korlátozásokat hoznak, amelyek szükségszerűek, és amelyeknek mi szerzünk érvényt felnőttként). Fontos, hogy a kérdéseire pontos, a megértése határaihoz, a szókincséhez igazodó válaszokat kapjon.

Mindig vegyük figyelembe, mit érthet meg mindabból, amit közlünk vele. Képtelenség az Isten által teremtett világ gazdagságának vagy a kinyilatkoztatás egészének teljes mélységét egyetlen beszélgetés vagy akár csak néhány év alatt is átadni neki. Nem követünk el ezért hibát, ha a valóságnak nem minden rétegét tárjuk fel előtte egy-egy alkalommal. Az viszont fontos, hogy olyan válaszokat, magyarázatokat adjunk, amelyeket később nem *visszavonni és megmásítani*, hanem csak *kiegészíteni* kell.

Az is fontos feladatunk, hogy kérdéseire – hitünk és meggyőződésünk szerint – az általunk ismert Istenre utaló válaszokat adjunk. Nem minden egyes válaszban, minden kimondott mondatban kell szerepelnie természetesen az „Isten” szónak. De a mi feladatunk a gyermek érzékszervi és kapcsolati tapasztalatait összekötni az érzékszervileg, emberi eszközökkel meg nem tapasztalhatóval. Ugyanakkor a saját (közös) kapcsolati tapasztalataink által is megjelenítjük számára, és később meg is nevezhetjük a hozzánk kapcsolódni vágyó Istent.

Az evangélium örömhíre a kisgyermek nyelvére lefordítva ez lehet: Isten van, akar és szeret téged, és kapcsolatban akar veled lenni.

Ebben a folyamatban fontos beállítódása a körülötte levő nevelőknek az érzékeny ráhangolódás: ez által tudjuk a saját ötleteink, szükségleteink mentén való haladás helyett a gyermek szükségleteihez, tempójához igazítani az érintett témákat. Fontos megérteni és segíteni neki magának is megérteni azt, ami vele történik, amit átél. A szülő, a hitoktató vagy akár a lelkigondozó feladata is az lehet, hogy *jelen legyen* a gyermek által megélt folyamatok körül, és az ő mindennapi, egzisztenciális, kapcsolati szinten is megélt tapasztalatait segítsen Istenhez kötni. Akkor is, ha ezek az élmények nem mind könnyűek, vagy nem mind szépek és örömteliek.

Ilyenkor fontos *kimondani, kísérni, kibírni* – nem pedig *elhallgatni, elterelni, elhagyni*.

Az egyik legnagyobb kísértés ebben a folyamatban kétségkívül az lehet, hogy mindannyian aggódva és munkánk gyümölcsét féltve vigyázzuk a ránk bízottak növekedését. Ez gyakran oda vezet, hogy sokkal inkább figyelünk arra, hogy vajon *milyen lesz*, vagy pláne *mit szeretnénk, milyen lenne majd* az általunk kísért gyermek felnövekedvén, mint arra, *aki ő most*, vagy *ahol éppen most jár* az úton. SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla teológus, lelkész ezt így fogalmazza meg: „...sokkal fontosabb az egyház számára a gyermek majdani felnőtt hite, mint az épp adott gyermeki hittapasztalata” (2012, 66. o.).

¹ Részletesen lásd például: N. KOLLÁR – SZABÓ 2004, 249. kk.; FRENKL–RAJNIK 2002, 59–62. o.

Ilyenkor könnyen szem elől tévesztjük a ránk bízott kis ember valódi, aktuális tapasztalatait, és helyettük a saját elképzeléseink, vízióink vagy akár félelmeink határozzák meg, hogy miként haladunk mellette.

Amit ért – és amit nem. . .

Az egyházak gyakorlatában és hagyományaiban számos olyan rítus és vallási szöveg található, amelyek értékeket és fontos hittapasztalatokat őriznek. A felnőtt hívek számára ezek nem ritkán értékes érzelmi-kapcsolati tapasztalatokat hordoznak (gyermekkori templomlátogatások felderengő hangulatát, a nagymamától tanult régi dallam melengető ismerőségét), máskor meditatív, elmélyült imára hangolnak, vagy épp kötött ritmusosságukkal segítenek át egy-egy lelkileg szárazabb időszakon.

Am a kisgyermek kognitív érettségi szintje és érzelmi-kapcsolati működése más, mint egy felnőtté. Számukra e szövegek nagy része érthetetlen, nehezen követhető, némelyik akár félreérthető vagy megterhelő is lehet. Rengeteg olyannal találkozunk, amellyel kapcsolatban valláspedagógiai szemüvegünket feltéve érezzük: egyszerűen nem illeszkedik a gyermek hitvilágához, hitfejlődésének állapotához.

Nézzünk egy párat!

Közismert, esti imádságként is előszeretettel tanított vers-imádság két sora a következő:

„Ami rosszat ma tettem, bocsásd meg, én Istenem! Jézus vére s kegyelmed mindent jóvátegyenek!”

A fent leírtak fényében talán már jobban érthető, ha kijelentjük: egy kisebb óvodás még egyáltalán nem tájékozódik magabiztosan és önállóan a jó és rossz lelkiismereti kategóriáiban. Az autonóm lelkiismereti működés évekké később várható. Egy ilyen korú gyermek még kapcsolati kontextusban képes csak jó és rossz cselekedetekről gondolkodni (jó az, aminek anyuka örül – rossz az, amiért mérges lesz rám). Ez természetesen nem haszontalan lépcső, örülünk, ha megjelenik benne az érzékenység mások állapotaira – mégis kár volna arra biztatni, hogy kérjen azért bocsánatot Istentől, amiért valaki más haragudott őrá... Ez nagy zűrzavart okozhatna a kis fejekben. Ennél még erősebb kép, hogy mindezt a balszerencsés kapcsolati történelemsorozat, amelynek során édesanya mérges lett, aminek következtében viszont most már a Jóisten is neheztel, valami érthetetlen módon Jézus vére fogja jóvátenni. Ráadásul egy (négy-öt évesen is) felfoghatatlan értelmű instancia, a kegyelem kíséretében...

Természetesen lassanként meg fogjuk ismertetni a gyermeket Jézus megváltásának művével. Ennek kapcsán lesz szó a bűnről, a kegyelemről is (mindkét fogalmat felnőttként is hosszan ízegetjük, boncolgatjuk majd még, mire úgy érezzük, valamicskét értünk belőlük). De ennek biztosan nem a kis óvodáskorban van itt az ideje.

Egy jó szándékú lelkipásztor egy ízben az óvodás korosztálynak tartott prédikációt. Igazán jó pedagógiai érzékel nem várta el a kicsiktől, hogy csendben üljenek, hanem kérdésekkel vonta be őket a kibontakozó témába. A gyerekek lelkesen jelentkeztek, válaszolgattak is mindaddig, míg a katarzishoz közeledve a következő kérdést nem szegte nekik lényegre törően a pap: „Na és mit gondoltok, mi kedvesebb a mennyei Atya előtt: az e világi boldogság vagy a szív tisztasága?”

Sok hitoktató megirigyelné azt a pissenésmentes csöndet, ami a templomban ült. A gyerekek feszült figyelemmel próbálták leolvasni a káplán arcáról a valószínűsíthető jó választ – de nem voltak könnyű helyzetben, hiszen csodálatosan szép szavak (boldogság és tisztaság) szerepeltek mindkét opcióban. Ki tudhatná, vajon mi baja van a mennyei Atyának az egyikkel, akár e világi (vajon az mit jelent?), akár csak a szívünkben van? Pedig ezek szerint van neki...

A jó szándékú prédikátor abba a hibába esett, hogy nem vette figyelembe: ebben az életkorban a gyerekek nem képesek bonyolult elvont fogalmakat értelmezni. Konkrétan és képszerűen gondolkodnak. (A szív tisztaságáért valaki nyilván hosszan porszívózott, a boldogsághoz pedig kár érthetetlen jelzőket biggyeszteni: a lényeg úgyis az öröm, ami biztosan jó.) Nehéz volna nekik azokat a mögöttes értékeket is elmagyarázni, amelyeket mi felnőttként (némi zavart krakogás után a hátsó padból) össze tudnánk szedgetni, ha minket szólítana fel az elszánt hithirdető: énközpontúság, anyagiasság – mondanánk talán az egyik oldalon, önzetlenség és bizalommal teli hit jelenhetnének meg többek közt a másikon... Vajon értheti ezeket egy négyéves? Természetesen ha ez volna valamiért a pedagógiai feladat, lehetne egy ovis hittanórán arról beszélgetni, milyen is a „tisztá szív”, és miért jó, ha úgy érezhetjük, a miénk ilyen. De még akkor is érezhetnénk úgy, hogy nem innen érdemes kezdeni az Istennek tetsző élet megvilágítását ebben a korosztályban...

És végül nézzünk egy ismert éneket az *Evangélikus énekeskönyvből!*

„Itt a drága idő, / Jön az üdvözítő / Népe váltáságára, / Boldogítására, / Hogy mentse a rossztól / És minden gonosztól. E napok betöltét / Régtől jövendőlték / Profétabeszédek / Az emberiségnek, / Ember öröme, / Világnak üdvére. Ébren kell fogadnunk, / S buzgó hálát adnunk / Atyánk-Istenünknek, / Ki úgy szeret minket, / Hogy elnyertük ismét / Kegyelmeink kincsét.

Átkos sötétségnek / Virradat vet véget: / Erre kell eszmélnünk, / És szívből megtérnünk, / Igaz úton járnunk, / Krisztusnak szolgálunk.” (EÉ 134)

Talán most már szóról szóra való haladás, elemzés nélkül is érzékeljük: ez az ének is tele van olyan kifejezésekkel, amelyeket egy kisgyermek biztosan nem ért. Et-

től még felnőttkorunkra összenőhetünk az énekeinkkel, és lehetnek számunkra érzelmileg töltött, kedves emlékek a múltból, sőt: akár fontos üzenetet hordozó, valódi imádságok, valamiféle hitvallások is a jelenben. Mindkét esetben fontos pillérei lehetnek a hitéletünknek. Az előadást követő hozzászólásokban sokan fogalmaztak meg aggodva kedves emlékeket, kötődő érzéseket ezekkel a régi énekekkel kapcsolatban, amelyeket kár volna száműzni a liturgikus életünkéből. Mélységesen egyetértek! Még csak azt sem gondolom, hogy a legtöbb ilyen szöveg kárt okozna (persze van néhány, amelyik igazán nyomasztó), ha a gyerekek megtanulják és velünk éneklik, hangosan és lelkesen, egy-egy szót bájosan félreértve és teli torokból falsul zengve akár. A mondanivalóm lényege az, hogy ezek az énekek nem arra jók, hogy a hit fontos üzeneteit átadjuk velük a nekik megfelelő módon az óvodás-kisiskolás korosztálynak. Ha erre alkalmas szövegeket keresnénk, másfelé kellene kutatnunk.

És milyen egy kisiskolás?

Az óvodáskort elhagyva a gyermekben igen jelentős változásokat tapasztalunk.² Ha minden jól megy, kialakult a feladattudata, van feladattartása, a gondolkodása is érettebbé vált: elkezd a logika szabályai szerint gondolkodni, fokozatosan egyre jobban használja és érti a szimbólumokat. Képes általános szabályokat levonni, ok-okozati kapcsolatokat felállítani. Hatalmas a tudásvágya. Immár nemcsak a kézfelfoghatóról, az érzékszervileg megtapasztalhatóról képes gondolkodni, hanem a korábban elraktározott élmények mentén, pusztán „fejben” lejátszott folyamatokat is ért. Képesse válik a nézőpontváltásra, ami óriási előrelépést hoz a társas kapcsolataiban. Fizikailag és szellemileg is teherbíróbb, mint egy óvodás.

Ennek az időszaknak is vannak központi fejlődési feladatai, témái (bővebben lásd ERIKSON 1997). Ilyenek a teljesítmény és a kudarc, a kortársakkal való együttműködés és rivalizáció kérdései, a bűn és a büntudat. Fontossá válnak számára a szabályok (eleinte merevebben, aztán egyre rugalmasabban alkalmazza őket), és ezzel együtt a morális gondolkodása is érik: tud gondolkodni a közösség szerepéről, a méltányosságról, a konszenzusról és kompromisszumról, magasabb szintű együttműködésre képes. Érik a saját magáról való gondolkodása: tudatára ébred saját végsőségének is, és tízéves kora körülre a megfordíthatatlanság tudata is beépül a gondolkodásába.

Fowler ennek az időszaknak a hitét a mitikus és literális (azaz szó szerinti) jelzőkkel illette (OSMER–FOWLER 2007). A gyermek keresi a mélyebb tartalmakat, az élet értelmét. Ezt

² Lásd bővebben például: FRENKL–RAJNIK 2002, 85–94. o.; N. KOLLÁR – SZABÓ 2004, 251. o.

legkönnyebben történetekben tudja megragadni. Fontossá válnak ezért számára az egyetemes, a közösségében elbeszélte és egyéni, valakihez kapcsolódó történetek is. Jelentősége lesz a hagyománynak, amelybe belenő, amely megtartja. Érzékeli a körülötte érvényes értékeket és normákat. Az Istent még egészen konkrét tulajdonságok mentén, eleinte antropomorfan képzeleli el (lásd VERGOTE 2001, 217–240. o.). Szimbólumokat szívesen használ, de eleinte azokhoz is egész konkrét jelentést kapcsol.

Amit ért – és amit még ő sem. . .

Bármennyire is nagy lépésekkel halad a gyerekek értelmi-hiteleti fejlődése ebben az időszakban, mégis van, amihez még mindig kicsik, ami egyszerűen nem éri el őket (jobb esetben), vagy épp értelmetlen, zavaros.

Mit gondolt vajon az a több száz alsós, akiknek a tanévkezdő szentmiséjén a lelkipásztor ezt a könyörgést fogalmazta meg az egész közösség nevében: „Kérjük a Szentlélek Úristent, hogy bontakoztassa ki bennünk a legfőbb erényeket?”

Az a szellemi istenfogalom, amely a Szentlélek számunkra, felnőttek számára is titokzatos működése megsejtéséhez szükséges lenne, csak jóval a kisiskoláskor után bontakozik ki (lásd *uo.*). De az is feladja a leckét, hogy mit gondoljunk hét-nyolc évesen egyáltalán az erényekről, pláne rangsorolva ezeket valamilyen szempontok szerint. Ilyen nehézségekkel körítve ez a mondat csak áhítatos csendben meghallgatott, értelmetlen szöveg marad egy olyan témában, amely a gyerekek számára se nem érthető, se nem fontos – ahelyett, hogy az általuk megtapasztalt, hétköznapi nehézségekben kérnénk a Mindenható Isten támaszát éppen egy újabb nehéz tanév elején.

Vagy nézzük az *Evangélikus énekeskönyv* egy másik, közismert énekét!

„Királyi zászló jár elől,
Keresztfa titka tündököl,
Melyen az élet halni szállt,
S megtörte holta a halált.” (EÉ 189)

Ez a sokak által méltán kedvelt húsvéti ének olyan tömény szimbolikát használ, amelyet a négy sor végigéneklése alatt biztosan nem vagyunk képesek átélmélni felnőttként sem. A mély teológiai tartalmat hordozó záróképek pedig egyenesen a megváltás isteni tervének költői töményre sűrített magva. Persze a sok-sok végigélt és -imádkozott húsvét, a rengeteg hittanoktatás kialakította a saját gondolati utainkat a megváltás misztériuma körül, és a gyermekkorunk óta zengett dallamok is meghitté teszik a fennhangzó éneket. A gyerekeink is nyilván így éreznek majd pár év múlva, még ha gyerekfüllel a rengeteg kereszt és halál riasztóan hathat is. Ezért megint csak nem a hagyományok által hordozott dallam- és szövegkincs teljes száműzése az eszmefuttatás célja.

Jézus kinszenvedésének és kereszthalálának témája a valáspedagógiában különösen is érzékeny, sok gondolkodást igénylő téma, külön fejezetet érdemelne most is. Nyilvánvalóan nem jó út a téma nehézsége, „megterhelő volta” miatt teljességgel kihagyni a gyerekek hitoktatásából, hiszen az Evangélium üzenetének központi részét kerülnénk ki ezzel. De lehet úgy és olyan tempóban átadni ezeket az emberileg és teológiailag is nehezen emészthető történeteket a kicsiknek, hogy az személyesen átélhető, személyesen megérintő, az adott életkor szintjének megfelelő mértékben érthető legyen.

Gondoljuk végig, vajon mit tud kezdeni egy óvodás, és mikor, milyen segítséggel tud valamit kezdeni egy kisiskolás az olyan fogalmakkal, mint kegyelem, megváltás, bűn, megigazulás, Szabadító, gyarló, irgalmas, szenvedés, üdvösség, kárhozat, romlottság... és még lehetne folytatni a sort. Nem számúzni, de nem is megszokásból, automatikusan alkalmazni, hanem megfontoltan elővezetni, értelmezni, közel hozni kell ezeket a kifejezéseket, ha az adott helyen, időben úgy érezzük, fontos, megkerülhetetlen, a gyerekek számára személyesen is jelentőségteljes tartalmat közvetíthetünk velük.

Úton vagyunk a gyermekekkel.

Nevelőként, szülőként bátorságra, nyitottságra, rugalmasságra van szükségünk az együtt nézelődéshez, porosz-káláshoz, meg-megálláshoz.

Itt és most.

Hivatkozott művek

- ERIKSON, Erik H. 1997. Az emberi életciklus. In: Bernáth László – Solymosi Katalin (szerk.): *Fejlődéslélektani olvasókönyv*. Tertia Kiadó, Budapest. 27–41. o.
- FRENKL Sylvania – RAJNIK Mária 2002. *Életesemények a fejlődéslélektan tükrében*. Semmelweis Egyetem – Párbeszéd (Diálógus) Alapítvány, Budapest.
- N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva 2004. *Pszichológia pedagógusoknak*. Osiris, Budapest.
- OSMER, Richard – FOWLER, James W. 2007. A gyermek- és serdülőkora a hitfejlődés szemszögéből 1. *Embertárs*, 5. évf. 2. sz. 100–110. o.
- SEHR, Sebastian 2012. *Negative Selbstbilder Jugendlicher als Herausforderung für eine zukunftssträchtige Schulpastoral*. Peter Lang, Berlin.
- SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla 2012. Missziói paradigmaváltás a gyermekek körében. *Magyar Református Nevelés*, 3. sz. 64–72. o.
- VERGOTE, Antoine 2001. *Valláslelektan. Egy genetikus valláslelektan vázlat*. Semmelweis Egyetem – Párbeszéd (Diálógus) Alapítvány – HÍD Alapítvány, Budapest. (Interdiszciplináris szakkönyvtár 3.)

DIAKÓNIA ◀

Segítségnyújtás és felelősségvállalás

*Teológiai és bioetikai szempontok az ápolás- és gondozásetikában**

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

A segítés művészete. Mi az ápolásetika?

Az ápolási etika olyan szakmai etika, amely a gondozási ellátások feladatköréből eredő kérdésekkel és problémákkal foglalkozik. Azt kérdezi, hogy mi a jó és a helyes ápolási tevékenység meghatározója, segítséget nyújt a döntéshozatalban, és meghatározza a gondozói célokat, amelyek eligazodást és biztonságot nyújtanak a napi tevékenység során. Az ápolási alapkompenciák az egészségügyben és az ápolásban többek között az etikus cselekvést is magukban foglalják. Az ápolási etika a gondozók magatartásával és attitűdjével, valamint az ápolási szervezetekben betöltött

személyes szerepével, illetve az ápolói tevékenység kritikai reflexiójával foglalkozik. Az ICN (Ápolók Nemzetközi Tanácsa) etikai kódexe megállapítja, hogy az ápolóknak négy kötelező felelősségük¹ van:

- elősegíteni az egészséget,
- megelőzni a betegségeket,
- helyreállítani az egészséget,
- csökkenteni a szenvedést.

Ápolásetika = professzionális empátia? Az egészség és ápolás fogalma magában foglalja a preventív megközelítést is, például az oktatásra és felvilágosításra vonatkozó kötelet, valamint az egészségügyi rendszer ügyfeleinek példamutató modelljét. „Amennyiben joggal állíthatjuk, hogy az empátia az emberismeret forrása, és az interperszonális

* Készült az EFOP-3.5.2.-17-2017-00003 számú, *Duális és gyakorlat-orientált felsőoktatási képzések fejlesztése és oktatási innováció a szociális munka és a segítő szakmák terén a dél-alföldi régióban* című projekt keretében.

¹ The International Council of Nurses: *The ICN Code of Ethics of Nurses*, 2012. 3. o.

kapcsolatok fundamentumát mutatja, akkor a társadalmi intelligencia fő eleme is.” (HALLER 2015, 226. o.) A profesz-zionális empátia további hatásai:

- a méltóságot és az önkontrollt támogatja,
- a gyógyulási folyamatot pozitívan befolyásolja,
- a költséghatékonyság növekedést eredményez,
- a kapcsolatok ápolása gazdasági szempontból is kívánatos.

Az Egészségügyi Világszervezet (EVSZ) 1991-es meghatározása szerint az ápolás feladata és az ápolók küldetése a következő: „Az ápolás küldetése a társadalomban az, hogy segítse az egyéneket, a családokat és a csoportokat abban, hogy meghatározzák és megvalósítsák testi, szellemi és társadalmi lehetőségeiket, és hogy ezt annak az állandóan változó környezetnek a kihívásai ellenére tegyék, ahol élnek és dolgoznak. Az ápolás magában foglalja a gondozás tervezését és megvalósítását betegség és rehabilitáció során, és felöleli az élet testi, szellemi és társadalmi aspektusait, amennyiben az egészséget, a betegséget, a fogyatékossgot és a halált befolyásolják. Az ápolás az egyének, családok és csoportok gondozása, az egész életen át a fogamzástól a halálig.”²

Szakmai alapkérdések, felelősségvállalás, jogi szabályozás

A formálisan helyes gondozás nyújtása önmagában nem elegendő. A gondozás holisztikus igénnyel végzendő, az ápolási tevékenységek nem korlátozódhatnak pusztán a testi kihívásokra. A gondozás kapcsolattartást és reflexiót jelent minden helyzetben. A méltóság nélküli gondozás nemcsak értéktelen, hanem veszélyes is, mert veszélyezteti az egészséget a gondozás folyamatának mindkét oldalán. Joachim Bauer megállapítja: „A legerősebb drog, a leghatékonyabb gyógyszer az ember számára a másik ember. Az olyan orvoslás, amely gyógyító, és nem csupán technikai eseményként szerveződik, kihasználná ezt.”³

Kollektív felelősség Közös felelősségvállalás egy közös feladatért	
Személyes felelősségvállalás Személyes felelősségvállalás az egyéni feladatokról	
Hivatáshoz kötött felelősség Felelősségvállalás a szakmai feladatok ellátásáért	Személyhez kötött felelősség Felelősségvállalás az egyénhez kötött tulajdonságokért – például életstílus, karakter, magatartás

² LEMON 1–13 füzet (Learning Material on Nursing), WHO Ápolási tananyag csomag 1997. Ford. Fedineczné Vittay Katalin.

³ <http://vbgv1.orf.at/magazin/klickpunkt/focus/stories/72668/>.

Szakmai alapkérdések:

- Milyen személyes értékekkel rendelkezem?
- Mi az, amin tájékozódhatom?
- Ki vagy mi segít nekem szakmai céljaim megtalálásában?
- Miért találtam ezeket az értékeket?
- Mikor és hogyan tudok önmagam szakmai helyzetére reflektálni?
- Hogyan tekinthetem át kritikusan gondozói hivatásomat?

Ulrich Körtner írja: „Az ápolóknak több napi kapcsolata van a kliensekkel, mint a klienseknek az őket ápoló orvosokkal. Az ellátás során és a kliensekkel való kommunikációban sajátos konfliktusok adódnak, amit szűkebb értelemben az ápolók nem orvosi, hanem ápolásetikai problémának tartanak.”⁴

Magyarországon az 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről szabályozza az ápolást.

„98. § (1) Az ápolás azoknak az ápolási és gondozási eljárásoknak az összessége, amelyek feladata az egészségi állapot javítása, az egészség megőrzése, fejlesztése és helyreállítása, a beteg állapotának stabilizálása, a betegségek megelőzése, a szenvedések enyhítése a beteg emberi méltóságának a megőrzésével, környezetének az ápolási feladatokban történő részvételre való felkészítésével és bevonásával.

(2) Az ápolás

a) a beteg azon tevékenységének segítésére irányul, amely elvégzésére a beteg egészségi állapota miatt önállóan képtelen vagy elvégzése jelentős nehézséggel, illetve állapotromlással járna, valamint amelynek elvégzése speciális felkészültséget igényel,

b) a beteg önálló képességének helyreállítására, a betegség okozta fájdalom csökkentésére és a szenvedés enyhítésére irányul,

c) a tényleges vagy lehetséges egészségi problémákra bekövetkező reakciók, szükségletek felismerését szolgálja,

d) a kezelőorvos által elrendelt terápiás tervben előírt beavatkozások végrehajtását szolgálja,

e) egészségnevelési és tanácsadási feladatokat lát el.

(3) Az ápolás

a) szerves része a beteg intézeti keretek között végzett egészségügyi ellátásának,

b) kiegészítő eleme a beteg otthonában történő gyógykezelésének, illetve rehabilitációjának,

c) alapvető eleme a beteg intézeti keretek között végzett vagy otthonában történő ápolási és gondozási célú ellátásának.

(4) Az ápolási, gondozási tevékenység az ápolási, gondozási terv alapján segíti a beteget azon tevékenységek el-

⁴ <http://sciencev1.orf.at/science/koertner/101437>.

végzésében, amelyek hozzájárulnak egészségéhez, gyógyulásához, rehabilitációjához. Az ápolási, gondozási tervet a (3) bekezdés a) és b) pontjában foglalt esetben – az orvosi diagnózis és a terápiás összefüggések tekintetében – a beteg kezelőorvosa hagyja jóvá. A (3) bekezdés c) pontjában foglalt esetben az ápolási, gondozási tervet az ápoló önállóan készíti és hajtja végre.

(5) Az ápolási, gondozási tevékenységről ápolási, gondozási dokumentációt kell vezetni, amely része az egészségügyi dokumentációnak.⁵

Az ember istenképűségének jelentősége az ápolásban

Az utóbbi évek teológiai szakirodalmát összegezve Peter DABROCK megállapítja, hogy azok a teológusok, akik mértékadó forrásul a Szentírásra támaszkodnak, hogy az ember védendőségét és feltétlen elfogadását erkölcsileg alátámaszzák, a legtöbb esetben az istenképűség jelentéstartományában találják meg kiindulópontjukat (2015, 529. o.). Nem csupán 1Móz 1,27, hanem a zsoltárokból olvasható doxológiák (Zsolt 8,139) is olyan toposzok, amelyek kifejezik, hogy az istenképűség az ember Isten általi megszólítottóságából fakad. Tartalmát tekintve pedig nem kizárólag a többi teremtménnyel szembeni felelős bánásmódra kötelez, hanem kifejezi minden ember alapvető egyenlőségét is. Ezzel az elképzeléssel elkülönül és sajátos karaktert jelenít meg, hiszen nemcsak az uralkodó, hanem minden ember Isten képmása, és ezáltal alapvetően egyenlők. Méltóságuk nem egyedi tulajdonságaikon, képességeiken, teljesítményükön nyugszik, hanem ezektől független. „Az emberi hasonlatosság részesedik Isten titokzatos voltából.” (Uo.)

Ehhez hozzátartozik, hogy a fenti, minden emberre érvényes teremtésteológiai megállapításokat megerősíti a megigazulásról szóló keresztény tanítás, amely minden ember feltételek nélküli elfogadását hangsúlyozza. Dabrock ezzel kapcsolatban joggal állapítja meg, hogy nem feledkezhetünk el arról a protestáns hangsúlyról, hogy a megigazulás hitben, *mere passiva* valósul meg, és nem természetes képesség vagy magatartás. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy minden ember istenképűségének teremtésteológiai alapja megerősítést nyer a megigazításról szóló reformátori teológia által. Azonban fennáll az abból fakadó veszély, hogy a megigazulást kizárólag a hívőkre érvényes állításként veszi számításba valaki. A teremtésteológiai megközelítés és a megigazulásról szóló reformátori tanítás kettőssége ugyanakkor arra a belátásra vezet, hogy komolyan vegyük az ember bűnösségét

is, amelyet a filozófiai antropológiák gyakran nem elég alaposan vesznek figyelembe (*peccatum originale, totus peccator*). „Az evangélikus teológia nemcsak az emberi lét teremtettség szerinti mulandóságának van tudatában, hanem az összes individuális és kollektív eredetű önmegvalósításra irányuló stratégiára is kételkedve tekint, amelyek az üdvösség igényével lépnek fel.” (Uo. 530. o.) A fentiekből következő felismerés gyakorlati és ismeretelméleti józanságra figyelmeztet a világi viszonyaink alakítása során. Az emberi élet védelmére, tiszteletére és elismerésére vonatkozó protestáns alapigazságokat az emberi méltóság transzcendens-rationális típusának nevezzük, amely eltér az immanens-rationális, az ember tulajdonságait előtérbe állító koncepcióktól (vö. uo. 531. o.).

Elfogadás és empátia

Az ember életét – Tillichel szólva – a szabadság és a sors polarításában éli, amihez hozzátartozik, hogy testét ne csak ajándéknak, hanem a vele való törődést feladatának tekintse (lásd KÖRTNER 2010, 121. o.). A testtel való törődés etikai jelentőséghez akkor jut, ha a saját életre adott reflexív válasz olyan feladatként tudatosul, amely az egyéni életstílusban is kifejeződik. A szabadság és a sors polarítása így az emberi test megjobbítása vagy szebbé tétele kapcsán jelentkezhet a feltétlen megjobbítás iránti kétségbeesett vágyként, de úgy is, hogy valaki ugyancsak „feltétlenül olyan kíván maradni, amilyen, és ezzel a forma és a dinamika polarításának ellenáll” (uo.). Mindkét esetben a kétségbeesés állapotában marad, ha a változást külső kényszerként vagy éppen lehetetlenségként éli meg. Ezekben az estekben az emberi test megváltoztatása „nem kiút a kétségbeesésből, hanem még mélyebb kétségbeeséshez vezet” (uo. 122. o.).

A test az ember elidegenedtségének tényezője, olyan felület, amelyen keresztül kifejeződik és észlelhetővé válik egyedisége. Ádám és Éva szegyenkeztek egymás előtt, mert testi jegyeik eltérőknek mutatkoztak, ez a differenciálódásban és az elidegenedésben fejeződött ki. A különbözőségük megtapasztalása azonban az egyesülés, az elfogadás igényét ébresztette bennük.

Az elfogadottság iránti vágy az emberi létezés lényegéhez tartozik. Ez a vágy csak a másikkal együtt valósulhat meg: a másik az, aki elfogad. Nincs elfogadás az elfogadott és az elfogadó nélkül. A teológiai gondolkodásban ezért is van nagy jelentősége az ember kettős meghatározottságának, az Isten és az embertárs előtti létezésének. Az ember nem csupán immanens szinten, hanem a transzcendenshez való viszonyában is az elidegenedést tapasztalta meg a bűneset után, amit az elfogadás által történő egységesülés oldhat fel.

⁵ 1997. évi CLIV. tv. Az egészségügyről.

Az ápolás és a testtudat társadalmi tényezői

A test formálhatósága a kritikai kultúratudományban (cultural studies) a reprezentáción keresztül került ismét a kutatás homlokterébe, úgy, mint „szent, mediális, megnevelt, szégyenletes, lemásolt, klónozott, konstruált és ismét dekonstruált test” (LABOUIE 2004, 79. o.). Michel Foucault tematizálta a test kulturális beágyazottságát az orvostudományra tekintettel, és különbséget tett a személyes és a társadalom által átformált testtudat között (FOUCAULT 1976). *Felügyelet és büntetés* című, 1975-ben írt munkájában (FOUCAULT 1990) rámutat arra, hogy a laktanyákban, az iskolákban, a börtönökben, a kórházakban olyan folyamat megy végbe, amely egységes tendenciát mutat, mégpedig azt, hogy a test feletti külső kontroll belsővé, az egyén sajátjává válik: „...a formáló szellem és a test materialitása közötti ellenséges viszony belső üggyé lesz.” (KAMPER 2001, 434. o.) Tőle eltérő hangsúlyokkal, mégis hozzá hasonlóan Mary Douglas különbséget tesz a test szociális konstruáltsága és fizikai érzékelése között, mégpedig úgy, hogy a fizikai test a társadalmilag alkotott test szimbólumává válik (LABOUIE 2004, 81. o.), és kifejezi a társadalom valóságról alkotott képének sajátos részletét. Dietmar KAMPER álláspontjával egyetértve megállapíthatjuk, hogy a fent vázolt folyamatot az eltérő életterületek emancipációja sem képes feltartóztatni, mint például a munkavállalás humanizálódása, a szexuális szabadság, az orvosi ellátás fejlődése (2001, 435. o.).

A test teológiai esztétika felőli megközelítése és krisztológiai meghatározottsága a szép általános értelmezésével szemben a kereszt teológiájának segítségével történhet. Ézsaiás könyvében Isten szolgájának alakját az őskereszténységben Jézus alakjával kapcsolták össze, amely egyben előrevetíti váltságshalálát.⁶ Az embert saját képére és hasonlatosságára teremtő Isten munkáját és az ember istenképűségét vonnánk kétségbe akkor, ha a testet csupán olyan instrumentumnak tekintenénk, amelyben a lélek lakik, hiszen „az emberi test a Teremtő – legfontosabb – (írás)jele” (MITTMANN-RICHTER 2008, 80. o.). A Krisztus képére formálódó emberben dinamikusan találkozunk a *tökéletes a valóságossal*. Amikor Wolfhart PANNENBERG teológiai antropológiájában Max Scheler kifejezését, az ember világra való nyitottságát az Istenre való nyitottsággal cseréli ki, ezzel kifejezi a véges ember ráutaltságát a végességet meghaladó valóságra (1998, 25. o.). Később rámutat arra is, hogy „minden emberi kapcsolat a véges tárgyakkal már

egy vonatkozást foglal magában a végtelenhez, tehát végső soron vallás által megalapozott” (PANNENBERG 1983, 67. o.).

A „testvilágok” (*Körperwelten/body worlds*) az a fogalom, amely az ember testének külső perspektíváját fejezi ki. Ez különbözik az egyén belső perspektívájától, amely a testiség egyéni megélése, magában foglalja az egyén hangulatát, érzéseit, akaratát és a gondolatokat (vö. KÖRTNER 2010, 185. o.). A fentiek alapján joggal merül fel a kérdés: milyen kapcsolat van a személyes és a társadalom által formált, a formáló szellem és a test materialitása, Krisztus alakja és az ember alakja között?

Egészség és jólét

„Az egészség a teljes testi, lelki és szociális jólét állapota, és nem csupán a betegség hiánya.” (WHO)

Az élet teljessége a szabadság, az egészség és a jólét fogalmaival fejezhető ki, szemben a töredékessé, amit a betegség, korlátozottság, kiszolgáltatottság jellemez. Dietrich von ENGELHARDT az ember fragmentális élethelyzetéből következő feladatként látja eme teljesség létrehozásának igényét (2010, 3. o.). Általános vélekedés szerint csak annak az embernek lehet teljes az élete, aki boldog, kiegyensúlyozott, testileg és lelkileg egészséges, társadalmi feladatait képes sikeresen betölteni. Az ember töredékes létének tapasztalata korunkban egyre élesebben kerül szembe „az egészség, a fiatalság és szépség uralkodó ideáljával” (uo. 3. o.). Az antik világ még ismerte a betegség és egészség állapota mellett a neutralitás (*ne-utrum*, a kettőből egyik sem) állapotot, amit sajátosan „köztes állapotként” értelmezett. A ma már megszokott kettős megosztottság mellett felismerték, hogy az ember sohasem mentes a betegségtől, ezért sohasem lehet „teljesen” egészséges (uo. 4–5. o.). A középkorban a betegség és egészség fogalmai a transzcendencia felől új megvilágításba kerültek. A szenvedés és a fájdalom, a betegség és a halál a bűneset büntetéseként nyer jelentőséget. Ez olyan létállapot, amely minden ember egyaránt érvényes jellegzetessége, és egyben jele a teljesség hiányának.

Az ebből következő felfogás a gyógyítás lehetőségét túlvilági erőknek is tulajdonította, de a beteggel való szolidaritást és az orvostudomány eredményeit is komolyan vette. A gyógyulás nem egyszerűen a beteg testrészek megjavulásából állt, hanem spirituális és lelki tartalmakat is hordozott. Ennek eredményeként fokozatosan jöttek létre a mai kórházak elődei, az isptályok. A kereszténységnek ez a szolidáris magatartása nemcsak a szűken vett orvosi ismeretek és az említett spirituális tartalmak segítségével valósult meg, hanem jelentős szerephez jutottak a műalkotások is (uo. 8. o.), amelyek szimbolikus kifejezőerejük által segítettek nemcsak leküzdeni, de értelmezni is a beteg állapotát vagy a fogyatékoságot, az ember fragmentá-

⁶ Ulrike Mittmann-Richter jóllehet elfogadja, hogy Ézsaiás könyve 53. fejezete az őskereszténység rekonstruált szövegértelmezéseként vitatott, mégis könyvének alapvető előfeltételül fogadja el a Joachim Gnilka által vitán felülinek tartott nézetet, miszerint Ézsaiás 53,3–12-ben a váltságshalál klasszikus formában fejeződik ki. Lásd MITTMANN-RICHTER 2008, 80. o.

lis létének jeleit. Mindez annak tudatosításában és spirituális szinten történő elfogadásában fejeződött ki, hogy „az élet művészetéhez (ars vivendi) hozzá kell tartoznia a meghalás művészetének is” (ars moriendi, vö. IMHOF 2010, 9. o.), ami a keresztény életstílus jellemzőjeként meghatározó erővel bírt. Az ember földi életének alakítása és életvezetése arra irányult, hogy halálára felkészüljön, és visszatérése a paradicsomba előkészített legyen. Az *ars vivendi* magában foglalta az *ars moriendi*t (BENZENHÖFER 1999, 14. o.), az élet az örök életre irányult, ami tudatos előkészületekben fejeződött ki.

A középkori mintával való szakítást Michel Foucault a klinika és a hospice/ispotály közötti különbségtételen keresztül szemlélteti.⁷ A hospice-ban a beteg individuummal foglalkoznak, aki egy betegség hordozójaként találkozik orvosával, olyan, mint egy kriptogram (szöveges rejtvény), akiben a megkeresendő betegség felfedezésre vár, amit a megfelelő terápia követ. Ezzel szemben a klinikákon csupán betegségeket kezelnek, miközben a beteggel szemben közömbösek, „maga a betegség van jelen, jóllehet testben, ami a betegségé, és nem a beteg teste” (FOUCAULT 1963, 74. o.). A beteg csupán a betegség „akcidenseként” (járulékos jegyként) jelenik meg. A betegség episztemiológiai perspektívája a beteg testnek (vö. SCHNEIDER 2012, 263. o.). Ha a test eltárgyasul, akkor megszűnik az emberi szubjektummal egységet alkotni – a „betegség naturalizálódik” (HABERMAS 1998b).

A technika modern kori és egyoldalú abszolutizálása az emberképet is „technikaivá tette”. A betegség és az egészség megállapítása nem csupán diagnózist jelent, hanem egyúttal számszerű értékelést is (ENGELHARDT 2012, 12. o.). Ugyanakkor nemcsak a keresztény, hanem például a keleti ajurvédikus hagyomány is *a gyógyulás lehetőségét látja a betegségben*: a töredékesség az egészre mutat. Ez a tapasztalat az Ószövetségben is kifejeződik, ahol azt olvassuk: „Az ő sebei árán gyógyultunk meg.” (Ézs 53,5) Vagyis a betegség, a töredékesség felismerése és tapasztalata a gyógyulás bölcsője. Végső soron teljes gyógyulást egyedül Isten képes ajándékozni, az emberi lét akár teológiai, akár természettudományos értelemben mindvégig töredékes marad a jelen világ feltételei között. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Karl Jaspers: „Az orvos se nem technikus, se nem üdvözítő; mulandó emberi lény, egzisztencia az egzisztenciáért.” (JASPERS 1932, 127. o.) A terápiának nem csupán a testi funkciók egészségének visszaállítására kell irányulnia, hanem az értelemmel teli élet felmutatására is. Röviden:

„Minden ember többé-kevésbé beteg, mert nem a paradicsomban egzisztál.”

Az emberi élethelyzetek és cselekedetek egyrészt Isten színe előtt (*coram Deo*), másrészt az emberek előtt (*coram hominibus*) válnak az erkölcsi gondolkodás számára megközelíthetővé. Az, hogy az ember kapcsolatban él, felelősséget is jelent azok iránt, akikkel közösségben van az egyén. A felelősség a válaszadás helyzete, amelyben a keresztény embernek egyrészt Istennek, másrészt embertársának kell megfelelnie erkölcsi döntéseinek indítékairól és következményeiről. Az emberi élet interperszonális jellegének hangsúlyozása különösen is releváns akkor, amikor a születéssel és az eutanázia kérdéskörével a teológia összefüggésében foglalkozunk, hiszen mindkét esetben az egyén sajátos kiszolgáltatottsága jelenik meg.

Világrajövetel és születettség

Sokan úgy vélekednek, hogy fogamzás csak akkor történik, ha a megtermékenyítés terhecséget is eredményez, mert a fejlődéshez szükséges feltételek ekkortól adóttak. A bibliai antropológia és a modern embriológia közötti összhang akkor fejeződik ki, ha az ivarsejtek egyesüléséről fogva elfogadjuk egy új emberi lény jelenlétét. Ugyanakkor gyakran merül fel a következő kérdés: Hol voltunk fogantatásunk előtt? A genetikusok viszonylag egyszerű választ adhatnak: 50-50%-ban (a férfi és női ivarsejt egyenként 23-23 kromoszómát hordoz) már a szülők génállományában. De hol volt az a konkrét személy, aki ezt a kérdést teszi fel nem a genetikus, hanem a teológus számára: hol voltam fogantatásom előtt?

A teremtést értelmezhetjük a létrehozás aktusaként és eredményeként is, amely egyúttal kifejezi a teremtő és a teremtmény közötti viszony fennállását. A vallás- és filozófiatörténetben a teremtés az istenből vagy istenekből előállást, nemzéssel vagy az istenek öleből, testéből és vérből létesülést jelenti. Az 1972-ben elhunyt zsidó gondolkodó, Abraham Joshua Heschel írja: „A teremtés lényegi jelentősége nem az, hogy az univerzum egy bizonyos időpontban jött létre, hanem, ahogyan Maimonidész mondja, az a gondolat, hogy az univerzum létrejötte nem szükségszerűség volt, hanem a szabadság aktusa.”

A teremtett világ kreatív szabadság eredménye. Ami az embert az összes többi élőlényel összeköti, az a testisége, valamint a klasszikus felfogás szerint a vegetatív lélek (*anima vegetativa*). Ám ami csak az állatokkal kapcsolja össze, az az érzékelő képessége (például fájdalomérzet). Az állattól viszont megkülönbözteti racionalitása. Ennek kapcsán hangsúlyozza Wilfried HÄRLE, hogy nem csupán racionalitása szerint, hanem a racionalitás és az „állatiasság” összetartozó egységében kell értelmeznünk

⁷ Az ispotály (gör. *xenodocheion*, lat. *hospitale pietatis, refrigerium pauperum*) a keresztény ókortól kezdődően idegenek, zarándokok, betegek, szegények és rászorulóknak gondozására a vendég iránti szeretet címén fönntartott intézmény. Lásd *Magyar Katolikus Lexikon*: <http://lexikon.katolikus.hu/I/ispotaly.html>. (Megtekintés: 2016. július 14.)

az embert (1997, 430–433. o.). Testi létezését nem szabad figyelmen kívül hagyni vagy akár mellékesnek tekinteni, *a lélek nem létezik a testtől különváltan*, hanem áthatja és meghatározza azt.

Tertullianus az *Apologeticum* című írásában így fogalmaz: „Nekünk azonban nem szabad, mivel a gyilkolás számunkra egyszer s mindenkorra tilos, az anyaméhben sem az embert megölni... *ami emberré válik, az már ember.*” Tertullianus (aki jogász volt) jogi értelemben is önálló lénynek tartja az embert a fogantatástól fogva. Nyilvánvalóan elveti Arisztotelész gondolatát, aki szerint a férfiak meglekesülése a negyvenedik, a lányoké a nyolcvanadik nappal történik. Ez a hagyomány egyébként egészen 1869-ig érvényben volt, XI. Pius fogadta el azt a tudományos belátást, hogy az embrió a fogantatásától fogva testi-lelki egységként fejlődik. Sokáig úgy gondolták, hogy csupán a férfi spermája vagy annak tartalma hordozza az életet, az anya pedig ennek táptalaja, és védelmezi a benne levő „minilényt”.

A kortárs teológiai megfontolások az ember preegzisztenciájának, tehát születése, sőt fogantatása előtti állapotának értelmezése során hangsúlyozzák az erről a kérdéstről szóló elbeszélések retrospektív jellegét. Ennek értelmében csak az az egyén ad hálát, tekint vissza Isten csodálatra méltó teremtmény munkájára, aki megszületett. Ennek a ténynek a tudatosítása azért is lényeges, mert többen az alábbi igehelyekre alapozva jutnak olyan következtetésekre, amelyek minden körülmény között abszolutizálják a megfogant emberi élet védendőségét. A korábban kifejtett nézeteinkhez kapcsolódva megállapíthatjuk, hogy a Szentírásban is a kontinuitás- és az identitásérv jellemzi az ember születését, jöhet az elbeszélő mindig retrospektív módon fogalmaz:

„Nem az alkotta-e őt, aki engem az anyaméhben? Nem ugyanaz formált-e bennünket az anyaölből?” (Jób 31,15)

„Te alkottad veséimet, te formáltál anyám méhében. Magasztallak téged, mert félelmes és csodálatos vagy; csodálatosak alkotásaid, és lelkem jól tudja ezt. Csontjaim nem voltak rejtve előtted, amikor titkon formálódtam, mintha a föld mélyén képződtem volna. Alaktalan testemet már látták szemeid; könyvedben minden meg volt írva, a napok is, amelyeket nekem szántál, bár még egy sem volt meg belőlük.” (Zsolt 139,13–16)

„Mielőtt megformáltalak az anyaméhben, már ismertelek, és mielőtt a világra jöttél, megszenteltelek, népek prófétájává tettelek.” (Jer 1,5)

Az ember testiségének és méltóságának összekapcsolása egy másik ember perspektívájából válik lehetővé. Ebben a megállapításban ismételtelen találkozik egymással az emberi méltóság elvének reláció- és szubsztancia-ontológia felőli meghatározása, amely ebben az állításban fogalmazható meg: *nincs ember test nélkül, de relációk nélkül sem.*

Öregedés és korosodás

Visszatérve röviden az idősödéshez: az emberiség modern kori történetében előnyben részesítették a „mémek”⁸ elterjedését és átadását a gének átörökítésével szemben (WHITEHOUSE 2009, 221. o.), aminek jelentős szerepe van a generációk közötti szokások, viselkedésminták, erkölcsi és világnézeti meggyőződések áthagyományozásában. A korosodás tehát nem tekinthető egyszerűen biológiai folyamatként, hanem olyan szociokulturális tényezője az emberi életnek, amely által az eljövendő generációk számára nélkülözhetetlen tapasztalatcsere megvalósulhat. Mind ezért szükséges megkülönböztetni a korosodás és az öregedés fogalmát.

Milyenek kell lennie egy olyan társadalomnak, amelyben öregségében is ember maradhat az ember? – tette fel a kérdést 1970-ben megjelent, *Az öregség* című könyvében Simone de BEAUVOIR (1972). A válasz: „továbbra is emberként kell kezelni”. Ebben a rövid válaszban immanens módon benne rejlik az idősekkel való bánásmód megváltozása, amelynek okai testi, szellemi és szociális tulajdonságaik megváltozására vezethetők vissza. A fenti állítás kapcsán azonban Gunda SCHNEIDER-FLUME szerint éppen ebben a kijelentésben keresendő az öregséggel szembeni látens hangulatkeltés oka (lásd 2008, 10. o.), hiszen az öregség deficitként artikulálódik. Ezzel szemben az öregedés „kegyelmi idő”, amit a „beteljesülés lehetőségeként” szabad értelmezni.

Az élethossz megnövelése az egészség megőrzése mellett (*healthy aging*) csodálatos lehetőségnek tűnik. Az élet-tartam megnövekedése azonban számos kérdést vet fel, amelyek elsősorban nem individuális szinten, hanem szociális hatásai miatt lényegesek. Az egyik érv, amely már évtizedek óta – és elsősorban nem az anti-aging programok miatt – sok országban problémát okoz, az a túlnépesedés (WEGNER 2013, 141. o.), amely világviszonylatban hordoz jelentős kockázatokat. Ez a kockázat az élhető természeti környezet pusztulásával még fokozódik is. Vannak olyan országok, ahol a halálozások száma meghaladja a születések számát, ami nem csupán a társadalom elöregedését jelzi, de számos gazdasági és szociális problémához is vezet. Az úgynevezett „egészséges öregség” a fejlett országokban már most is sajátos kérdések elé állítja a társadalmat, hiszen ha ma valaki hatvan-hatvanöt éves korban lesz nyugdíjas, még nyolcvanéves koráig sem számít igazán öregnek a fejlett egészségügyi és szociális ellátással rendelkező országokban, amennyiben testi és lelki egészségét sikeresen megőrzi.

Úgy tűnik, hogy a határtalan individuális továbbélés

⁸ A mimézis 'utánzás' szóból alkotott fogalom, amely a kulturális egységek átadását jelenti az utánzás vagy az elsajátítás által. Lásd DOWKINS 2011.

mindent egybevetve „nem volt része az emberi designnak, ha a testünk az öregedés folyamatában végül a leépülésre programozott” – állapítja meg Peter WHITEHOUSE (2009, 221. o.). A radikális anti-aging a biomedicina eszköztárát felhasználva az öregedés feltartóztatását az emberi DNS „határainak” módosítása révén tartja megvalósíthatónak. A *biológiai halhatatlanság* elérése egyrészt a telomerek (*telos* – ’cél’, ’vég’; *meros* – ’rész’) megrövidülésének megakadályozása, másrészt a degeneratív folyamatok kiiktatása által képzelhető el, amihez az immunrendszer „megjobbítását” is szükséges hozzákapcsolni (WATER 2011, 165. o.). Ugyanakkor, még ha a kitűzött cél meg is valósulna, az élet sorsszerűsége nem zárható ki, hasonlóan a lassan öregedő állatok életében tapasztalt esetekhez (vö. FINCH–AUSTAD 2001, 593–597. o.). Ha sikerül is megvalósítani az említett törekvéseket, akkor is számolni kell a baleset lehetőségével. Ma sem biztos, hogy ha valaki egészséges és fiatal, akkor rövid időn belül – például autóbaleset következtében – nem veszti életét, jóllehet semmilyen diagnosztizálható egészségügyi kockázata nem volt.

Az „elválás” diakóniája

Johannes Fischer szerint a halál bekövetkeztére való várakozás motívuma kapcsán nem irracionális, hanem preracionális intuíciókról beszélhetünk. „Kultúránkban az az elterjedt felfogás, hogy az embertől való elválás [*Trennung*], amely a halállal következik be, elszenvedett végzet és nem idegen tett.” (MOLTMANN 1985, 72. o.) A halál várásának helyzete jelentékeny szerephez jut. Hiszen az orvosi cselekvés már nem csupán a gyógyítás és a szenvedés csillapítására irányul, hanem a társadalom élethez és halálhoz való kapcsolatát is alakítja, a meghalás fázisának befolyásolásával *rituális funkciót*⁹ is magára vesz. Ugyanakkor az is kifejeződik, hogy a morális gondolkodást megelőző ténnyel van dolgunk (FISCHER 1998, 73. o.). Az ember halandó, és halála nem idegen tett következménye, hanem az ember végzete. A halálra várakozás rítusának meglátása, ami a mai orvosi feltételek között is fenntarthatónak bizonyul. Bár a halál és a születés nem olyan „természetesen” következik be, mint a megelőző korokban, a meghalás folyamatában nyújtott orvosi beavatkozás alakítható úgy, hogy *biztosítsa a várakozás idejét*. Ám a kérdés mégis csak az, hogy ezt miért kell megtennie.

Az ember személyi léte életét különösen is védendővé teszi, ami olyan szemléletet feltételez, amellyel mi saját magunkat felfogjuk önmagunkként, amelynek segítségével saját magunkhoz is kapcsolódunk. Egy embert így

akkor ismerünk el személynek, ha benne felismerjük az említett perspektívát. Így a személy fogalma egy konkrét relációt jelöl. Valakinek a személyi léte nem belső tulajdonságaitól függ, hanem attól, hogy valaki más (reálisan vagy potenciálisan) személyként áll vele kapcsolatban. Perszonalitása kívülről kapcsolódik hozzá (FISCHER 1998, 79. o.), két ember szemköztségében valósul meg és alakul ki, ami kifejezi: egy személyt nem lehet csupán a szubjektum–objektum ellentétében megérteni (uo. 65. o.). Ezért a személy magában foglalja a relációt, amelyet kifejez és feltételez is egyben.

Egy másik lényeges tulajdonsága az emberi kapcsolatoknak az *aktualitás*: a perszonalis vonatkozások nem nyugodt korrelációkban, hanem mozgalmas kapcsolatokban valósulnak meg. Ebből következik, hogy a személyes vonatkozások nem statikusak, hanem „megtörténnek”; a reláció eseményszerűségében válnak megtörténtté. *Az ember nem „statikus”, hanem dinamikus értelemben személy* – nem az, hanem *mindig azzá válik a másokkal való kapcsolataiban* (lásd OROSZ 2009, 103–116. o.). Perszonalitása magában foglalja a relációt Istenhez. Ezért is állítható, hogy az ember *vonatkozása a perszonalitása maga* (PÖHLMANN 1985, 167. o.).

Az ember akkor tudja megőrizni emberi identitását, ha relációiban marad. Ebből is világossá válik az a humánus felfogás, amely állítja, hogy a halál – mint elszakadás egy másik embertől – csupán végzet lehet, de nem idegen tett. A halálra való közös várakozásban az valósul meg, amivel az egyik ember a másiknak személyes vonatkozásában tartozik, és ezzel együtt saját embersége is kifejeződik.

A reláció és a személy fogalmának hangsúlyozásával azonban napvilágra kerül a tulajdonképpeni dualista szemlélet problematikája, amely jellegzetes az eutanáziáról folytatott párbeszédben. Sajátossága, hogy különválasztja a személyt a fizikai valóságától. Ez a szétválasztás teret enged a halál pusztá fizikai értelemben vett felfogásának, és eltekint a meghalás folyamatának személyes és szociális vetületeitől. Másként: az orvos nem a beteg személyiségét oltaná ki, hanem az elviselhetetlenné vált fizikai létét (FISCHER 1998, 82. o.). Az aktív halálba segítség mellett érvelők számára az orvos hivatásánál fogva a beteg testi állapotáért felelős. Ennek alapján azonban közreműködése támogatná az „elszemélytelenítés” jelenségét is. Ugyancsak Johannes Fischer hívja fel ezzel kapcsolatban a figyelmet arra, hogy itt is az esemény ritualizálódásáról van szó, hiszen az érintetteket ahhoz az elképzeléshez segíti, hogy „a halál nem a meghalni akaró ember személyét érinti, hanem csupán testi életének vet véget, és ennek következtében nekik nem a személyes vonatkozások szintjén kell felelőssé válni” (FISCHER 1998, 82–83. o.).

Természetesen ezen a ponton nyilvánvaló, hogy a rítus mellett beszélhetünk a haláltól való elidegenedésről,

⁹ Ekkor a rítus olyan történésként értendő, amely ismeret nyújt a halál közeledtéről, amely a másik embertől elválaszt.

a halál folyamatának intézményesüléséről is. Bár a személyek közötti kapcsolat és reláció így sem oldódik fel. Mint láttuk, a személy egy összetéveszthetetlen individuum, aki más személyek közösségén belül individualizálódik. Olyan testi-lelki tulajdonságokkal és ismeretjegyekkel rendelkezik, amelyek a többiektől megkülönböztetik, de olyanokkal is, amelyek megegyeznek másokéval. Bár a test és a lélek egy személy „megjelenésének médiumai”, azonban a személy nem azonos csupán testi-lelki természetével. Több annál: ő maga nem ez a természet, hanem személyként birtokolja azt (vö. FISCHER 1999, 50. o.). Az ember interperszonális kapcsolata a halállal szűnik meg, ez azonban kizárja az aktív halálba segítségnek azt az érvét, hogy a halál az ember testi egzisztenciájának vet csak véget, hiszen megszünteti a személyek közötti kapcsolatokat is. Az önrendelkezési jogra történő hivatkozás részben enyhíti az aktív eutanázia radikális elutasítását, mivel az egyik személy saját és tudatos döntéséről van szó. „Ám mivel az akarat és az érdekek szintjénél mélyebb síkokat is érint az aktív eutanázia problémája, a konfliktust nem lehet arra a kérdésre redukálni, hogy annak az embernek a kérését, aki ilyen jótettet (aktív halálba segítség) kér, miért ne lehetne támogatni.” (FISCHER 1998, 83. o.)

A fentiekben az ember személyi létét dinamikusan értelmeztük, vagyis az ember mindig a másikkal való kapcsolatában válik személlyé. Ha a halál beálltára várakozás oka a személyek közötti kapcsolat védelme, akkor ez az érv elveszti jelentőségét, amennyiben a haldokló teljesen elszakad szociális (családi és baráti) környezetétől. A statisztikák ezt az érvelést alátámaszthatják, hiszen az emberek jó részét kórházakban, magányosan hálnak meg.

Ám gondolatmenetünk elején éppen az került előtérbe, hogy a keresztény ember e világi helyzete kettős relációban valósul meg, és felelősségvállalása is emberekkel és Istennel szemben aktualizálódik. Másrészt az ember a bibliai hagyománynak megfelelően azáltal válik személlyé, hogy Isten nevéen szólítja és „Te”-nek nevezi. Isten minden embert megelőző kegyelme és ígérete biztosítja, hogy az ember méltósága és személyi léte nem függ az egyes ember empirikusan felfogható tulajdonságaitól, de testi léte kifejezi feltétlen elfogadásának követelményét. Ezért a bibliai antropológia annak belátására vezet, hogy az individuum személyi léte a halál pillanatában is fennáll, hiszen Istennel való kapcsolata ekkor sem szűnik meg, sőt halála után is megmarad.

Mindezek alapján a keresztény teológia a „humánus halálról” folytatott társadalmi vita során határozottan léphet fel olyan irányzatokkal szemben, amelyek a meghalást csupán fizikai aspektusokra kívánják redukálni.

Felhasznált irodalom

- BEAUVOIR, Simone de 1972. *Az öregség*. Európa Kiadó, Budapest.
- BENZENHÖFER, Udo 1999. *Der gute Tod? Euthanasie und Sterbehilfe in der Geschichte und Gegenwart*. Beck, München.
- DABROCK, Peter 2015. Bioethik des Menschen In: Wolfgang Huber – Torsten Meireis – Hans-Richard Reuter (szerk.): *Handbuch der evangelischen Ethik*. C. H. Beck, München. 517–584. o.
- DAWKINS, Richard 2011. *Az önző gén*. Kossuth Kiadó, Budapest.
- ENGELHARDT, Dietrich von 2010. Illusion Gesundheit – ein Plädoyer für das fragmentarische Leben aus medizinhistorisch-ethischer Sicht. In: Markus von Höfner – Stephan Schaede – Thomas Günter (szerk.): *Endliches Leben Interdisziplinäre Zugänge zum Phänomen der Krankheit*. Mohr Siebeck, Tübingen. 3–24. o.
- FINCH, C. E. – AUSTAD, S. N. 2001. History and prospects: symposium on organisms with slow aging. *Experimental Gerontology*, 36. évf. 2001. 593–597. o.
- FISCHER, Johannes 1998. Furcht, Hoffnung, Vertrauen. Die Wahrnehmung der Zukunft als Problem theologischer Ethik. In: uő: *Handlungsfelder angewandter Ethik. Eine theologische Orientierung*. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln. 212–227. o.
- FISCHER, Johannes 1999. Mit Leib und Seele. Die praktische Evidenz der Personwürde. *Evangelische Kommentare*, 5. 49–51. o.
- FLUSSER, Vilém 1992. *Ins Universum der technischen Bilder*. European Photography, Göttingen.
- FOUCAULT, Michel 1976. *Die Geburt der Klinik. Eine Archeologie des ärztlichen Blicks*. Ullstein, Frankfurt–Berlin–Wien.
- GLASER, Stefan 2010. *Entstehung, Elemente und Möglichkeiten pflegeethischer Urteilsbildung – ein Kurzüberblick*. Pflegeethik. GRIN Verlag.
- HABERMAS, Jürgen 1998. A humántudományok észkritikai leleplezése. In: *Filozófiai diskurzus a modernségről. Tizenkét előadás*. Helikon, Budapest, 1998. Web: http://frankfurt.tek.bke.hu/media/szoveg/habermas_a_humantudomanyok_eszkritikai_leleplezese.htm#_ftn9. (Megtekintés: 2013. július. 5.)
- HALLER, Reinhard 2015. *Die Macht der Kränkung*. Eco Win Verlag, Wals bei Salzburg.
- HÄRLE, Wilfried 1997. *Dogmatik*. 3. kiad. Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1997.
- IMHOF, Arthur E. 1993. *Ars moriendi. Die Kunst des Sterbens einst und heute*. Böhlau, Wien–Köln–Weimar, 1993. (Kulturstudien. Bibliothek der Kulturgeschichte 27.)
- JASPERS, Karl 1932. *Philosophie*. Springer, Berlin. Angolul: *Philosophy*. Ford. E. B. Ashton. University of Chicago Press, Chicago, 1969–1971.
- KAMPER, Dietmar 2001. Körper. In: *Ästhetische Grundbegriffe*. 3. köt. *Harmonie – Material*. Verlag J. B. Metzler, Stuttgart–Weimar.
- KÖRTNER, Ulrich 2010. Ethische Bewertungen und implizite Menschenbilder. In: Peter Böhlenmann et al.: *Der machbare Mensch? Moderne Hirnforschung, biomedizinische Enhancement und christliches menschenbild*. Lit Verlag, Münster. 115–133. o.

- LABOUVIE, Eva 2004. Leiblichkeit und Emotionalität. Zur Kulturwissenschaft des Körpers und der Gefühle. In: Friedrich Jäger – Jörn Rüsen (szerk.): *Handbuch der Kulturwissenschaften*. 3. köt. *Themen und Tendenzen*. J. B. Metzler Verlag, Stuttgart–Weimar, 2004. 79–91. o.
- MITTMANN-RICHTER, Ulrike 2008. *Der Sühnetod des Gottesknechtes. Jesaja 53 im Lukasevangelium*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- PANNENBERG, Wolfhart 1983. *Anthropologie in theologischer Perspektive. Religiöse Implikationen anthropologischer Theorie*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- PANNENBERG, Wolfhart 1991. Christliche Wurzeln des Gedankes der Menschenwürde. In: Walter Kerber (szerk.): *Menschenrechte und kulturelle Identität*. Kindt Verlag, München, 1991. (Fragen einer neuen Weltkultur 8.) 61–76. o.
- PANNENBERG, Wolfhart 1998. *Mi az ember? Korunk antropológiája a teológia fényében*. Egyházforum, Budapest.
- SCHNEIDER, Ulrich Johannes 2012. Michel Foucault – Der Körper und die Körper. In: Emmanuel Alloa et al. (szerk.): *Leiblichkeit. Geschichte und Aktualität einer Konzepts*. Mohr Siebeck, Tübingen. 260–272. o.
- SCHNEIDER-FLUME, Gunda 2008. *Alter – Schicksal oder Gnade. Theologische Überlegungen zum demographischen Wandel und zum Alter(n)*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- SCHWÖBEL, Christoph 2002. Die Letzten Dinge zuerst? Das Jahrhundert der Eschatologie im Rückblick. In: uő: *Gott in Beziehung. Studien zur Dogmatik*. Mohr Siebeck, Tübingen. 465–466. o.
- The International Council of Nurses: *The ICN Code of Ethics of Nurses*. 2012.
- WATERS, Brent: Whose Salvation? Which Eschatology? Transhumanism and Christianity as Contending Salvific Religions. In: Ronald Cole-Turner (szerk.): *Transhumanism and Transcendence. Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*. Georgetown University Press, Washington DC. 163–175. o.
- WEGNER, Georg 2013. Die Entdeckung der Generativität des Alters. In: Traugott Jähnichen et al. (szerk.): *Alternde Gesellschaft*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh. (Jahrbuch Sozialer Protestantismus 6.) 135–166. o.
- WHITEHOUSE, Peter J. – JUENGEST, Eric – MEHLMAN, Maxwell – MURRAY, Thomas H.: Verbesserung der Kognition bei intellektuell normalen Menschen. In: Bettina Schöne-Seifer – Davinia Talbot (szerk.) 2009. *Enhancement. Die ethische Debatte*. Mentis, Paderborn. 213–234. o.
- LEMON. *Learning Material on Nursing*. WHO *Ápolási tananyagcsomag*. 1–13. köt. Ford. Fedineczné Vittay Katalin. Medinfo, Budapest, 1997.

Ó, adj nekünk, Jézus, békét

Könyv Káldy Zoltán püspök emlékére

■ REUSS ANDRÁS

KÁLDY Zoltánné: *A reménység és a szeretet gyümölcsei. Káldy Zoltán evangélikus püspök emlékére*. 1–2. köt. Magánkiadás, 2019. 762 + 520 o. DVD-melléklettel.

D. Káldy Zoltán püspök századik születési évfordulójára készült el az a kétkötetes mű, amelyet özvegye, dr. Esze Magdolna írt, állított össze és adott ki. A több évnyi munka eredménye meglepetés, mert nemcsak semmiféle hír nem előzte meg, de szerzője is ugyancsak ritkán szerepelt egyházunkban a meghívottak listáján.

A könyv megírásának kitűzött célja az apológia: a hitves megvédése alaptalan vádakkal, szándékának félreértelmezésével, személyiségének és szolgálatának egyoldalú és rosszindulatú bemutatásával szemben. Akiről itt szó van, nem egy monodráma – vagy monotragédia – egyetlen szereplője, mert a történelemnek nevezett darabban minden akkor élő kortársnak szerepe volt. Mivel pedig – amint a szerző nem győzi hangsúlyozni – Káldy Zoltán a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke, a Magyarországi Evangélikus Egyház püspök-elnöke, a Lutheránus Világszövetség elnöke is volt, ilyen módon – akár tetszik, akár nem – rajta keresztül az evangélikusok becsülete, a mi becsületünk is tét. A tét azonban nemcsak Káldy Zoltán püspöki, hanem emberi becsülete is, amit senki élő nem nélkülözhet, és megilleti az elhunytakat is. Ráadásul „Isten [...] azt akarja, hogy felebarátunk hírnevét, becsületét és tisztességét [...] ne vegyük el és ne csorbítsuk” (*Nagy káté*, KK 4: 226. o.), „hanem inkább mentsük, jót mondjunk róla, és mindent javára magyarázzunk” (*Kis káté*, KK 4: 125. o.). Sem annak a kornak bármely oldalán állt egykori tanúi, sem az úgynevezett késő utókor ma élő tagjai, akiknek ez már történelem, nem áltathatják magukat azzal, hogy olyan ügyről szólna tehát a könyv, amely őket nem érinti.

Nem túlzás, hogy ami ezen a közel 1300 oldalon az olvasó elé tárul, az egy történelmi freskó: az evangélikus egyház

második világháború utáni története egy fontos tanú hitvesének személyes élményei, hivatásbeli tapasztalatai és széles ölelésű kutatómunkája alapján. Mintegy háttérként Esze Magdolna elbeszéli egyrészt azt, aminek egyedüli tanúja volt: megismerkedését, szerelmét, házasságkötését és életét Káldy Zoltánnal egészen az utolsó hónapok szívszorítóan fájdalmas megpróbáltatásáig. Talán senki sem tudott erről egyházunkban. Másrészt pedig elbeszéli az egész korszakról azt, amit és ahogyan ő személyesen átélt, kiegészítve az egyházi élet fejleményeit Káldy Zoltán írásaival és feljegyzéseivel, valamint más korabeli egyházi és kormányzati szövegekkel (visszaemlékezések, előadások, levelek, hivatalos dokumentumok stb.), amelyeket nemcsak ismertet, hanem sokszor teljes terjedelmükben idéz is. Megkönnyíti ezzel az olvasást, mert az olvasó elé teríti a tárgyalt szövegeket, de meg is nehezíti persze, mert nem fukarkodik a háttéranyag felvonultatásával. Nemcsak történelmi dokumentumokat vesz elő, hanem interdiszciplinárisan közelít a kérdésekhez, amikor a diakóniai teológiával kapcsolatban kitér az egyetemes egoizmus Bagdy Emőke pszichológus által megfogalmazott jelenségére (1: 482–485. o.); kritizálja a csupán leíró szemléletű történetírást, amelynek fő szempontja a kíváncsiság (Szabó Csaba, 2: 42–43. o.); a püspöki tiszt 1958-as betöltésével kapcsolatban felidézi a modern legitimitáselmélet szempontjait (Zsidai Ágnes, 2: 52–54. o.; Harmati Béla, 2: 59–61. o.). De elemzi a bűnbakkepzés szociálpszichológiai elméletét (Csizmadia Ervinre hivatkozva, 2: 62–69. o.); Fazakas Sándor segítségével elemzi bűnbánat és bűnbocsánat viszonyát (2: 83–96. o.), és behatóan ismerteti és tárgyalja a tényfeltárás több szempontból is vitatott problematikáját (2: 17–120., 274–325. o.). Nem kerüli ki, hanem részletesen sorra veszi az 1956 utáni évtizedek legtöbb feszültséget keltő és legfájdalmasabb evangélikus egyházi „ügyeit”. Ilyenek az első kötetben a budapesti világgűlés előtti sajtóvita a diakóniai teológiáról a külföldön szolgáló magyar lelkészekkel (Vajta Vilmos, Gémes István, Terray

László, Pátkai Róbert), Dóka Zoltánnak az LVSZ-hez küldött levelével és ennek hazai hullámverésével, előtte még Fasang Árpád levele Ordass Lajos rehabilitálása ügyében. A második kötetben az ún. „fóti ügy”, Danhauser László és Csengödy László budahegyvidéki lelkészek megítélése, dr. Karner Károly, dr. Sólyom Jenő és dr. Wiczian Dezső teológiai tanárok eltávolítása, Scholz László, Kendeh György, Botta István vidékre űzése, valamint dr. Schulek Tibor nyugdíjazása. Aki nek van ereje végigolvasni, hogy lelkészek, korábbi küzdőtársak és jó barátok – eufemisztikusan szólva – mint kerültek egymással szembe, valóságos rémregényt tart a kezében, amelyre Káldy Zoltánné maga is találónak tartja a jellemzést: rettenet (2: 233. o.) és borzalom (2: 234. o.).

Általánosító, de aligha cáfolható a szerzőnek az a sommás megállapítása, hogy az utókor – vagyis a jelenben nyilatkozók – Káldy Zoltánt okolják és teszik felelőssé az egyházunkat és lelkészeit ért minden sérelemért, sőt tendenciózusak, részrehajlók még azok is, akik a múltat igényesen igyekeznek bemutatni. Sőt, félek, nem lehet elhárítani Káldy Zoltán személyét illetően a differenciálatlan közbeszéd vádját sem.

Lélekemelő kivételt jelentenek Andorka Rudolfnak a temetésén elmondott szavai (2: 410–411. o.). Ő a püspök vállára nehezede, szinte emberfelettien nehéz feladatokra utalt, amelyekkel „küzdött, őrlődött, végül szó szerint összeroskadt a teher alatt. Ne felejtjük el ezt az áldozatvállalást!” (2: 411. o.) Könyvében Káldyné ismételtlen említi a püspöki szolgálatnak azt a figyelmen kívül nem hagyható behatároltságát, amelyet az állami szervek kényszerítettek rá minden akkori egyházi vezetőre. Volt egy pont, amikor már Káldynak is világosan kellett látnia, hogy ha előbb nem tudta volna is, csak az állami szervekkel kapcsolatban állva láthatja el a püspöki tisztet. Az állam és az egyház viszonyában a puffer szerepét osztották rá, ő pedig úgy gondolta, hogy az egyház érdekében – önmagát mintegy feláldozva – vállalnia kell azt. Az állami ütések őt érték először, ő pedig továbbította az egyház felé azt, amit nem volt képes elhárítani. Ezért a megbántottaknak vagy egyet nem értőknek az állami szervekkel szembeni keserősége is elsősorban rá irányul(t). De a megszorongatott egyház(iak) jajszavát és könyörgését is neki kellett megszólaltatnia az állam képviselői előtt. Így – bár együttműködött az állami szervekkel – őt is bizalmatlanul nézték, megfigyelték, sőt kompromittálták is az egyház előtt (Kertész Botond megállapítása, 2: 111. o.), miközben az állami szervek előtt a rendszeren kívülinek tekintett egyházak egyikének képviselője volt, és az egyház érdekében szólt.

Nem alaptalanul rója fel a könyv szerzője a ma nemzedékének, hogy a püspök közbenjárását nem igazán értékeli, sőt nem is méltatja figyelemre. Tanulságos lenne megvizsgálni, hogy voltak-e olyan egyházellenes és a lelkészek szolgálatát vagy személyét érintő állami intézkedések, amelyeket ki lehetett volna védeni vagy legalább enyhíteni. És hogy lehettek volna-e az egyházi élet szabadságának korlátozásában olyan engedmények, amelyeket még ki lehetett vol-

na harcolni. Kétségtelen, hogy a szocialista rendszer negyven éve alatt számos olyan kis lépés vált lehetővé, amely a legélesebb egyházüldözés idején még elképzelhetetlen volt. (Közbevetett megjegyzések: Ordass püspök nem tudta elérni, hogy Mihályfi Ernő és Darvas József lemondjanak egyetemes, illetve déli kerületi felügyelői tisztükről. Amikor a hetvenes években a kerületi felügyelő végül lemondott – pontosan emlékszem erre –, Káldy püspök megkönnyebülten sóhajtott fel. A hetvenes években a hannoveri püspököt Káldy Zoltán igazította útba Ordass Lajos Márvány utcai lakásához. A nyolcvanas évek elején, Pozsonyba vonatozva Fabiny Tibor professzor felvetette a fásori gimnázium visszakérésének dolgát, amire Káldy Zoltán azt válaszolta, hogy korábban, egy nagyon kedvező pillanatban felvetette a kérdést, de Miklós Imre határozottan elutasította.) Mivel az állami és egyházi részvevők szerepét számos ügyben csaknem lehetetlen pontosan tisztázni – többek között az állami és egyházi vezetők egymásra mutogatása miatt –, komolyan meg kellene szívélni a szerző ismételt intéseit, amelyekkel az egyértelműen nem bizonyított állításoktól óv.

Elterjedt történelemszemlélet Magyarországon általában és az evangélikus egyházban is, hogy az 1945 előtti évtizedekig minden rendben volt, de aztán jöttek – Móra Ferenc szavával – a komenisták, és mindent felforgattak. Elgondolkodtatóak ebből a szempontból azok a szavak, amelyeket a könyv Ordass Lajos 1945-ben elhangzott püspöki székfoglalójából idéz. Az egyház belső helyzetét érintve Ordass püspök a lelkészek közötti és a gyülekezetekben megélt testvéri közösség fogyatékoságait említette, amelyek előidézhetik az egymás iránti bizalom hiányát (2: 151. o.). Ebben a helyzetben szakadtak a lelkészekre és az egész egyházra az állami megpróbáltatások. De gondolkodtassanak el mindenkit a szerzőnek azok a kritikusi megjegyzései is, miszerint a rendszerváltás utáni visszatekintések és értékelések túlnyomó része úgy szimplifikálja a korábbi helyzetet, mintha az ún. Káldy-korszakot kizárólag Káldy Zoltán formálta volna.

Lehetetlen, hogy ne legyen szó a könyvben a diakóniai teológiáról is. Ez a hazai kritikus lelkészekkel, de az emigránsokkal és a külföldi vendégekkel folytatott sokszor heves vitáknak is visszatérő témája volt. Ma egyesek száján és a fiatal nemzedék fülében valószínűleg nem több ez, mint szitokszó, amellyel egy korszakot ítélnék el és bélyegeznek meg. Nem vagyok biztos abban, hogy mindenki pontosan tudja-e, miről beszél. Kétségtelen, hogy a múltban kísértett a diakóniai teológia „mechanikus szajkózása” (Benczúr László kifejezése, 1: 167. o.). Viszolyogtunk a kifejezéstől, amikor csak azt hallottuk ki belőle, hogy az a fennálló rendszer igazolása. Pedig a maga tiszta megfogalmazásában jelentős médium volt abban is, hogy meggyőzze az ateista állam képviselőit az egyházak és a keresztyének társadalmi hasznosságáról, és bizonyítsa előttük létjogosultságukat. A lelkészeket és az egyháztagokat pedig arra biztatta, hogy igyekezzenek aktív szerepet vállalni a társadalomban a hit szabályai szerint.

A világszemléletű és a közgazdaságtanban magasan kvalifikált Káldy Zoltánné közli a már LVSZ-elnök Káldy Zoltán egy kiváló, korábban nem publikált előadását – *Világunk éhes a diakóniára* (1: 218–225. o.) –, amelyben semmi sem található a fentiekben említett szűk látókörű és kicsinyes sablonokból. Az előadás jelentőségét abban látom, hogy a köldöknézésre hajlamos magyar társadalom előtt érzékelteti, milyen a minket körülvevő világ valósága, és ma, amikor gyülekezeteinkben alig-alig van szó az intézményes diakóniáról, ez utóbbi fontosságát és egyházi jellegének szükségességét hangsúlyozza.

A könyv meglepetése az is, hogy az Ordass–Káldy-ellen-tétlen túl a kettejük közötti párhuzamról is beszél. Forrásként használja, természetesen kritikai megjegyzésekkel, az Ordass-köteteket, de a Farkasréti temetőben egymástól nem messze nyugvó két elhunyt püspök néhány prédikációját párhuzamba is állítja. Többet kellene olvasnunk mindkettőjüket, hogy megalapozottabban tudjunk beszél(get)ni róluk.

Meghaladná egy könyvismertetés terjedelmét, ha minden érintett témát meg akarnánk akár csak említeni is. El kell azonban még mondani azt is, hogy a könyv szerzője nyílt sisakkal lép elő: nemcsak támad, kritizál vagy védekezik és mentségeket keres hitvese számára, hanem ellenvéleményekre is nyitott. Történeti, bölcsészeti és teológiai kutatás eredménye a könyv, amely irdatlan mennyiségű anyagot közöl, és roppant szerteágazó kutatómunka áll mögötte. Érvelését elsősorban nem a szobatudós hüvös távolságtartása jellemzi, hanem a megrendítő elszántság és a szent elfogultság szeretett férje védelmében, ezért sok ponton inkább perlekedő és korholó, olykor szarkasztikus is. Mélyen megérintettként, hitvesi szerelemből született könyvet tart kezében az olvasó, aki nem tudja magát annak tartalmán könnyedén túltenni. De el is gondolkodtat a szerző. Aki nem ért vele egyet, annak érvekkal és adatokkal kell előállnia. Kellemetlennek mondható a könyv abban az értelemben, hogy nemcsak rajtunk kívül álló valakit

értékel, hanem önvizsgálatra is hív. Az olvasónak legalább önmagában meg kell válaszolnia a kérdést, hogy ő hogyan szólt és tett vagy szólt és tett volna azokban az időkben. Új számvetésre van szükségünk, amely így kérdez: mit vétettem én és mit szenvedett ő, az események másik részese?

A bevezetőben mondottak ellenére a könyv nem egyszerűen apológia, hanem alcíme szerint Káldy Zoltán emlékére készült, aki „mély hittel rendelkező, tiszta lelkű, tiszta kezű, tiszta életet élő, puritán, erős fizikumú fiatalember volt, aki hivatását, munkáját végtelenül szerette” (2: 110. o.). Az akkori helyzetekbe belelátva vagy azokat átélve nagyon is érthető, hogy az özvegy már-már „harcos amazonként” (2: 132. o.) küzd néhai hitvesének igazáért és becsületéért, de mivel közelről látja, látja azt is, hogy „irgalmatlanul szenvedett” (2: 208. o.) egy-egy helyzetben, és megérti, hogy a roppant feszültségek között olykor „agya is elborult, idegrendszere átlépte a tűréshatárt” (2: 233. o.). Csak természetes, hogy a körülményeket is felvázolva Káldy Zoltánné megérti férjét, és megértést kér másoktól is. De ugyanakkor mélyen krisztusi, amikor így ír: „...megkövetem Káldy nevében is, ha bárki sorsának kedvezőtlen alakulásában a legkisebb szerepe is volt.” És: „Kérem Istent, hogy hibáiért, bűneiért bocsásson meg, és erre kérem szolgatársait is.” (2: 266. o.)

Múltunkat – benne egyházunk múltját – nem lehet úgy megőrizni és elhordozni, hogy csak a magunk igazságát hajtogatjuk, és a számunkra kellemetlent elhallgatjuk. De nem az elhallgatás ad megnyugvást, hanem a kibeszélés, megbeszélés és kölcsönös megbocsátás.

Illesse köszönet Esze Magdolnát ezért a könnyekkel írt emlékműért. Bocsánatkérésére legyen megbocsátás és bocsánatkérés a válasz. Az ő koszorúja mellé így tegyük le – ne csak jelképesen – egyházunk koszorúját is, és folytassuk a beszélgetést, ami az igazság utáni vágytól hajtva akár vitává is válhat. De folytassuk mégis úgy, hogy aki virágot visz az egyik püspök sírjára, tegyen virágot a másikéra is.

Kincskeresés Bibliával

■ MOLNÁR LILLA

Klaus DOUGLASS – Fabian VOGT: *40 nap alatt az Én körül. Felfedezőút a Bibliával*. Luther Kiadó, Budapest, 2019.

A szerzők

A *40 nap alatt az Én körül – Felfedezőút a Bibliával* Klaus Douglass és Fabian Vogt munkája, a magyar kiadáshoz készült zenezámok pedig nyolc magyar evangélikus könnyűzenei együttes, illetve szerző alkotásai: Gábor; Smidéliusz

Gábor; Lift!; M.Is.K.A.; Valami Más; Közel; Large Room; Mandák Band. Ezeket a dalokat a könyvben szereplő QR-kód, illetve YouTube-link segítségével lehet meghallgatni.

Klaus Douglass Svájcban született német író és teológus; sokáig egy Frankfurt melletti gyülekezet lelkésze volt, ahol istentiszteletei nagyon népszerűek és magasan látogatottak voltak. Több könyvét ismerjük, például *Az új reformáció – 96 tétel az egyház jövőjéről*; *Isten szeretetének ünnepe – Az istentisztelet mai formáiról*.

Douglass szerzőtársa Fabian Vogt irodalmár, író, zenész, lelkész. A két szerzőnek számos közös kiadványa megjelent már korábban, a *40 nap alatt az Én körül* előtt is. Vogt doktori disszertációját homiletikai témából írta *Az igehirdetés mint élmény* címmel. Gyülekezeti lelkészi munkája mellett különböző művészeti területeken is aktív, színdarabokat, regényeket, dalszövegeket, újságcikket ír. Lelkészi munkásságát úgy jellemzik, mint aki elkötelezett, hogy a hagyományos istentiszteleteket a kortárs és posztmodern világ számára hozzáférhetővé tegye anélkül, hogy az egyház hitbéli meggyőződését alapvetően megkérdőjelezné (Wikipedia).

Azért tartom fontosnak ezeket elmondani könyvünk szerzőiről, mert nem egy szokványos áhítatoskönyvet vagy meditációs-kötetet készítettek. Szeretném az érdeklődőknek megmutatni módszereik, megközelítéseik erősségeit, és szeretnék háttérrel, segítséget nyújtani a megközelítések megértéséhez, befogadásához.

A könyvben nemcsak szöveg szerepel, hanem számos fénykép, rajz, karikatúra is, amelyek finoman „lazítják” a teológiai mondanivalót, de nemcsak szórakoztatják, hanem adott esetben el is gondolkoztathatják az olvasót. A fényképeket Pietro Sutura készítette, a karikatúrákat Thees Carstens, valamint további képanyagot és ötleteket adott a könyvhöz Miriam Küllme-Vogt, Fabian Vogt felesége is.

Mi ez a könyv? Mire való? Kiknek szól?

Áhítatoskönyv vagy meditációs-, imádságoskötet, valami, ami elgondolkoztat, nemcsak információt, hanem élményt is ad. A címe elárulja, hogy negyvennapos, rendszeres olvasásra, illetve reflexióra hívja az érdeklődőt. Ez alatt az idő alatt az ember két alapkérdéssel foglalkozhat: *Ki vagyok én?* Ez magában rejt, hogy ki vagyok, hova tartok, mit gondolok, mit csinálok, mi mozgat, mi blokkol, mire vágyom, és még sorolhatnánk, egyszóval, önmagunk megismerését kívánja elősegíteni, mélyíteni. A másik, ehhez szervesen kapcsolódó kérdés pedig, hogy *Kicsoda Isten?* Hogyan jelenik meg a Bibliában, mit üzen a Szentírásom keresztül, és hogyan lehet vele személyes kapcsolata az embernek, nekünk?

Hat héten, negyven napon keresztül olvashatjuk jól tagolt útravalónkat. Ez a hat hét hat központi alapkérdés köré épül, amelyekhez minden napra egy-egy bibliai szakasz társul, amelyet tanulmányozhatunk, amelyről gondolkodhatunk. A két irány nem válik szét, a szerzők meggyőződése, hogy önmagunk megismerése és Isten keresése elválaszthatatlanul összetartozik. A könyvben nemcsak

teológiai alapvetést és illusztrációkat kapunk, hanem feladatokat is. Aki kedvet érez magában, napról napra megtanulhat egy bibliai mondatot, rövid szakaszt, emellett pedig bátorítanak bennünket, hogy figyeljünk meg dolgokat például a természetben, a közösségeinkben, képzeljük bele magunkat helyzetekbe, vagy éppen írjunk levelet

Istennek a tapasztalatainkról, érzéseinkről. Találunk felhívást arra, hogy bibliai szakaszokra reflektáljunk saját életünk, viselt dolgaink fényében, például a Tízparancsolatra mint „tükörre”. Lehetőség, hogy *imanaplót* vezessünk, amelybe felírjuk gondolatainkat, imádságainkat. Emellett természetesen a legfontosabb bátorítás, hogy keressük a személyes kommunikációt, kapcsolatot mindennap Istennel.

A könyv fontos jellemzője, hogy nem feltétlenül tanítani akar, vagy egy bizonyos irányba terelni, hanem rendkívül nyitott az ember kérdéseire, kétségeire. Megengedi az olvasónak, hogy adott esetben ne értsen mindennel egyet, illetve erősen bátorít a közvetlen, őszinte, egyházi maníroktól mentes hozzáállásra önmagunk dolgaihoz, és ilyen kommunikációra biztat az Úristennel szemben is.

Mit tartalmaz?

A *40 nap az Én körül*ben „Ádámától és Évától” kezdődik a történet, illetve a világ teremtésétől. Ugyanakkor a könyv nem a bibliai kronológiát követi, az igeszakaszok hat életkérdéshez csatlakoznak: *Ki vagyok én valójában? Hogyan leszek szabad? Mi határozza meg a tetteimet? Hogyan tudok kapcsolatba lépni Istennel? Hová tartozom? Hová tartok?*

A könyv nagy erényének tartom, hogy nemcsak azokkal számol, akik gyülekezetben nevelkedtek, rendszeres igehallgatók, igeolvasók, hanem tekintettel van azokra is, akiknek esetleg több kérdésük van, kevesebbet tudnak a bibliai időkről, vagy éppen kritikusabban állnak hozzá az egyház tanításához. És számol azokkal is, akiknek nincs kapcsolatuk Istennel, akik talán nem is hisznek a létezésében, a világban való jelenlétében, valami miatt mégis kezükben tartják ezt a könyvet. Őket nyitottságra kéri, arra, hogy hagyják magukat vezetni a korábban említett megismerés kettős útján, hogy egyszerűen adjanak egy esélyt az „Isten-dolognak”.

Az első fejezet a világ teremtésével kezdődik, amelyben a második nap tételmondatai alapvető kérdésekre adnak választ:

1. tételmondat: *A világ fejlődése mögött egy irányító szellem áll, akit „Istennek” nevezünk.*

Isten olyan személy, akinek öntudata van, önrendelkező módon cselekszik, tudunk vele kommunikálni. Nem csak egy erő, hiszen tud szeretni. A teremtésben tőle kapjuk személyszerűségünket.

„Arra lettünk teremtve, hogy Istennel személyes kapcsolatba lépjünk, és a vele való párbeszédéből adódóan felelősséggel éljünk és cselekedjünk a világban.” (28. o.)

2. tételmondat: *A világ a kezdettől fogva nagymértékben veszélyeztetett.*

Az élet sérülékeny dolog, mindenfajta élőlény esetében. A veszélyeztetettség különböző formái az Istentől való távolságban, a tőle való eltávolodásban gyökereznek.

3. tételmondat: *A teremtésen belül az ember különleges helyet foglal el.*

Az ember valóban a „teremtés koronája”? A magyarázat nyitva hagyja a kérdést annak irányába, amit nem tudhatunk, például hogy rajtunk kívül van-e más intelligens lény; így azt mondhatjuk, hogy az ember csak „az általunk ismert teremtés koronája”; illetve, hogy az ember elbukott a teremtés koronájának lenni azzal, hogy kizsákmányolja, pusztítja a természetet. – Ez ma talán aktuálisabb, mint valaha. Douglass és Vogt már tizenöt évvel ezelőtt, amikor írták ezt a könyvet, hangsúlyozták azt, aminek a fontosságát mi még mindig tologatjuk, amit 2019-ben még mindig nem veszünk komolyan...

A 21. nap témája a jánosi prólógusra épül: *Az emberré vált isteni íge* (207. o.). A feldolgozást segítő kérdések között találunk egy olyat, amely mély teológiai reflexiót kíván tőlünk: „Melyik »karácsonyi történet« tetszik jobban neked: Lukácsé (2,1–20) vagy Jánosé?” A fejezetek témáihoz rendre idézetek kapcsolódnak. Az emberré lételhez a következőt társítják a szerzők: „Nem bizonyos viselkedéstől, hanem egy kapcsolattól leszünk keresztényekké.”

A 24. napon a samáriai asszony megragadó történetébe mélyedhetünk bele. Közismert a találkozás, a párbeszéd Jézus és az asszony között, mégis érdekes megközelítést olvashatunk az emberi élet különböző tabutémáiról és arról, hogy nemcsak nekünk van szükségünk Jézusra, hanem neki is ránk (239. o.).

A 26. nap keresztény hitünk egyik központi témájával foglalkozik, a keresztre feszítéssel, illetve azzal a kérdéssel: „Mit jelent az, hogy »Jézus meghalt a bűneinkért?«” (259–260. o.) A bibliai alapvetés ehhez Ézsaiás 52. és 53. fejezete Isten szolgájáról. A kérdésre adható válaszok egy része így hangzik: „Jézus – áldozat bűneinkért. Isten nem követel áldozatot, hanem áldozatot hoz! Isten szeretete olyan hatalmas, hogy inkább képes elszenvedni a legnagyobb veszteséget, mintsem hogy elveszítsen bennünket. Isten síkra száll helyettünk, érted és értem, és saját testén viseli el a gonosz valóságot, amit mi okoztunk, hogy ne kelljen annak következményeként elpusztulnunk. Inkább szenved, mint hogy megbüntessen.”

A negyven nap során izgalmas teológiai kérdésekkel is szembesül az olvasó, például a szabad akarat kérdésével. Is-tennek úgy tetszett, hogy az embert ne szolgálalkúvá, szigorúan bizonyos dolgokra programozva alkossa meg, hanem szabadságot, a döntés, a választás szabadságát adta meg neki. „Aki csak azért tesz jót, mert muszáj neki, nem jó. [...] Összefoglalva: csak az tud jó lenni, aki gonosz is tud lenni. Csak az tud szeretni, aki azt is választhatja, hogy ne szeressen. [...] A jó és a rossz megismerésének fáját azért kaptuk, hogy kifejllesszük rajta az összes lehetőségünket, és megvalósítsuk létünk értelmét: hogy Isten jóságát bele-tükrözzük ebbe a világba.” (37. o.)

A másik fontos és izgalmas kérdés ehhez kapcsolódóan, hogy a szabadság, a döntés lehetőségének odaadásával Isten valami kétesélyes dologba vág bele. Ezt úgy fogalmazza meg a könyv, hogy „az ember Isten kockázata”: „Mert az ember teremtésével Isten kiszámíthatatlan kockázatot vállalt magára. Ez a kockázat nem kevesebből adódott, mint a szabadság adományából: az ember választhat, hogy Isten akaratát teszi-e vagy sem.” (36. o.) „Attól a naptól fogva, amelyen Isten megteremtette az embert, többé nem gyakorolja mindenhatóságát. Isten bizonyos szempontból az ember sorsához köti saját sorsát. Az ember »Isten kockázata« (Helmut Thielicke).” (37. o.)

A jó és rossz cselekedetek és az utolsó ítélet teológiai problémája is izgalmasan kerül elő. A minák példázata-ról szóló lukácsi szakasz a vezérfonala a kérdésnek. Jó példája a könyv kortörténeti felkészültségének, hogy elmondja: ennek a példázatnak egyedülként a sorban van valóságalapja. Ez Heródes fiainak osztozkodása az országon. Jézus pedig ezt a történetet az utolsó ítélet illusztrálására használja. Az életünk során adottságokat, lehetőségeket kapunk Istentől, hogy ezeket kamatoztathassuk. Nem szigorú forgatókönyv alapján, hanem szabadon. Talán ez a legnagyobb nehézsége a dolognak. De miért olyan dühös a király a kendős emberre? Egész egyszerűen a passzivitása mögött rejlő hozzáállása miatt. Teljesen mindegy neki ura megbízatása. Viselkedését „félelemmel” okolja meg, de ha valóban félt volna urától, megtette volna, amivel az megbízta. Válasza valójában végtelenül pimasz. Vagy ügyes fogás: Istenre hárul a felelősség amiatt, hogy valaki nem látta el feladatát. Ez jámborságnak álcázott istentelenség! Annyira tiszteli valaki Istent, hogy nem is engedelmeskedik neki. Olyan magasra emelik itt a vallást, hogy ezt mondják: „Én, kisember mivel is járulhatnék hozzá Isten nagy tervéhez – inkább meg sem próbálom!” (384. o.) A könyv magyarázata világossá teszi, hogy minden az Istennel való kapcsolatunkról szól lényegében, nem pedig arról, hogy mit teszünk vagy nem teszünk. „A tévedéseket meg lehet bocsátani. Az alkalmatlanságot, a téves becslést, a bűnöket és a helytelen cselekedeteket meg lehet bocsátani. Az elutasított kapcsolatokat viszont nem lehet helyrehozni. Ha valaki nem akar

Istennel pozitív kapcsolatot ápolni, akkor Isten nem tudja azt ráerőszakolni...”

Milyen szemlélettel dolgozik a könyv?

A Bibliából vett idézetek közül a magyar fordításban az egyik az 1990-es protestáns új fordítás, a másik a 2014-es revideált új fordítás. Megjegyzem, hogy az eredeti német szövegben a Luther-Bibliából származnak az igeszakaszok, ezek mellett pedig Fabian Vogt saját, költői fordítása szerepel. Az „új” fordítás mellett a revideált fordítás időnként hasonló élményt nyújthat.

Fontos megemlíteni, hogy a szerzők bibliaértelmező szemlélete nem szó szerinti értelemben tekinti a Biblia szavát változatlanul és relevánsnak, tehát messze áll a fundamentalista olvasattól. A nem szó szerinti értelmezés viszont nem egyenlő a szabadossággal vagy önkényes olvasattal. A szerzők nagy gondot fordítanak arra is, hogy ó- és újszövetségi kortörténeti, illetve bevezetéstani ismereteket adjanak át nekünk, anélkül, hogy az egyetemi padban kellene éreznünk magunkat a kollokviumi számonkéréstől szorongva. Fontos ismeretek ezek, amelyek nem összezárnak, hanem megvilágítják a történetek, szakaszok hátterét. Erre példaként hozható az a mód, ahogyan a teremtésről esik szó a könyvben. Douglass és Vogt nem harmonizálják a Genézis első fejezeteiben található két teremtéstörténetet, hanem elmondják, hogy a kettő időben és térben egymástól távol keletkezett, más kultúrkör nyomait hordja magán, és más módon beszél arról, hogy hogyan is jött létre a világ és benne az ember. De mindkettőnek fontos tanúságtétele, hogy a világ Isten alkotása. Így ezek nem tudományos beszámolóknak tekintendők, hanem hitvallásoknak.

Ehhez kapcsolódik a Biblia és a tudomány klasszikus ellentéte, amely a szerzők szerint igazából nem létezik, vagy nem kellene, hogy létezzen. Nincs ugyanis konfliktus a kettő között, míg az egyik nem folyik bele a másik területébe. „A természettudomány és a hit nagyszerűen megférnek egymás mellett, amíg világos a feladatkörük.” (26. o.) „A Biblia nem természettudományos szakkör, hanem fontos teológiai mondanivalót öltöztet kora felismeréseibe.” Időnként szellemes idézetekkel illusztrálják a mondanivaló lényegét: „Ha az élet kialakulását a Földön a véletlennel magyarázzuk, az azt jelenti, mint egy nyomba felrobbanásától várni egy lexikon létrejöttét.” (Edwin Conklin, 27. o.)

A meditációkon, magyarázatokon túl: az extrák

A könyvben számos ötlet, könnyedebb feladat is található, amelyek élményeken keresztül építenek. Ilyen például a *wellnessinspiráció*, amely pusztán arról szól, hogy áztassuk egy kicsit a fáradt lábainkat, és élvezzük, hogy a szárazra törlés után milyen jó érzés friss zoknit húzni. Bagatellnek tűnik, de a nyitott embert az apróságok is felfrissíthetik. Az „Érezd jól magad!” mottójú részek közül egy például azt tanácsolja, hogy „Tedd azt, amit kell, egy családtaggal, ismerőssel, olyannal, aki örülni fog...”, egy másik arra hív, hogy „Süss sütit (recept mellékelve), és hívd meg a barátaidat!” (317. o.) A könyvhöz mellékelt zenék meghallgatása is az élmény része. Például a megtérésre, illetve közösségbe hívás bevezetőjéhez a könyv magyar fordítása a Közel zenekar számát ajánlja, amely illusztrálja az apostoli idők első gyülekezeteinek közösségélményét, ahol Krisztus követői „valóban megélték azt, amiben hittek”. Élményszerző felhívás például a templomlátogatás: bármilyen templomba beülni, csendben megfigyelni, mi van benne, hányféle nyelven szól. „Nyílj meg minden érzékeddel – talán üzen valamit Isten.” (253. o.)

Befejezés

Az expedíció befejezésében nem találunk nagy összegzéseket, inkább egy rövid elköszönést és indítást a továbbmenetelre, amely nem nélkülözheti a Biblia további olvasását. Ehhez a legjobb, ha valakivel társulunk, hogy meg tudjuk beszélni mindazt, amit az olvasás kivált belőlünk.

A negyvenedik nap „Érezd jól magad!” feladata nem szégyenlős. Az utolsó nagyobb egység a végidők felé irányítja a figyelmünket. Ezen belül itt a földi örömeinket vehetjük számba. Így szól:

„Hiszem, hogy a mennyben csodálatos lesz. Csak sajnos nem tudom, lesz-e ott körhinta. Márpedig én annyira szeretek körhintázni! Ezért aztán még mielőtt búcsút mondok az árnyékvilágnak, és a mennybe kerülök, szeretném a földi élet néhány előnyét kiélvezni, és ehhez tartozik a körhinta is.

Neked mi tartozik hozzá: talán a csokoládé? Egy tűzföldi kirándulás? A friss levegő? Egyszer menni egy kört a Hungaroringen? Egy almafácskát ültetni? Élvezettel szeretkezni? Látni a naplementét a Balatonon? Jó barátságokat kötni? Írj fel magadnak néhány földi örömet – talán a közeljövőben lehetőséged adódik rá, hogy valamelyiket élvezhesd. Akkor hát minden jót, a mennyországban találkozunk!” (389. o.)

A lelkeszi spiritualitás alapjai

Széljegyzetek Eugene H. Peterson magyarul megjelent könyvéhez

■ SIBA BALÁZS

PETERSON, Eugene H.: *A lelkeszi szolgálat három sarokpontja*. Harmat Kiadó, Budapest, 2019.

Peterson könyve veszélyes könyv, ugyanis önreflexióra készíti az olvasót. Elsősorban a lelkeszi szolgálat szempontjából tárgyalja az imádság, a bibliaolvasás és a lelki vezetés kérdéseit, de kérdései minden hitben járó keresztény ember kérdései is lehetnének. A hit útján ugyanúgy keresők és otthontalálók a lelkeszek is, mint a többi hívő ember. Protestánsként meglehetősen nagy szabadságunk van a lelki élet személyes szokásainak kialakításában, de joggal vetődhet fel a kérdés, hogy ezzel a szabadsággal vajon jól tudunk-e élni.

A szerző a lelki élet kevésbé látványos, ámde meghatározó területeire irányítja az olvasó figyelmét azzal a szándékkal, hogy mérlegre tegyük, a napi rutin folyamán nem siklottunk-e el a lelki növekedésünk alapjainak részletei fölött, és vajon nem lett-e felszínessé az, ami egykor meghatározó volt számunkra Krisztus követésében. Vajon hogyan élnek meg lelkeszeink személyesen a hitet, bizalmat és szeretetet, amelyet az Istennel való kapcsolatban kapnak?

A lelkipásztornak, ahogy minden hívőnek, szüksége van arra, hogy Istennel, önmagával és környezetével kapcsolatba kerüljön és kapcsolatban maradjon. Fontos, hogy a lelkipásztor őszinte legyen magához, nyitott az emberekre, megélt hitét és Krisztusba vetett reménységét. Fontos, hogy a lelkeszek, akik hétről hétre Isten ígését hirdetik, reflektálnak a Szentírás üzenetére és arra az életvalóságra, amelyben élünk, ezeken túl saját magukra, saját szerepükre is reflektáljanak (WIKSTRÖM 2000, 147. o.).

Az évszázadok során kialakult és változott lelkeszképek nem tűntek el, hiszen későbbi generációk idővel visszanyúltak, visszanyúlnak – kegyességi irányzattól függően – egy korábbi lelkeszi szerep értelmezéséhez egy-egy számukra fontos érték mentén. A lelkeszkép mai változásai mögött fellelhetünk akár évszázadokra visszamenő mintákat, de természetesen új, eddig nem létező társadalmi kérdések és az egyház életének időnkénti átstrukturálódása újra és újra a lelkeszi szerep definiálására készíti az egyházat és a lelkeszt magát is. A társadalmi átalakulások és a lelkeszek szerepének változása mit sem von le abból, hogy a lelkeszek is az alapoknál kezdjék hitük megélését és kegyességük gyakorlását nap mint nap. Peterson szerint abban nincs változás, hogy az imádság és a bibliaolvasás a protestáns spiritualitás alapja. Az egyházi küldetés betöltésének sokféle formája van, de minden szolgálatnak alapfeltétele a Krisztussal való kapcsolat. A lelkesz hivatásszerűen teszi azt, ami minden kereszténynek a dolga: a hitét megéli, hitre hív és a hitben segít.

A lelkeszi spiritualitás sajátossága az, hogy a lelkipásztor munkájának része az istenkapcsolatának ápolása, és „munkaeszköze” saját személyisége. A lelkeszek általában úgy élnek meg, hogy feladatuk az Istennel való bensőséges kapcsolatból táplálkozva kifelé is megélni hitüket.

Peterson viszont a spiritualitás kifelé fordításában veszélyt lát, hiszen túlságosan a látható dolgokra vonhatja a lelkeszek figyelmét a lelki megélések terén: a Biblia könnyen munkaeszközzé válhat, a személyes imádság átalakulhat az igehirdetés előkészítésének eszközévé, és a gyülekezeti alkalmak látogatottsága a személyes hatékonyság fokmérőjévé lehet. A siker- és eredményorientált spiritualitás és a kifordított lelki élet egészségtelen torzulásokhoz vezethet, ezért fontos újra meg újra visszatérni a kevésbé látványos és akár unalmasnak tűnő, ősi és kipróbált belső lelki élet alapformáihoz.

Ízelítőként hadd álljon itt egy-egy idézet a szerző által említett három „sarokpont” kapcsán.

„Az imádság azt jelenti, hogy először Istennel van dolgunk, s csak azután a világgal.” (54. o.)

„Igen ironikus, ha munkánk végzése során éppen a munkánkról feledkezünk meg... A bibliaolvasás nem azonos az Istennel való figyélssel. Amikor az egyiket tesszük, nem feltétlenül tesszük a másikat is.” (103. o.)

„A lelkeszek számára a lelki kísérés területe általában nem valami új szabályt jelent (...), hanem egyszerűen azt, hogy új módon lássuk szolgálatunkat: bizonyos történéseket örökkévalónak, nem pedig mulandónak, lényegbevágónak, nem pedig véletlenszerűnek.” (174. o.)

Peterson szerint a lelkeszi szolgálat megújulása lelki életünk megújulásával kezdődik, ha felfedezzük azt, ami

mindig is a rendelkezésünkre állt. Ahogy újra tanuljuk a Krisztus követését a mai világban, az magában rejti a követés nehézségeit, kísértéseit és kudarcait, de az Isten formálta gyakorlat nem kudarcra ítélt vállalkozás, hiszen „*hű az, aki elhív erre titeket; és ő meg is cselekszi azt*” (1Thessz 5,24; vö. STORTZ 2004, 7. o.).

Hivatkozott művek

- STORTZ, M. E. 2004. *A World According to God Practices for Putting Faith at the Center of Your Life*. Jossey-Bass, San Francisco.
WIKSTRÖM, Ove 2000. *A kifürkészhetetlen ember. Létkérdések, pszichoterápia, lelkipásztorlás*. Animula, Budapest.

Hogy elhiggye a világ

■ OROSZ GÁBOR VIKTOR

BEINERT, Wolfgang – KÜHN, Ulrich: *Ökumenische Dogmatik*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig; Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 2013.

„Az ökumenikus mozgalom feladata – a Krisztusban való közösség tudatának erősítése – ma egyre sürgetőbb jelentőséggel bír: olyan helyzetben élünk, amikor a kereszténység üzenetére ritkán kíváncsiak, azt inkább támadások érik” – írják az előszóban a kötet szerzői, Wolfgang Beinert és a 2012. november 29-én elhunyt Ulrich Kühn. Kühnnek – ahogyan azt Beinert a nekrológban írja – az *Ökumenikus dogmatikája* „egy nagy keresztény ember hagyatéka, a szenvedélyes tanáré, az egyház egységére vágyakozó szerelme”.¹

Beinert és Kühn szerint a „dogmatika” hittudomány, amely a háromságos Isten önközlése az üdvtörténetben az egyház mai életvilágában, hermeneutikailag pedig felelősséget vállal az „élő hitért” és az „élő igazságért” (19, 26). Ugyanakkor a hit lényegéről való gondolkodás „nemcsak a kereszténységen belüli ökumenére van tekintettel, hanem a vallásokkal és a modern ateizmussal való találkozásra is. És felismerhetővé teszi, hogy mennyire irgalmas az Isten (23). Az ökumenicitás az „essence theologiae dogmaticae”-hez tartozik (8). A hit egyes témáit közölni kell egymással, megbizonyosodva egyrészt az ökumenikus „zárványokról” (13), amit az ökumené fejlődése során önmaga előtt görget, másrészt pedig arra kérdez rá, hogy a „kereszténység” mely alapvető kontroverz témái kerülhetnek elő (8).

A keresztény hit „gondolkodó felelőssége” határozza meg a dogmatikai kifejtéseket. A szerzők nem hagyják figyelmen kívül a természettudományok, az élettudományok és a humán tudományok kutatásainak eredményeit, a világ társadalmi változásait, a vallás filozófiai kritikájának súlyos teológiai következményeit, sem a fundamentalizmus elutasítását a tudománnyal való összeütközésének háttérében – mint pusztán kortárs megjelenéseket, sem pedig a más vallások, valamint az új ateizmus és az agnoszticizmus jelenségeit. Az egyre inkább szekuláris és vallási-ideológiai szempontból plurális közegben az egyház helyzetét tudományelméletileg alapozzák meg és Pt 1,15-tel támasztják alá. Ezzel a II. vatikáni zsinat *aggiornamentója* és az ökumenikus párbeszéd szellemisége fejeződik ki és válik relevánssá a könyv gondolatiságában. A szerzők érthető nyelven fogalmaznak, nem a teológia absztrakt és csak a szűkebb szakma számára érthető terminusaival operálnak (113). Inkább a hit megerősítését és az olvasók missziós megbízatásának, küldetésének fokozott tudatosítását célozzák meg (113, 235).

Hermeneutikai alapelvük a teológiai állítások tartalmának (Sachgehalt) és nyelvi formájának (Sprachgestalt), valamint az „igazságok hierarchiájának” a megkülönböztetése. A „differenciált konszenzus” módszertana és a dogmatikai tartalom különböző megközelítései döntő jelentőséggel bírnak. Továbbá meghatározó jelentőségű a komplementaritás, a koegzisztencia és az azonos forrás hangsúlyozása, relevanciája az ökumenicitás szempontjából.

Az „ökumenikus dogmatika” tizenegy „értekezésben” mutatja be tematikáját: I. Hit; II. Kinyilatkoztatás – Szentírás – Egyháztan; III. Istentan; IV. Teremtés; V. Teológiai antropológia; VI. Krisztológia; VII., Szentlélek; VIII. Üdvösség – kegyelem és igazságosság; IX. Egyház; X. A szent-

¹ A recenzió elkészítéséhez a következő ismertetést vettem alapul: Michael Plathow: Beinert, Wolfgang, u. Ulrich Kühn: *Ökumenische Dogmatik*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt; Regensburg Verlag Friedrich Pustet 2013. In: *ThLZ* 2014/1. 123–126. o.

ségtan; XI. Eszkatológia. Ezt követi egy részletes név- és tárgymutató. Az egyes fejezetek az üdvtörténet kibontakozása által kapcsolódnak egymásba, csak pedagógiai okok miatt van fejezetekre osztva a kötet (28).

Beinert és Kühn együttes munkája számot ad a keresztény hitről az egyház és a társadalom mai világában. Törekszik megérteni azokat az összefüggéseket és hatásokat, amelyeket a természettudomány, a más vallások, valamint az ateizmus kihívásai jelentenek. Ugyanakkor bemutatja azokat a teológiai hasonlóságokat és konvergenciákat, de a fennmaradó különbségeket is (az egyháztan, a hivatal, az apostolicitás), amelyek az ökumenikus kontextus és közeledés szempontjából relevánsak. A szükséges változtatásokra és reformokra utalva a szerzők ígéretes ökumenikus perspektívákat nyitnak az olvasó előtt. Ugyanakkor ezt az ökumenikus dogmát az alapvető és teológiai

értelemben vett apologetikaként is jellemezhetjük. Konstruktív és kritikus módon nyújt segítséget a dogmatikai, az ökumenikus és a lelkipásztori munka során. Általánosan érthető módon fordul egy szélesebb olvasóközönséghez, és nem kíván a teológia speciális kérdéseiben elmélyedni, amit néhány teológus akár hiányolhat is. Megerősíteni akar a hitben, valamint fel szeretné mutatni az ökumenében rejlő lehetőségeket és a részben ezekből is következő missziói potenciált.

A kötet szellemiségét alapul véve mi is csak azt kívánhatjuk, hogy Ferenc pápa lelkipásztori reformja útján haladva, az egyházak összehangolt sokszínűsége bontakozzon ki, amelyben kölcsönösen elfogadják egymást mint Jézus Krisztus egyházait, és ennek nyilvánvaló jelét adják a kölcsönös eucharisztikus vendégszeretben, „hogyan elhiggye a világ” (Jn 17,21).

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Pintér János evangélikus lelkész szolgálatára

1929–2019

■ JÁNI JÁNOS

Pintér János vasdiplomás evangélikus lelkész, nyugalmazott esperes 1929. augusztus 14-én született Mátrafüreden (Gyöngyösön). Az elemi iskolát szülőhelyén végezte. Érettségi vizsgát a gyöngyösi Koháry István Állami Főgimnáziumban tett 1948-ban. Teológiai tanulmányait még a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Evangélikus Hittudományi Karán kezdte, de a felsőfokú oktatásban is végbement változások következtében a fakultás jogutódjaként működő Evangélikus Teológiai Akadémián fejezte be Budapesten 1953-ban. Lelkészi szentelése dr. Vető Lajos püspök szolgálatával történt a csepeli evangélikus templomban.

Celldömölkön volt segédlelkész 1953 ősztől 1956 őszéig; 1956 ősztől 1964 májusáig a barlahidai gyülekezetben és szórványokban végezte lelkészi szolgálatát. 1964. május 1-jén egyhangú szavazással a megüresedett zalaegerszegi lelkészi állásba választották meg; beiktatása 1964. május 24-én volt. Új gyülekezet mellett egy ideig helyettes lelkészként látta el korábbi szolgálati helyének lelkipásztori feladatait, majd a két anyagyülekezet társulásával a Zalaegerszeg–Barlahida társegyháznak és szórványainak lelki vezetője lett.

Küzdelmes évek következtek számára. Minden, korábban Zalaegerszegről ellátott szórványterületnél na-

gyobb kiterjedésű körzet evangélikusságának pásztorlását kellett elvégeznie kezdetben motorkerékpár, majd – az országban elsőként – közegyházi pénzből vásárolt Trabant gépkocsi segítségével. A lelkigondozás mellett három templom, egy imaház és egyéb ingatlanok felújításának terhe is nyomta a vállát. Az 1951-ben állami kezelésbe vett zalaegerszegi parókia lépésről lépésre zajlott visszaszerzésének is részese volt.

1983 nyarán közegyházi érdekből Orosházára került, ahol ősszel a Nyugat-békési Egyházmegye esperesévé választották. Ebben a tisztségében is feladatok sorát végezte nyugdíjba vonulásáig, 1995. december 30-ig. Pályája során különböző megyei, kerületi és országos egyházi feladatokat is ellátott.

Nyugdíjasként 1996 ősztől két évig helyettes lelkésze volt a szombathelyi gyülekezetnek, de szolgált Celldömölkön és a környékén, később Pakson is. 2002-ben első, majd második agyi infarktusa megszakította aktív szolgálatát. Utolsó éveit Balatonalmádiban töltötte, családjá körében szolgált, és imádságban hordozta egykori gyülekezeteit.

November 4-én szólította magához Teremtője. Gyászistentisztelete november 15-én fél 3-kor volt a budapesti Deák téri evangélikus templomban. Emlékét megőrizzük.

Igehirdetés Pintér János temetésén

2Kor 12,9

■ KONDOR PÉTER

„Elég neked az én kegyelemem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.” (2Kor 12,9)

Gyászoló Gyülekezet!
Szeretett Testvéreim!

Hadd hívjam segítségül a Tituszhoz írt levél egy sorát is a gyászjelentésen olvasható Ige mellé: „Mert megjelent az Isten üdvözítő kegyelme minden embernek, és arra nevel minket, hogy megtagadva a hitetlenséget és a világi kívánságokat, józanul, igazságosan, és kegyesen éljünk a világban.” (Tit 2,11–12)

Mindkét igéből egyetlen szó az, amely először szemünk elé kerül: kegyelem.

Milyen mérhetetlen mélységű szó ez! Még mélyebb, mint a szeretet! A szeretet, bár jöhet csak az egyik oldalról is, viszontszeretet nélkül mégis tehetetlen. Nem tud teljes díszében kivirágozni, nem tudja magát adni. A kegyelem viszont mindig csak az egyik oldalról jön. Nem is lehet viszontkegyelemmel viszonzni. Ez éppen a lényege. Nem kér semmit, csak ad! Mindent ad. Egészen önmagából él, és egészen a másikért. Nincs nagyobb ajándék, mint Isten kegyelmével megáldva lenni. Istennek ez a kegyelme az, ami valóban elég. Ami minden emberé lehet, amint a Tituszhoz írt levélben olvassuk. Igen, megjelent a kegyelem! Erről a kegyelemről szólt, mert ebből a kegyelemből élt Pintér János esperes testvérünk, a mi szolgatársunk is. Mert tudta, hogy ezen az oly sok ártatlan vérrel, bűnnel, hitványsággal bemooszolt darabján a mindenségnek, amelyen szinte érezhetően is átok alatt, isteni harag súlya alatt szenved az emberi élet, ezen a Földön: megjelent a kegyelem! Az isteni kegyelem!

Megjelent! Tehát változtatni már nem lehet rajta. Megkérdésünk nélkül, szuverén hatalmából cselekedett Isten, amikor e földön megjelentette az ő kegyelmét. Ezt az isteni tényt sem emberi engedetlenség, sem kétségbeesés, sem semmi egyéb erő megváltoztatni nem tudja.

A kegyelem itt van! Megjelent! És ez nem csak egy szép elmélet, amelyet emberek gondoltak ki maguknak. A kegyelem megjelenése történeti tény! Isten kegyelme egy élő személyben jött el hozzánk, benne jelent meg a Földön, testünkben és vérünkben való emberi személlyé lett közöttünk. A kegyelem megjelenése: egy újszülött gyermek, egy Jézus nevű ember, egy olyan férfi, aki beszélt, cselekedett, és keresztfán halt meg! Tehát olyan valóságos és reális tény Isten kegyelmének a megjelenése, mint akár a te vagy az én

megjelenése a Földön. Erről tett bizonyosságot János bácsi a szolgálati évek hosszú sora alatt, és erről olvasott mindennap az *Útmutató* igéit követve, mindig együtt szerető feleségével, egészen az utolsó napokig, és ezért adtak hálat mindennap együtt imádságaikban.

Tudták, hogy ez a kegyelem elég, mert ez a kegyelem üdvözítő. Az Isten üdvözítő kegyelme! Megint olyan mély értelmű szó, amit már nem is értünk igazán. Így is mondhatnám: boldogító. Vagyis Isten kegyelme, amely megjelent, ahova kiárad, ott az embereket boldoggá teszi. Nem kívülről, hanem belülről boldoggá. Nemcsak arról van szó, hogy egy kicsit elviselhetőbbé teszi számunkra az életet, hanem ez egy belső rendben létet jelent. Amikor az ember dolgai rendben vannak az Istennel. Ez a rend határozta meg János bácsi életét és szolgálatát. Innen fakadt törvénytisztelete, precizitása, hűsége. Erre tanított engem is első esperesemként, és tette ezt lekötő szeretettel, mert így tudott a mögötte érkező nemzedékkel, tanítványaival is mindig szót találni, bennünket határozott szeretettel a helyes irányba terelni, jó rendre vezetni.

Isten üdvözítő kegyelme éppen azt jelenti röviden és egyszerűen, hogy minden rendben lesz, jó lesz. Lelkileg is jó, testileg is jó. Csodálatosképpen az emberek is jók lesznek, meg a társadalom is, a világ is jó. És az időhöz kötöttség is jó, meg az örökkévalóság is jó. Minden annyira jó, hogy igazán öröm élni. Ebben a rendben élni, amit igazán megtalált és élvezett János bácsi a természetben. Akik közelről ismeritek, tudjátok, hogy a Mátra volt az igazi otthona. A hegyek, az erdők, a patakok. Boldoggá tették a túrák, a kirándulások. Isten tette őt a teremtett világ szépsége által és a benne megtapasztalható valós jelenléte által is boldoggá. És ha Isten tesz valakit boldoggá, akkor az igazán boldog, az mindazt megtalálja Istenben, ami a teljes boldogsághoz szükséges.

Emlékeztek, mi történt Zákeussal, amikor neki is megjelent Jézusban az Isten üdvözítő kegyelme? Így mondta Jézus: „Ma lett üdvössége ennek a háznak!” Más szóval: akkor lett boldoggá igazán ez az ember. Pedig addig is kereste a boldogságot, az örömet, azért igyekezett vagyont gyűjteni. Elvett mindenkitől mindent, amit csak tudott, most pedig éppen fordítva: szétozott mindent, és ő is örült. Boldog volt! Másokat is boldoggá tett. Sok gondterhelt arcon fakadt mosoly, sok keserű könnycsepp száradt föl, sok fölgülemlett indulat csillapodott le. Jerikó nagy részében boldoggá vált az élet.

Ilyen az üdvözítő kegyelem! Boldoggá teszi azt, akit elér. Boldoggá a földön is meg a másvilágon is. Örökre boldoggá!

János bácsi Istennek ezt az üdvözítő kegyelmét hirdette minden embernek, hogy senki se mondhatta, hogy az ő számára nincs kegyelem, nem lehet boldog. Hirdette a szomorúnak is, de az örvendezőnek is. A boldogtalannak is, de a szerencsésnek is. Gyülekezetben, családi otthonokban és kórházban fekvőknek is; engem is ő vezetett be a kórházi szolgálatba, ahol hirdette olyanoknak is, akikhez senki más nem szólt, akiktől mások elhúzódtak. Hogy megismerjék Isten erejét, amely abban lett nyilvánvaló, hogy a hatalmas Isten olyan kicsivé, olyan alacsonnyá, olyan szegénnyé tette magát, hogy mindenki, a legkisebb is, a legrosszabb is, a legelveszettebb élet is hozzájuthat.

Ez a kegyelem volt az élete, amely Isten üdvözítő erejével teljesen megjelent minden embernek, és amely arra tanít, hogy megtagadva hitetlenséget és a világi kívánságokat, „józanul (mértékletesen), igazságosan és kegyesen (szentül) éljünk a világban” (Tit 2,12) Ezt az „arra tanít” kifejezést az eredeti szöveg pontosabb fordítása szerint így is mondhatnám: arra kötelez, elkötelez velem, végbevisz bennünk valamit, létrehoz valamit: egy belső átváltozást, átalakulást. Azt eredményezi, hogy mi magunk is egészen személyes döntésre jussunk, határozott cselekedetekkel válaszoljunk rá.

Így élt János bácsi Isten embereként, Istennek elkötelezve, lekötelezve, egy egész, örökkévaló életre. Istentől kapott erős akarattal, az élet, a történelem csaknem egy évszázadon át tapasztalt viharait és fordulatait is átélve, mindig

másokért szolgálva. Erőtlenségében, betegségében is Isten feléje nyújtott kezébe kapaszkodva, felesége hűségese, szerető gondoskodását és egész családjának hálás hordozó szeretetét naponként megtapasztalva. Istenre mutatva.

Ezért szolgatársunk ravatala mellett, élete példája szerint is, az evangéliumot hirdetem nektek, hogy Isten üdvözítő kegyelme úgy jelent meg minden embernek, hogy akik ezt el is fogadják a maguk számára, azokban ez a kegyelem új szívet teremt, új lelket munkál, belső erőforrásokat nyit föl. Ez a kegyelem egy élő személy, a Názáreti Jézus személyében jön hozzánk, és így velünk is mint személyekkel bánik, vagyis azáltal részesülünk benne, ha most már a magunk részéről józanul, igazságosan és kegyesen élünk a világban.

A régi fordítás szerint „mértékletesen, igazán és szentül”. Szentül, azaz Istent dicsérve. Igazán, azaz a körülöttünk élő emberek javára. Mértékletesen, azaz minden felismert bűnünktől a Krisztus által megtisztítva, s mindezt a jelenvaló világban! Nem egy elképzelt világban, hanem ott, azon a helyen, ahol éppen vagyunk, abban a környezetben, ahol élünk, ahol dolgozunk, ahol emberekkel foglalkozunk, ahol olyan nehéz, de ahol olyan nagy szükség van arra, hogy valaki mértékletesen, igazán és szentül éljen! E „világban” – mondja igénk.

Nos, ebben a világban élt János bácsi az isteni üdvözítő kegyelem hatása alatt, mértékletesen, igazán és szentül. Ezért az életért adunk most hálát abban a vigasztaló hitben, hogy János bácsi, Pintér János nyugalmazott esperes, a mi szolgatársunk hazament. Ámen.

Ötvened vasárnap (Esto mihi)

►► Ám 5,21–24

Igehirdetési előkészítő

Töltsön meg Lélekkel!

A vasárnap jellege

Ötvened vasárnapjának latin neve, Esto mihi a 31. zsolttár sorait idézi: „Légy (nekem) erős kősziklám, erős váram, segíts rajtam!” Ötvened vasárnapja a böjt kapuja, amely kapun való átlépéshez az Úr az újjászületést, az új életben járás helyezi középpontba. Mindkét üzenetet hordozza a lekióként élénk kerülő evangéliumi igeszakasz, a jerikói vak meggyógyításának története (Lk 18,31–43): a hitével kapaszkodó vak ember gyógyulása új irányba állítja annak életét. Jézus Golgotára vezető útjának kapuja is egyben ez a vasárnap, hiszen a Jeruzsálemben vezető út utolsó megállójaként találkozunk Jézus a hozzá segítségért forduló vakkal, aki szemének megnyílásával felismeri benne a Messiást. Belépve a kapun, rálépve a szenvedés útjára Jézus megmutatja a legkiválóbb utat, a szeretet útját, ahogy erre levélbeli ígénk utal (1Kor 12,31–13,13).

Amit a textusról tudni kell

Ámósz a Kr. e. 8. század közepén, Izrael utolsó felvirágzása idején tevékenykedett (II. Jeroboám uralkodása alatt), kortársa volt Hóseásnak és Jónásnak. Próféta szolgálatát az északi királyság területén végezte, bár délről származott. Ámósz eredetileg pásztorként (1,1; 7,14–15) és fügetermesztőként (7,14) kereste a kenyérét, önálló nyáj- és földtulaj-

donos lehetett, nem szolga, és az elnyomott népréteghez sem tartozott (7,12). Isten elhívására olyan munkát hagyott hátra, amely ugyan nem emelte a tehetősek csoportjába, de biztos megélhetést és anyagi függetlenséget biztosított számára. Ámósz az első írópróféták egyikeként prófeciáit irodalmi formába öntötte, az izraeli hagyomány hordozójaként a múlt örökségét a jelenre alkalmazta.

Ámósz működésének kezdetén páratlan gazdasági fellendülés indult el Izraelben. Ennek kedvező hatásait azonban csak a vezető népréteg élvezte, akik helyzetüket kihasználva elnyomták és kizsákmányolták a szegényeket. Mindez tehát mély társadalmi feszültségek forrásává lett. Ennek hatására meggyengültek a korábban az összetartás alapját jelentő törzsi kötelékek. Már nem az Úrral való szövetség, hanem az államhatalom alapozta meg a társadalmi kötelezettségek betartását. A társadalmi feszültségekkel együtt járt a vallási élet hanyatlása is. A vallási kultusz, amelybe számos pogány, kánaáni elem is vegyült, erősen a külsőségekre korlátozódott, formáságokba merevedett. A vallási szinkretizmus begyűrűzését erősítette, hogy a JHVH-kultusszal kánaáni istenségek tiszteletét ötvözték. Mindez ahhoz vezetett, hogy a kultusz rutingyakorlattá vált, amelynek fő célja az istenség áldozatokkal való kiengesztelése volt. Az Úrral való szövetség is pusztán kultuszi kötelezettséggé vált, amelyet a szertartások előírásainak betartásával és ajándékokkal igyekeztek biztosítani.

A kialakult jólét okozta hamis biztonságtudatban emelt szót Ámósz a társadalmi igazságtalanságok és a felhígult, rutinná vált vallási gyakorlat ellen, és mondott megsemmisítő ítéletet korának társadalmára. Isten büntetését hirdette, aki nem tűri tovább a romlottságot, a tőle való elfordulást. A nép nem kerülheti el a teljes pusztulást, az isteni ítélet napját. Bár a pusztulás bizonyos, és nincs menekvés, a választott nép jövője mégsem zárul le. Ámósz könyve a boldog jövő ígéretével ér véget.

A perikópa megértése

Az Ószövetségben példátlanul kemény formában megfogalmazott elutasítás (gyűlölet **שנא** *szana*, megvetem **מאס** *maasz* igék egymás jelentését erősítve) az istentiszteleti kultusz ellen szól. Éppen a szertartás alapvető elemei, azaz az ünnep, az áldozat, valamint az ének üresednek ki, és a kultusz Isten szemében csupán külsőségekben kimerülő, lélektelen vallásgyakorlássá, egyúttal gyalázatos bűnné válik.

Az ünnep (**חג** *hag*), azaz a kiemelt idő, az összegyülekezés kiüresedése, az előírások átélés nélküli betartása nem tetszik Istennek. Az Úrnak bemutatott mindenfajta áldozat (**עֹלָה** *oláh*, **שֵׁלֶמֶת** *selem*) és neki vitt ajándék (**מִנְחָה** *minháh*) erőteljes elutasítása az áldozat bemutatásának arra a téves elképzelésére vezethető vissza, miszerint az istenség rá van szorulva az ember ajándékaira, áldozatbemutatására. Hiszen az ember az áldozattal eteti, táplálja az istenséget, aki így lekötözöttjévé válik az embernek. Azonban Istent ilyen módon nem lehet „lekenyerezni”, hiszen számára többet ér az engedelmesség, mint az áldozat (lásd 1Sám 15,22). A hangszerekkel kísért kultuszi éneklést (**שִׁיר** *sir*), amely szintén fontos része volt a szertartásnak, Isten eksztatikus tombolásból, zajongásból születő lármának (**הַמִּוֶּן** *hámón*) tekinti, amiről nem akar hallani (tudni **שָׁמַע** *sama*). Összefoglalva elmondható, hogy a próféta nem a kultikus szertartás hibái, pontatlanságai, esetleges hiányai ellen emel szót, hanem éppen a pontosan tartott, de lélektelen előírásokat veti el. Végül az is kiderül, mit vár Isten az őt tisztelőtől: törvényt (**מִשְׁפָּט** *mispát*) és igazságot (**צְדָקָה** *cödáká*). Ezekre azonban nem mint valamiféle teljesítményből fakadó erőfeszítésekre tekint, hanem mint alapvető isteni ajándékokra, amelyekre hagyatkozni lehet, amelyek a helyes viszonyulást és az isteni törvény igaz alkalmazását jelentik. Jog és igazság – amely az isteni renden alapul. Ha ez vezérel az ember életét, akkor telik meg Isten tisztelete tartalommal, és akkor segítik a kultuszi elemek a belső megélést, kapcsolódást.

Igehirdetési vázlat

Ünnep

Megadjuk a módját! Igen, a módját azt megadjuk ünnepeinknek. Díszítés, ruha, menü, illat, hangulat. Ünnepeinknek megvannak a kötelező elemei: születésnapra torta, karácsonyra gyertyafény, menyasszonynak esküvőre fehér ruha, húsvétra tojás. A kötelező elemek pedig bővülnek fakultatívan választhatókkal. Ötletet pedig bőven kapunk: hogyan kellene még szebben díszíteni, mit kellene főzni, milyen ruhákat vásárolni, hogy az ünnep még szebb, még ünnepibb legyen. És nem is azzal van a baj, ha vannak kelleink, szokásaink, tárgyaink, hanem azzal, ha csak azok vannak. Ha csak a módját adjuk meg az ünnepeknek, a lé-

nyegét pedig elfelejtjük. Baj akkor van, ha bálvánnyá válnak a kötelező elemek, és azoktól, a külsőségektől várjuk az ünnep lényegét. Ha látszólag minden rendben van, ha szép, finom, illatos, tökéletes, csak azt nem tudjuk, miért vagyunk együtt.

Hiába szidjuk a világot, hogy elveszi az ünnepeinket, hogy mennyi felesleges terhet rak ránk, illetve a lényegtelenre irányítja a tekintetet, ha nem nézünk magunkba, és tesszük fel a kérdést: miként hat mindez ránk? Szem elől tévesztjük-e a lényeget, és tesszük, amit szokás, ami éppen a divat, miközben a lényegi mag már régen elveszett a külsőségek között? A tartalom megőrzéséért mi felelünk.

Áldozat

Az istentisztelet az, amikor megtiszteljük Istent a jelenlétünkkel. Azaz nem, éppen fordítva: Isten tisztel meg minket a jelenlétével. Gyakran megfordítjuk ezt a gondolatot, amikor az egyházzól, gyülekezetéről beszélgetünk. Úgy gondoljuk, mi tiszteljük meg Istent: beszélünk hozzá, olvasunk róla, adakozunk, segítünk a gyülekezetben. Vajon miért? Azért, mert ő életem forrása, ahonnan szomjoltó, mindig tiszta vizet meríthetek, amiből fakadnak cselekedeteim is. Vagy másért? Például azért, hogy letudjam a kötelezőt. Vagy mert ezt szoktam meg, valahogy hozzátartozik a vasárnapomhoz az istentisztelet, a reggelemhez egy gyors Miatyánk, az estémhez az *Útmutató* igéinek elolvasása félálomban. Vagy azért, hogy mások lássák, milyen ember vagyok én: „...mindenből tizedet adok, kétszer böjtölök egy héten, mert én nem vagyok olyan, mint a többi ember: rabló, gonosz, parázna...” Vagy azért tisztel meg Istent olyan nagy áldozatokkal, mint a templomba járás, bibliaolvasás, imádkozás, adakozás, hogy egyszer majd benyújtsam a számlát. Ha én ezt megteszem érte, akkor ő is segít majd, ha baj van, gondoljon ő is rám, amikor nekem kell szívesség.

Az üres vallásgyakorlás olyan, mint a kiszáradt meder. Fájdalmas, hogy nincs benne víz, nem tölti meg semmi, hiányzik a tartalom. Csak a keretek vannak, de ami miatt létrejött: a vízért, hogy mederben tartsa, vezesse, az már nincs ott, rég kiszáradt.

Ének

„Volt az elhunytinak kedves éneke, ami esetleg elhangozzon a temetésen?” „Ének, milyen ének? Ja, evangélikus énekeskönyvi, olyan nem volt. Önre bízunk, válasszon valami szép régi éneket, ami ilyenkor illik.” Egyik oldalon ott van ez a gyászolókkal folytatott gyakori párbeszéd, másrészt azonban azt is tapasztalom, mekkora ereje van a jól ismert dallamoknak, gyerekkorból előbukkanó éneknek. Amikor elkezdem a betegágy mellett, és a halál árnyékának völgyéből jön a folytatás.

Ovis hittanosaim remekül halandzsáznak angolul rajzfilmslágereket. Nagyon meggyőző, mégsem tudják, miről énekelnek. Azon is gyakran gondolkodom, milyen jól szól-

nak a lakodalmassal: szépen hangosan, artikulálva, ritmusban, hangnemben, ugyanakkor gyülekezeti énekkarba hívni férfiakat lehetetlennek tűnő feladat.

Válthat-e az istencserevé, ha nem értjük, amit éneklünk, ha nem érdekel, mit éneklünk, vagy ha az sem érdekel, éneklünk-e egyáltalán?

Ne engedd kiszáradni!

Úgy tűnik, időről időre újra fel kell fedezni az üzenetet, más szemmel olvasni jól ismert szövegeinket, más hangsúllyal kimondani a sokat hallott mondatokat, versként olvasni énekeink szövegét. Mert monoton hadarás helyett szavanként újra és újra el lehet mélyülni akár a Miatyánk szövegében is, ízlelgetni, értelmezni a kéréseket. Lehet színeznünk inspiráló Bibliába, lehet 40 nap alatt körbejárni az ént a Szentírás iránytűjével.¹ Mindezek segítenek a rutinból, a megszokottból kiszakadni, új oldalról közelíteni, a lényünk más érzékszerveit használni, újra felfedezni, leporolni az üzenetet. Így válik istentiszteletünk élettellivé, egész életünk istentiszteletté.

... amit beletöltesz

„Kérj valamit, én megadom neked!” – ajánlja fel a rendkívüli lehetőséget Isten a fiatal Salamon királynak álmában. És annyira tetszik az Örökkévalónak Salamon választása, hogy még azt is ráadásul megadja, amit a király emberi számítások szerint kérhetett volna: hatalmat, gazdagságot, hosszú életet, dicsőséget. A bölcsesség az az alap, amelyen minden gondolat, szó és tett megszületik, amely keretezi az életet, amely helyén kezeli, azok valódi súlya szerint az eseményeket, kapcsolatokat, tetteket. Olyan tisztázása az Isten–ember és ember–ember viszonyoknak, amely után nem maradhat egyetlen kérdés sem válasz nélkül: Ki vagyok én? Ki az én felebarátom? Ki az én Istenem?

A „szeresd az Urat” és „szeresd embertársadat, mint magadat” alapvető parancsolatát egészen konkrétá teszi Jézus jelenléte. És megmutatja, hogy ez a legkiválóbb út, amelyen csak járhatunk.

További javaslatok az istentisztelet menetéhez

Lekció

Lk 18,31–43; 1Kor 12,31–13,13

Ének

EÉ 244

Illusztráció

Virágban a cseresnyefák.

Mindenki izzó, víg selyembe pompáz

s benn a ruhákba ott zörög a csontváz.

(Ünnep – Haiku – Kosztolányi Dezső fordítása)

„Ne csak szajkold, hanem higgyed is végre, hogy minden, minden másképp történik. Egy napon megérint az élet; másképp, máskor, más szándékkal, mint valaha is képzelted. Megérint, és köznapod megtelik a csodálatossal. Szökőkutak fakadnak az aszfaltból, egy ember kitáruul, az oroszlánok kézből esznek. Az érintés tudatos és erős. Isten soha nem szeszélyes.” (Márai Sándor: *Az érintés – Ég és föld*)

Felhasznált és ajánlott irodalom

BRIGHT, John 2001. *Izrael története*. Kálvin Kiadó, Budapest.

CZANIK Péter 1999. *Ámósz a lényegre mutat. Igehirdetések*. Magánkiadás, Budapest.

JENNI, Ernst – WESTERMANN, Claus 2004. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. 1–2. köt. 6. kiad. Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh.

KARASSZON István 2002. *Az Ószövetség fényei*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest.

KOMESZ Mátyás 2004. *Ámósz próféta könyve*. Kálvin Kiadó, Budapest. (Bibliaismereti kézikönyv.)

MUNTAG Andor 1978. *Ámósz próféta könyve*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

SOGGIN, J Alberto 1999. *Bevezetés az Ószövetségbe*. Kálvin Kiadó, Budapest.

WOLFF, Hans Walter 1985. *Dodekapheton 2. Joel und Amos*. Neukirchener Verlag, Neukirchen. (Biblischer Kommentar Altes Testament)

■ PETHŐ-UDVARDI ANDREA

Böjt 1. vasárnapja

▶▶ Jak 1,12–15

Igehirdetési előkészítő

Biztos támasz a kísértésben

Invocavit

Böjt első vasárnapja, Invocavit a 91. zsoltár kezdőszaváról kapta a nevét. „Segítségül hív, és én meghallgatom – így szól az Úr –, velem leszek nyomorúságában, kiszabadítom és megdicsőítem.” (Zsolt 91,15) A liturgikus könyvben szereplő bevezető ige is segíthet bennünket arra, hogy az alapige kulcsfogalmát, a kísértést Jézushoz kössük: „Jézus is megkísértetett és szenvedett, ezért segíthet azokon, akik meg-

¹ *Inspiráló Biblia*. Harmat Kiadó – Veritas Kiadó, Budapest, 2019. DOUGLASS, Klaus – VOGT, Fabian 2019. *40 nap alatt az Én körül*. Luther Kiadó, Budapest.

kísértetnek.” (Zsid 2,18) A negyvennapos böjt elkezdődött. Önvizsgálattal készülünk megváltásunk húsvéti ünnepére. Azzal az örömhírrrel vághatunk neki ennek a belső munkának, megtisztulásunk folyamatának, hogy a sátán már legyőzött. Azzal a biztatással kezdetjük el ezt a folyamatot, hogy a kísértésnek mi is ellenállhatunk. A nap témája a *Liturgikus könyv* szerint a sátán legyőzője.

Amit a textusról tudni kell

Kortörténet

Jakab apostol, az Úr testvére, a jeruzsálemi ősgyülekezet vezető lelkésze húsvét ünnepe előtt halt vértanúhalált. Ha úgy tetszik, böjti időben. Levelét is valószínűleg nem sokkal halála előtt írta. Pásztori évei alatt sokan Jézus követői lettek. Eusebius azt írja, hogy a templom ormára ültették az írástudók és a farizeusok, és könyörögtek neki, hogy fogja vissza az embereket, mert nagy számban kereszténnyé lettek (*Egyháztörténet*, 2.23). Jakab mellékneve „az igaz”.

Címzés

Jakab levele a katolikus levelek közé tartozik, amely nem egy gyülekezetnek, hanem az egész kereszténységnek szól. A levél címzettje a szórványban élő tizenkét törzs. A címzésben elmarad az apostoli köszöntés. Talán azért van ez így, mert a levél hívőket és Jézusban még nem hívó izraelitákat is meg akar szólítani. Ilyen értelemben ez egy miszsiói levél. A nem hívők vajon hogyan látnak bennünket? Jakab levelének etikuma egy hiteles egyház képét rajzolhatja meg. A nem hívők cselekvő és hiteles egyházat szeretnének látni (ZAVADA 2019).

A szórványhelyzet evangélikus egyházunk tekintetében is jellemző. Jakab levele mintát és reményt ad arra, hogy képesek vagyunk megszólítani a kívülállókat is üzenetünkkel.

Műfaj

A levél műfaja leginkább a parainézis vagy az erkölcsi buzdítás a híveknek. Műfajilag a zsidó bölcsességirodalom alkotásaival rokonítható, mint az ószövetségi Példabeszédek könyve és Sirák könyve. Jakab levelét néha úgy hívják, hogy az Újszövetség példabeszédei, Jakab levele ugyanis gyakorlatiasan és hűségesen emlékezteti a keresztényeket, hogyan éljék meg a hitüket. Arra hívja a keresztényeket, hogy aktívan jelenítsék meg a szeretetet a Krisztus testén kívül és belül lévőknek egyaránt.

Kulcsszavak¹

ὑπομένω – 1. kitart, helytáll; 2. elvisel, eltűr, elszenved; 3. hátramarad

¹ Forrás: ujszov.hu.

πειρασμός, -οῦ – próbatétel, kísértés

ἐπαγγέλλω – 1. (meg)ígér; 2. (ki)hirdet

ἐπιθυμία, -ς – kívánság, vágy, különösen tiltott dolgok után

ἐξέλκω – 1. kihúz, kivonszol; 2. előcsalogat (vadász állatot, horgász halat); 2. a) (Úsz.) vmilyen kívánság elcsábít az önfegyelemtől; Hap. leg. Jak 1,14: ἐξέλκόμενος (P. part. impf. m. sg. nom.)

δελιάζω – 1. csalogat, elkap csalival; 2. átvitt értelemben félrevezet, rászed csábítással, csalogatással

συλλαμβάνω – 1. letartóztat; (id.) megfog, elfog; 2. fogan; 3. (átv. is) segítségére van vkinek, „összefog” vele

τίκτω – 1. vajúdik, szül, megszüli; 2. (növény) kibújik a földből; 3. megszületik

ἀποτελέω vagy ἀποτελῶ – 1. tökéletesít, befejez; 2. bevégez

ἀποκυέω – 1. világra hoz; 1. a) szül; 1. b) életet ad; 2. terem

Érdekes kifejezés található a 14. versben, mely az egész Szentírásban csak itt fordul elő, a *csalogatva* szóalakkal fordítottuk. A halászat és a vadászat területéről származó kifejezés nagyon szemléletesen írja le, hogy milyen az, amikor a pillanatnyi csábításnak engedve letérünk az útról. Életveszélybe sodorja magát az állat, mert nem veszi észre, hogy a csalétek nem az ő táplálását szolgálja, nincs a hasznára, csak a vesztébe rohan. A vadgazdálkodásban a vadászelek közelében etetőket helyeznek el, ahová a disznók, szarvasok, őzek a télen élelem szűkében odaszoknak. A vadásznak így könnyebb dolga van, amikor a vadlesen elrejtőzve el akarja ejteni az állatot. A horgászatban is van beetetés. Vonzó falatokkal csalogatják a horog közelébe a halakat, és még magát a horgot is kívánatosabbá teszik, hiszen ennivalót vagy csillogó érdekes tárgyat helyeznek rá. Ahogyan ráharap az ételre a hal, rögtön beleakad az állkapcsába a horog, és már nem tud más irányba haladni, csak a horgász felé, aki nagy erővel húzza a rémült és küzdő lépre csalt állatot.

Az igevers a kísértést folyamatként ábrázolja, és két fázisát különbözteti meg. Megfogánva bünt szül, kifejlődve halált nemz. Van tehát kezdeti, észrevétlen stádium – mint a láthatatlan foganás, a még picinyke, éppen kihajtott növény vagy a megvalósult gázság. De továbbhaladva ezen az úton, felnövekedik a gázság, és halált nemz, tehát szaporodik, újabb bünt eredményez, talán másokat is bevon a bűn köreibé.

Bibliai összefüggések

Jakab levelének témái a szinoptikus tradíció témáihoz is kapcsolódnak. Máté evangéliumával áll a legközelebbi kapcsolatban, és Jézus Hegyi beszédének etikáját követi. Jakab mellékneve „az igaz”. Különös bölcsesség kell ahhoz, hogy az

evangéliumot úgy hirdessük, hogy közben ne lúgozzuk ki a törvényt. Ahogyan a Hegyi beszédben Jézus is fogalmaz: nem azért jött, hogy eltörölje, hanem azért, hogy betöltse a törvényt szeretetben. Jakab apostol a keresztyén etikával összeköti Jézus földi életét, tanítását. Jakab mint igaz ember az ószövetségi igazságosságot és az evangéliumi hitet egyszerre képviseli. A hit jele a keresztyén életfolytatás, a szeretet cselekedetei, nem pedig az üres szavak. Ezt az igeszakaszt a boldog kifejezéssel kezdi, ami eszünkbe juttathatja a jézusi boldogmondásokat és az első zsoltárt is. „*Boldog ember az, aki nem jár a bűnösök tanácsa szerint, [...] hanem az Úr törvényében gyönyörködik...*” Ez a trónralépési zsoltár a királyteológia fontos része, a Messiás uralmáról is szól. Jézus meghirdeti Isten országát, és megtérésre hív. Jézus uralma alatt, neki engedelmeskedve, az ő erejével ellene mondhatunk a gonosznak.

Rendszeres teológiai kérdések

Szótériológiai hagyomány

A korai kereszténységre jellemző, hogy a józan tanításból következő felelős emberi magatartást hangsúlyozza. Az etikai normák nem csak és kizárólag a krisztológiában megalapozottak, mint ahogyan azt Pálnál megfigyelhetjük, hanem a szótériológia olyan értelmezéséből fakadnak, amely a megtérést, keresztséget, megbocsátást, bűnt és az ítélet elfogadását magában foglalja.

Konkupiszcencia

Ágoston nyomán Luthernél is fontos fogalom. Az áteredő bűnnel hozza összefüggésbe a kívánságot (konkupiszcencia), amikor a bűnesetet értelmezi. Az ószövetségi lekción is a bűneset történetét elevenítjük fel. A protoevangélium hangzik el: az asszony utóda a kígyó fejére tapos. Luther szerint az embernek nincsen szabad akarata, hanem csak szolgaságba vetett akarata. Vagy Istennek, vagy az ördögnek a szolgálatában áll. A trienti zsinat Lutherrel szemben foglal állást. Megkülönbözteti a bűnt és a kívánságot. A kívánság még nem bűn, de a bűnre való hajlam. A zsinat beszél a bűn adamita átadásáról és a kegyelem Krisztusban való átadásáról (LUKÁCS 2007).

Igehirdetési vázlat

Boldog ember

Jézus tanítását Máté evangélista a Hegyi beszédben foglalta össze. A boldogmondásokban sok minden szerepel, amit első ránézésre nem a boldogsághoz kötünk: „*Boldogok, akik sírnak, mert ők megvigasztaltnak.*”

A legboldogabb emlékünknél lehet az az összetett élmény, amikor ölelésben és támogató jelenlétben vigasztalódhatunk meg. A próbatétel sem örömteli esemény önmagában, mint ahogyan a sírás sem az. De Jakab és Máté ab-

ban segít bennünket, hogy az önmagában szemlélt eseményeket láncolatban, történetben helyezzük el. Boldog ember az, aki világosan látja a vágyait. Boldog ember az, aki meg tudja különböztetni a pillanatnyi csábítást a mélyebb, őszinte vágyaitól.

Ne egy képkockát nézz, hanem a teljes filmet!

A jeruzsálemi ősgyülekezet tagjai fenyegetettségben éltek. A nagy feszültségben élő ember könnyen esik csapdába, és problémáinak gyorsabb és könnyebb megoldását keresi. Jakab közelgő vértanúhalála előtt írta le ezeket a sorokat a kitartásról, boldogságról. Biztos alapon állva tehet ilyen bátor kijelentéseket. Látja a szeme előtt az Isten szeretetét. Ha pillanatfelvételt készítenénk, és nem látjuk a teljes filmet, akkor bolondság, amit csinálunk. Jakab apostol ezzel a szép és gazdag mondattal arra segít bennünket, hogy összefüggő történetként, értelmes egészként láthassunk rá a próbatételre.

Jézus ismeri a kísértéseinket

Jézus Krisztus ismeri a kísértéseinket. Mellettünk áll, erőt ad nekünk, hogy megálljunk a lelki tusakodás idején, és győzzünk. Segít a küzdelemben, ha arra figyelünk, hogy mire vágyunk valójában. Ha felismerjük, hogy az elsődleges mindig a szeretetkapcsolat, és Isten szeretetétől semmi nem választhat el bennünket, akkor erőforrást kaphatunk a küzdelmeinkben. Jakab apostol látja a csábítás lépéseit. Tudja, hogy könnyű horogra akadni, de megmutatja, hogy egy lépést hátralépve a nagy képet is láthatjuk. A távlat nélküli gyors enyhülés vagy üres élvezet félre tud vinni. A folyamat végén a halál van. Veszteség, eltávolodás, magány és üresség. Jézus erejével le lehet győzni a kísértést. Van a mi erőnknel nagyobb hatalom, amelyre rábízhatjuk magunkat. Az út végén ott van az istenkapcsolatban a szeretet és az öröm.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 4,31–37; 1Móz 3,14k

Énekek

EÉ 75, ÚÉ 77,3

Ötlet

Az istentiszteleti hirdetőasztalon fontos információk is elhelyezhetők, ha tudjuk, hogy szenvedélybeteg hozzátartozót szeretne támogatni egy gyülekezeti tag. Keressük fel a helyi családsegítőt, és kérjünk információt arról, hogy milyen szolgáltatáshoz irányítható az, aki szeretne szabadulni az alkoholtól vagy más káros szenvedélytől. Ne feledjük, hogy hazánkban minden családban van alkoholbeteg. A helyi egészségügyi ellátásban is igénybe vehetőek az addiktológiai szolgáltatások.

Hivatkozott művek

LUKÁCS László 2007. *Dogmatika*. 2. köt. *A kezdetektől a beteljesülésig*. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest. Web: https://www.sapientia.hu/hu/system/files/%252Fvar/www/clients/client11/web11/private/files/Dr._Lukacs_Laszlo_Dogmatika_A_kezdetektol_a_beteljesulesig.pdf.

ZAVADA, Jack 2019. What Is the Book of James About? *Learn Religions*, június 25. learnreligions.com/book-of-james-701033.

■ ROMÁNNÉ BOLBA MÁRTA

Böjt 2. vasárnapja**▶▶ Kol 1,24–29****Igehirdetési előkészítő****A bontránkoztató titok*****A vasárnap jellege***

Az ötvened vasárnapjától pünkösdig tartó időszak közép-pontjában találjuk húsvétot. A niceai zsinat 325. évi döntése, hogy az első tavaszi holdtölte utáni vasárnapra kerüljön a feltámadás ünnepe (lásd SCHALK 2008).

Érdeemes földezni, hogy a böjt jellemző negyvennapos időszaka hogyan alakul ki. Az ötven, illetve (húsvétot nem számolva) negyvenkilenc nappól levonták a vasárnapokat (hét), valamint a hétfőt és húshagyó keddet (kettő), összesen kilenc napot. Húsvét szimmetriájához hozzátartozik a föltámadás után még negyven napot a téridő világában töltő Megváltó működése a mennybemenetel ünnepéig.

A böjt vasárnapok elnevezéseiket többnyire az introituszoltárok latin kezdőszavaiból kapták.

Reminiscere a 25. zsoltár 6. verse alapján az emlékezés, emlékeztetés tevékenységét állítja a középpontba. Jellemző a lekió, Mt 15,21kk, ahol emlékeztetések sorozata tárul elénk. Emlékeztetés a Dávidnak Fia megszólítás. Az asszony emlékezteti a figyelmetlennek vélt Jézust. Jézus a fiak kenyerének védelmére hívja fel az asszony figyelmét, aki viszont egy természetes dologra emlékezteti Dávid Fiát.

Kérdéses a 2014-es bibliafordításban az רבָּא szóra a „gondolj” kifejezés alkalmazása már csak a megszokott Reminiscere elnevezés miatt is.

Amit a textusról tudni kell

A Kolossébeliekhez írt levéllel kapcsolatos két bevezető kérdés: a levél írója és a levélírás helyszíne (vö. CSERHÁTI 1978, 25., 31. o. SZATHMÁRY 1981). Az igehirdetésünk szempontjából a szerzőség kérdésre szorítokozom.

Az ógyházban egyértelmű volt Pál szerzősége. CSERHÁTI (1987) még szóvá is teszi, hogy „Kr. u. 150-ben Markion is fölvette, bár a levél üzenete – enyhén szólva – nem illett bele Markion tanításába”. A 19–20. század racionalista teológiája tette kérdésessé a szerzőségeket. (Käsemann, Lohse, Stulmacher). CSERHÁTI (uo. 28. o.) hitet tesz a páli szerzőség mellett Pálnak a levélben többször szereplő nevének, a levél üzenetén és a stílusbeli kérdéseken túl. Ezt támasztja alá a Filemon-levéllel való szoros kapcsolat is. A más páli levélben nem szereplő kifejezések mind a tévtanítók szókincséből származnak.

Prédikációnk szempontjából nagyon fontos az a tény, hogy Pál a saját személyes, szenvedélyes szolgálatáról beszél. Ez a neve mögé böjt későbbi szerző esetében eléggé hiteltelenné tenné a levelet.

24. vers

ἀνταναπληρῶ – Nemcsak kiegészít, de valaki helyett végzi. θλιψις – Az utolsó idők szenvedéseire gyakran használt szó semmiképpen nem az Úr Jézus Krisztus megváltói szenvedésére vonatkozik.

ὑστέρημα – Ez a hiány nem arról szól, hogy Krisztus megváltói művét kell kiegészíteni. Arról a hiányról szól, amely a tanítvány, a gyülekezet mulasztása, illetve annak betöltő feladata. Az a hiány, amelyet az elásott talentum okoz. Lekciónk fényében a megkapott, de be nem lakott ígéret földjére is vonatkozik, hiszen Tírusz és Szidón vidéke, ahonnan az asszony is jött, pogány maradt (vö. BAUER 1963; TÓTH – LENKEYNÉ SEMSEY 1972).

25. vers

οἰκονομία – A terv, amelyhez a házépítő köteles magát tartani. A hangsúly a házon van, amely Jn 2,17 szerint a templomtisztítási jelenetben kap messiási értelmet. A keresztény számára az egyház missziójáról, a „pünkösöd utáni” korszak egyetemes feladatáról van szó.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

A pünkösöd utáni gyülekezet világát éljük. Valljuk, hogy a Golgotával, a pokolra szállással és a föltámadással befejeződött (τετέλεσται) a megváltás műve. Az ő munkájának nincsen híja. Mi a terve Istennek ezzel a mindmáig tartó időszakokkal? Pál szerint Krisztus befejezett művét mint értéket kell forgatnunk, akár szenvedéseket is vállalva.

Α μυστήριον 'titok' kifejezés Pálnál sajátos evangéliumi tartalommal bír. Nem azért titok, hogy érték maradjon, és ne lehessen plagizálni. Minden világi titkolózás mögött a védelem van. Az evangéliumi titok azonban egy kiinduló állapot, amelynek hatását a hit katalizálja, és kell

hozzá az evangélium Urának titoknyitó avizója (pl. Jn 2). *Deus revelatus – ubi et quando visum est Deo.*

A titok a talentumok értékében van. A talentum kézhezvételekor az értékéből hiányzik még az én befektetési, értékgazdálkodási szolgálatom. A talentum az evangélium. „Őt hirdetjük, intve és tanítva minden embert, hogy mindenkit mint Krisztusban tökéleteset állítsunk elő.” Az evangélium titka tehát nem az elrejtettségben, hanem a nyilvánosságban, nem a mozdulatlan megkövülésben, hanem az állandó forgalmazásban van. A halál az élni hagyott és elraktározott gabonamagban van, míg az élet a földbe hullott elhaltban.

Igehirdetési vázlat

Botránkozató titok, botránkozó titkárok

Reminiscere vasárnapja természetesen nem a misztériumvallások titkolózásáról szól. Megdöbbentő, hogy a titok, amely vagy aki rejtve volt időkig és nemzedékek sora számára, most nyilvánvaló.

Ismét visszatalok böjt 2. vasárnapjának evangéliumi lekcijára, Mt 15-re.

A *Kötőszó* blogon megjelent írásában Kovács Barbara a megbotránkozató bibliai részeket, illetve a megbotránkozató Jézust emlegeti (2017). Jézus botránkozató mindazoknak, akik számára titok az ő lénye, megváltói feladata. Az említett írást elolvasva nyugtázom, hogy az esemény nem a kánaáni asszonyról és az asszonynak szól, hanem éppen a tanítványoknak.

Jézus szavaival „ugratja” tanítványait. Ugyanezt teszi azzal a képtelenséggel, hogy júdeai viseletű tanítványait szálláskéréssel bízta meg egy samáriai faluban. Ez képtelenség! Egyértelmű volt, hogy kidobják őket, de éppen ezen keresztül „emlékezteti” tanítványait a Mester: Milyen lélek van bennetek?

Cukkolja tanítványait, először is azzal, hogy úgy tesz, mintha nem hallaná a kiáltozót. Azután meg azzal, hogy biztosítja tanítványait, hogy csak őhozzájuk jött, csak ők az érdemesek, a pogány nem fontos. Jézus „titkárai” sem ismerték még a titkot és a „Főnököt”. Persze elhallgatnak, mert mindig jólesik a vállon veregetés, a megtisztelő rang hangoztatása. Amit az imént a belső körnek mondott halkán a Megváltó, azt kellett volna – a mi elképzeléseink szerint – az asszonynak, az „ügyfélnek” válaszolni: „Hát, ne haragudj, nem ez a feladatom.” Nem! Azt mondja ki hangosan az asszony előtt, ami a belső „titkári” körökben is durva lett volna: „Nem jó elvenni a fiak kenyérét, és a kutyáknak dobni.” Ez a titok az, amire nemcsak az akkori tanítványok, de mi, blogosok is fölzsizsenünk, de nem a pogány asszony! Válasza nemcsak szellemes, nemcsak alázatos, nemcsak taktikus, hanem evangéliumi. Itt, Kánaán küszöbén nem az asztalnál ülök, hanem

a lehulló morzsa, a küszöbről jött ügyfél a fontos. Micsoda teológia! Micsoda feladat!

Túlcsordulás

Amíg csak Krisztus áldozatának, megváltói művének teljességéről és tökéletességéről van szó az egyház életében, akkor *hiány a túlcsordulás* (περισσόν, περισσεύειν; Mt 5,47; vö. BAUER 1963), hiányzik a morzsa-hullás. Talán nem véletlen a kenyérsoda-szeretetvendégség tizenkét teli kosara a morzsákkal, a túlcsordulással. Konferenciák kedvenc programpontja, a morzsa-szedés legyen tehát a főprogram. Kapjon Kol 1,24kk szerinti evangéliumi erőt szolgálatunk!

Ne felejtjük el a gazdag és Lázár példázatát sem, ahol nem egyszerűen szociális érzéketlenségről van szó, hanem misszióról, amelyet addig kell végezni, míg lehet, míg a Lázárok a küszöbön hevernek, mert a pokolból már a még élő testvérek evangélizálása sem szervezhető meg (Lk 16,20kk).

Hiányzik a kapcsolat az asztalnál ülők és a küszöbön heverők között. Az úrvacsorás asztalközösség teljes, mert Krisztus teste és vére a teljes megváltást jelenti. De mi van a küszöbön? Pál érzi, hogy híja van az asztalközösség teljessége mellett a küszöbözötségnek! Az ígéret földjének küszöbéről jön a kánaáni kiáltás. Az asztal Ura nem dőzsöl, mint a vallásszabadság agyontámogatott egyházainál gyakori az anyagi, az építkezési túltápláltság, és nem jut a küszöbmisszióra ember. Mindenünk van, de hiányzik az, amit csak személyes szenvedéllyel, személyes páli elkötelezettséggel lehet az egyház testén betölteni.

Asztaltól a küszöbig, avagy a morzsa fölértékelése

Pál egész szolgálata során ez a döntő kérdés: Mi az, ami túlcsordul, mi az, ami mértéken felül van? Krisztus műve teljes, de a mi hiányunk a túlcsordulás hiánya. Jézus Krisztus példázataiban többször előjön a gyümölcstermés képe. Lényegében a fa számára a gyümölcs „túlcsordulás”, hiszen nem fog belőle enni. A fa megvan gyümölcsök nélkül is magában, de nem tud „örökíteni”, misszionálni (örök életre örökítés) nélküle.

Az első dolog, amitől megszabadul, az a saját gyümölcse. Így kommunikál egészen más élőlényekkel, mint a madarak, méhek vagy az ember. Így tölti be a szomjoltás és az átörökítés hiányát egyszerre!

Az örökítés hiányát boldogságnak tartja Jézus: Lk 12,20.

Reminiscere ünnepe emlékeztet bennünket, hogy ne fedelkedzünk meg a missziói parancsról, a kilépésről a lakott Föld (ὄλην τὴν οἰκουμένην), a világ, a rokonságunk, a környezetünk irányába. Ebben a misszióban szenved hiányt az egyház. Ez az, amit Pál szolgálatával kíván megvalósítani, aminek hiányát érezve igyekszik föladatát betölteni. Mert Krisztus teste elér a megterített asztaltól a morzsa-missziókon keresztül a világküszöbig.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

A perikóparend adta két lehetőség szerint mindenképpen a kánaáni asszony történetét javasolom. Rajongó gyülekezetek könnyen teszik túl magukat az egyházi esztendő adta kincsestár megőrzésén. Mint ahogyan nem ajánlatos az istentiszteletek időpontját áthelyezgetni, tartsuk magunkat az egyházi esztendő üzeneteinek méhviasszejtjeihez, mert ez a teremtett sablon megkönnyíti a mézgyűjtést. Főleg fontos ez a „neves” vasárnapok (böjt, húsvét után stb.) istentiszteleteire vonatkoztatva. Mostani kötelező textusunk esetében pedig katalizálja az igen nehezen érthető páli levél üzenetének asszimilálását.

Énekek

EÉ 403, 246; 4-es liturgia

Imádság

Hálát adunk neked, Atyánk, mert ahogy a kenyér morzsái szerte voltak a hegyen, most pedig össze vannak gyűjtve egygyé, úgy gyűjtöd össze híveidet a föld határaitól egyházadba.

Emlékezzél meg, Urunk, egyházadról! Szabadítsd meg minden gonosztól, tedd tökéletessé szeretetedben. Gyűjtsd egybe a neked szenteltek a négy világtájról a te országodba, amelyet nekik készítettél. Mert tied az erő és a dicsőség örökké.

Jövel, Uram Jézus!

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BAUER, Walter 1963. *Wörterbuch zum Neuen Testament*. Verlag Alfred Töpelmann, Berlin.
- CSERHÁTI Sándor 1978. *A Kolossébeliekhez és a Filemonhoz írt levél*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- KOVÁCS Barbara 2017. Problémás történetek a Bibliában – A kánaáni asszony. *Kötőszó*, november 23. https://kotoszo.blog.hu/2017/11/23/problemas_tortenetek_a_bibliaban_a_kanaani_asszony.
- SCHALK Gyula 2008. Miért mozgó ünnep húsvét? *Csillagaszat.hu*, március 5. <https://www.csillagaszat.hu/csilltort/egyetem-csillagaszattortenet/egyetem-naptartortenet-es-kronologia/miert-mozgo-unnep-a-husvet/>.
- SZATHMÁRY Sándor 1981. A Kolossébeliekhez írt levél magyarázata. In: Bartha Tibor (szerk.): *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. 2. kiad. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 325–335. o. <http://152.66.64.20/gergo/biblia/jbooks/Kol.%201.htm>
- TÓTH Kálmán – LENKEYNÉ SEMSEY Klára 1972. *Bibliai atlasz – kortörténeti bevezetéssel*. Református Sajtóosztály, Budapest.

■ GYŐRI JÁNOS SÁMUEL

Böjt 3. vasárnapja

▶ Jel 5,11–14

Igehirdetési előkészítő

„Christus Victor Quia Victima – Krisztus a győztes áldozat”

A vasárnap jellege

Mint minden vasárnap, így a böjti vasárnapokon is a Feltámadott győzelmét ünnepeljük, akiről Scholz László húsvéti énekében így vallunk: „...a Győző életet kínál győzelméből ma néked” (EÉ 225,1). Oculi vasárnapja is hegycsúcsként emelkedik ki a böjti pusztaságból, amikor a győztes Isten Bárányára emelhetjük fel a tekintetünket: „Szemem az Úrra néz szüntelen, mert ő szabadítja ki lábam a csapdából” (Zsolt 25,15) – intonálja istentiszteletünket a névadó zsoltár.

Az idén különleges, megkerülhetetlen szekuláris kontextust ad a vasárnapnak, hogy éppen nemzeti ünnepünkre, március 15-ére esik, aminek központi üzenete a szabadság ajándéka. Komoly teológiai kihívás a két ünnep összekapcsolásának lehetősége annak minden esetleges kísértésével és buktatójával együtt. A szabadság istenítését, bálványozását (lásd Petőfi) nem szabad összekeverni a Szabadítóban, Jézus Krisztusban felkínált isteni szabadsággal. Isten országának lobogója még március 15-én sem piros-fehér-zöld, hanem a győztes Bárány zászlaja...

Amit a textusról tudni kell

A Jelenések könyve vigasztaló irat, amelynek célja a földön küzdő, szenvedő, üldözött Krisztus-tanítványok erősítése, bátorítása a nehéz időkben. Értelmezése ugyanakkor komoly kihívás a mindenkori írásmagyarázóknak, igehirdetőknak. Maga Luther is meglehetősen kritikusan viszonyult ehhez a könyvhöz, amit 1522-es Újszövetség-fordításnak előszavában nem is rejtett véka alá: „Sok kifogást kell tennem ez ellen az irat ellen, amelyet nem tekintek sem apostolinak, sem prófétainak.” Karner Károly apokalipsziskommentárjában megjegyzi, hogy „Kálvin is erősen idegenkedett a Jelenések könyvétől, ehhez nem írt kommentárt...”

Nekem személy szerint sokat segített, amit közel fél évszázada hallottam Takácsné Kovácsné Zelmától egy Deák téri ifjúsági órán. Ő azt tanácsolta, hogy úgy tekintsünk a Jelenések könyvére, mint egy hatalmas mozaikképre. Nem szabad közelről nézni, mert akkor elveszünk a részletekben. De kellő távolságból szemlélve kirajzolódik az, akit ez a könyv is hirdet: a győztes Bárány, a feltámadott és ma is

élő Jézus Krisztus. Az ő magasztalása, imádata áll mostani alapigénk középpontjában is.

Ebbe a dicsőítő énekbe kapcsolódik bele a mérhetetlen mennyei seregek himnusza is. A „tízezerszer tízezer és ezerszer ezer” Dán 7,10-re utaló, a megszámlálhatatlan nagyságot jelképező szám. Ez az ének – mint 4,11-ben a Teremtőt dicsőítő himnusz – hetes tagolást mutat. Az első négy a Barány isteni hatalmát és méltóságát dicsőíti, a három utolsó tag pedig az éneklők imádással telt hódolatát juttatja kifejezésre (Karner).

A perikópa megértése

Perikópánk a mennyei istentisztelet egyik csúcspontját szólaltatja meg: „Az angyalok és a teremtmények éneke” – olvassuk a szakasz címét a RÜF-ban. Karner Károly rámutat arra, hogy az egész könyvben milyen központi szerepe van az ünnepi istentiszteletnek. Már az első fejezetben arról vall János, hogy „*Lélekben elragadtattam az Úr napján...*” (Jel 1,10) A szerző számára alapszempontra a gyülekezet és azon belül az egyén, azon kívül pedig a népek viszonya Istenhez. Ez a viszony pedig konkrétan az istentiszteletben valósul meg. Az istentisztelet azonban ebben a vonatkozásban nemcsak liturgikus rend, hanem az ember egész életét átfogó helyes viszonyulás Istenhez (Karner).

Ez a helyes viszonyulás alapigénkben a Barány iránti feltétel nélküli imádatban és hódolatban nyilvánul meg. A valóban kozmikus, az egész világegyetemet átjáró örökkévaló dicsőítést lezárja és megpecsételi a négy élőlénynek, Isten „trónállóinak” ámenje (Karner). Sajnos ez az adoratív elem igencsak szegényesen jelenik meg a mai evangélikus liturgiában, talán igazán csak az úrvacsora Sanctusában szólal meg. Az is jellemző, hogy valójában nem tudunk mit kezdeni a neoprotestáns, karizmatikus közösségekben oly népszerű „dicsőítés” számunkra kihívó és idegen gyakorlatával sem. Kissé sivár racionalista pragmatizmussal mintha félnénk attól, hogy „csak úgy”, minden konkrét ok és cél nélkül, önmagában és önmagáért magasztaljuk az Urat...

Ugyanakkor teológiaiul igencsak fontos felfedeznünk, hogy a gazdag liturgiájú mennyei istentiszteletből teljesen hiányzik az áldozati elem, hiszen akit imádunk, a Barány már mindent elvégezett. Ezt tisztán kell látnunk különösen is az egyházunk által meghirdetett úrvacsora évében és az eucharisztikus világtalálkozó közelében, felvállalva a teológiai különbséget a katolikus mise és az evangélikus istentisztelet között. Ebben az összefüggésben érdemes felidézni, sőt, ha van rá lehetőség, akár ki is vetíteni Oculi vasárnapján, az Istenre tekintő szemek ünnepén Polgár Rózsa oltárkárpitjának üzenetét, amely 2004 óta hirdeti a hévízi protestáns templomban: „Christus Victor Quia Vicima = Krisztus a győztes áldozat”!

Igehirdetési vázlat

Ajtórésnyi mennyország

Az elmúlt ősszel láthattuk a Műcsarnokban Lajta Gábor festő kiállítását *Az ajtón túl* címmel. A művész dombóvári templomban látható festménye révén – mely az emmausi vacsora döntő pillanatát ábrázolja – egyházunkban is jól ismert. Képein gyakran jelenik meg a nyíló ajtó izgalmas motívuma, amely a dombóvári oltárképnek is egyik legfontosabb örömműzene. Ez a prédikáló festmény a 2020-as *Evangélikus naptár* 146. oldalán is látható.

Az egész Jelenések könyvének és benne alapigénknek is éppen egy felnyíló ajtórés a kulcsa, amelyről János így ír: „...*láttam, hogy íme, nyitva van egy ajtó a mennyben, és az előbbi hang, amelyet olyannak hallottam, mintegy trombitáét, beszél velem...*” (Jel 4,1)

Oculi vasárnapján János apostol segítségével néhány pillanatra beleshetünk a nyíló ajtórésen keresztül a mennyi istentisztelet pompás világába, hiszen a „hang” ezt ígéri: „...*megmutatom neked azokat, amiknek ezután meg kell történnie...*” (Jel 4,2)

„Napsugarak zúgása, amit hallok. . .”

Textusunkat nézve, olvasva, hallgatva Ady Endre jól ismert verssorai juthatnak eszünkbe: „Napsugarak zúgása, amit hallok, / Számban nevednek jó íze van, / Szent mennydörgést néz a két szemem, Istenem. . .” (*Köszönöm, köszönöm, köszönöm*) Igazi audiovizuális élmény ez az alapige, ahol együtt ragadhat meg minket a kép és a hang. Ugyanakkor a szemek vasárnapján sem árt hangsúlyozni, hogy igazán jól csak a fülével lát az ember. Fantáziánkat megmozgató lehet mindaz, amit az ajtórésen keresztül láthatunk a menny világából. Ezen a vasárnapon különösen is sokat segíthetnek a vizuális szemléltető eszközök, akár a már említett Polgár Rózsa- vagy Lajta Gábor-oltárkép. De még fontosabb, sőt a legfontosabb az, amit hallhatunk, sőt meghallhatunk. Hiszen Pál apostollal együtt valljuk és tapasztaljuk: „*A hit tehát hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által.*” (Róm 10,17)

Amit láthatunk

Valójában egy fenséges beiktatási ceremónia ünnepi perceibe pillanthatunk bele. A trónon ülő átadja a hatalmat szimbolizáló könyvet a Baránynak, aki „*olyan volt, mint akit megöltek...*” (Jel 5, 6) Körülötte kozmikus méretű ünneplő gyülekezet, angyalok, élőlények, vének, akiknek száma szinte megszámlálhatatlan: „tízezerszer tízezer...”

Az alapigénket megelőző versekből kitűnik, hogy bőségesen akadnak ünnepi kellékek is: hárfák, aranypoharak, füstölőszerke (Jel 5,8). Káprázatos kép, mennyei illatok, szinte minden érzékszervünket megragadja ez az ünnepi liturgia, de a legfontosabb mégiscsak az, ami fülünkön át a szívünkig érhet.

Amit hallunk

Már textusunk első mondatában világossá válhat az egyértelmű prioritás: „...látomásomban sok angyal hangját hallottam...” (11. vers). Majd a tömeg látványos leírása után újra a halló fülre kerül a hangsúly: „...és így szóltak hatalmas hangon: Méltó a megöletett Bárány, hogy övé legyen az erő és a gazdagság, a bölcsesség és a hatalom, a tisztesség, a dicsőség és az áldás!” (12. vers)

Ismerősek ezek az igék az úrvacsorai liturgiából, ahol együtt és egyszerre részesedünk a látható, a hallható, sőt a megízlelhető, tápláló igéből: az élet beszédéből, kenyérből és italából.

Remélem, hogy minden böjti vasárnapi istentiszteleten a hallható ige mellett a látható igével is élhetnek gyülekezeteink. Ez különben az egyházi esztendő többi vasárnapján is természetes és kívánatos lenne. Nemcsak az úrvacsora éve miatt, hiszen az oltáriszentség nem kampánytéma, hanem az egyház életének és szolgálatának egyik legfontosabb erőforrása.

Amit válaszolhatunk

Textusunkban ugyan nem szólal meg a Bárány, de a vasárnap evangéliumából világosan meghallhatjuk tisztátalan lelket és néma ördögöt kiűző, győztes hangját. Boldognak mondja mindazokat, akik igéjét hallgatják és megtartják. Sőt mi több, szavára új énekkel és megújuló élettel válaszolhatunk. Erre bátorít minket az apokalipszis mennyei kórusának éneke is.

Ha Oculi vasárnapján és remélhetőleg máskor is meg tudjuk teremteni a külső és belső csöndet az istentiszteletünkön, akkor a mennyei gyülekezet Bárányt magasztaló himnusza áthallatszik, beszűrődik jelen világunkba. S ez a mennyei ének magával ragadhat minket, és felszabadíthat arra, hogy mi is bekapcsolódjunk a Krisztust dicsőítő kánonba.

Ebben egészen konkrétan segíthet Gerhard Tersteegen csodálatos, misztikus éneke, amelyet javaslok az ige hirdetésre válaszként, illetve azt szinte folytatva elénekelni. Legalább az első két versszakot:

„Itt az Isten köztünk. / Jertek őt imádni, / Hódolattal elé állni!

Szent a jelenléte. / Minden csendre térve, / Ő előtte hulljon térdre!

Az, aki / Hirdeti / S hallja itt az igét, / Adja néki szívét!

Itt az Isten köztünk, / Ő, kit éjjel-nappal / Angyalsereg áld, magasztal.

Szent, szent, szent az Isten! / Néki énekelnek / A mennyei boldog lelkek.

Ő, Urunk, / Halld szavunk, / Ha mi, kicsiny néped / Hódolunk tenéked!” (EÉ 280,1–2)

Hirdessük bátran a győztes Bárányt, aki *Christus Victor Quia Victima*, azaz „Krisztus, a győztes áldozat”!

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Kir 19,1–8; Lk 11,14–23(24–28)

Énekek

EÉ 188, 280, 370, 427

Imádság

Urunk, köszönjük a Krisztus alakú, nyíló mennyei kaput. Hálát adunk az ajtórésnyi örök világosságért, amely irányfényünk ké lehet a földi zarándokúton. Hálát adunk a Hangért, aki terelget és vezet a te utadon. Segíts, hogy az így kapott világosságot másokkal is megoszthassuk. Ámen.

Illusztrációk

OLTÁRKÉP

Javaslom az említett Polgár Rózsa-, illetve Lajta Gábor-oltárkép kivetítését (interneten elérhetőek).

ZENE

Bach *h-moll miséjének Sanctus* tételét érdemes bejátszani, amely a mennyei istentisztelet muzsikájának elővételezése, a musica sacra non plus ultrája, az örök élet egyik prelúdiuma...

Felhasznált és ajánlott irodalom

KARNER Károly 1974. *Apokalipszis*. Bécs. <https://medit.lutheran.hu/site/konyv/187>.

POHL, Adolf 1973. *Die Offenbarung des Johannes*. 1. köt. Brockhaus Verlag, Wuppertal.

■ GÁNC S PÉTER

TARTALOM Mécses a te igéd

BALICZA IVÁN: *Márkajel: a szeretet* 41

Tanulmányok

CSEPREGI ANDRÁS: *A megváltott ember cselekedetei. A törvény három és különösen a harmadik használata – hitvallásainkban, gyülekezeteink és intézményeink vezetésében, valamint a társadalommal való kommunikációinkban – 2. rész* 42

Valláspedagógia

CSÁKY-PALLAVICINI ZSÓFIA: *A (kis)gyermek és a hit* 47

Diakónia

OROSZ GÁBOR VIKTOR: *Segítségnyújtás és felelősségvállalás. Teológiai és bioetikai szempontok az ápolás- és gondozásetikában* 51

Figyelő

Könyvrecenzió

REUSS ANDRÁS: *Ó, adj nekünk, Jézus, békét. Könyv Káldy Zoltán püspök emlékére* 60

MOLNÁR LILLA: *Kincskeresés Bibliával* 62

SIBA BALÁZS: *A lelkeszi spiritualitás alapjai. Szélgjegyzetek Eugene H. Peterson magyarul megjelent könyvéhez* 66

OROSZ GÁBOR VIKTOR: *Hogy elhiggye a világ* 67

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

JÁNI JÁNOS: *Emlékezés Pintér János (1929–2019) evangélikus lelkész szolgálatára* 68

KONDOR PÉTER: *Igehirdetés Pintér János temetésén (2Kor 12,9)* 26

Az igehirdető műhelye

PETHŐ-UDVARDI ANDREA: *Ötvened vasárnap (Esto mihi) (Ám 5,21–24)* 71

ROMÁNNÉ BOLBA MÁRTA: *Böjt 1. vasárnapja (Jak 1,12–15)* 73

GYÓRI JÁNOS SÁMUEL: *Böjt 2. vasárnapja (Kol 1,24–29)* 76

GÁNC S PÉTER: *Böjt 3. vasárnapja (Jel 5,11–14)* 78